

อธิบดีมนตรี

14126579

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

การปกครองสมัยสุโขทัย

0452
30 SEP 2006

วิทยานิพนธ์

ของ

ศิริกร บุญแก้ว

คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยนเรศวร

วันลงทะเบียน 30 SEP 2006
เลขทะเบียน 0452
เลขเรียกหนังสือ ID 2528/60

DS 577
๓ 554ก
2 ๒๒๘

๓.๕๕4ก
2528

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยุโลก

เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้า

ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต

กุมภาพันธ์ 2528

อาจารย์ที่ปรึกษาประจำตัวนิสิตได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ฉบับ
นี้แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลป-
ศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

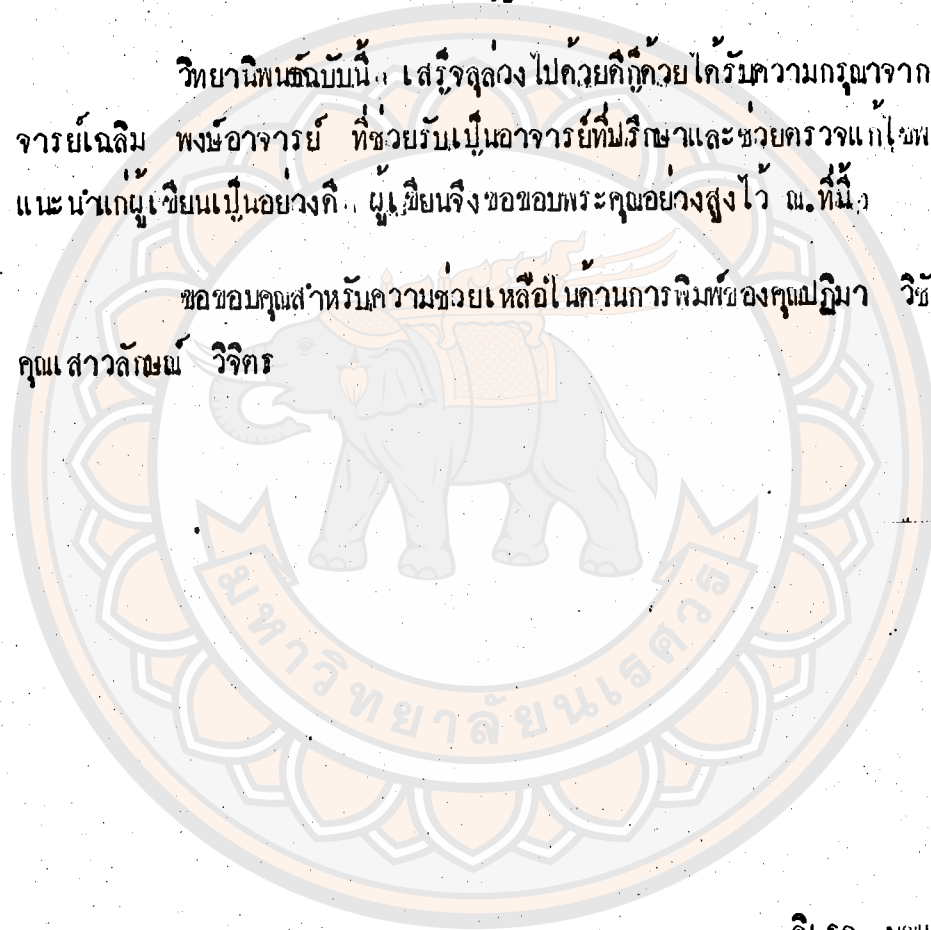

[Handwritten Signature]
.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์เฉลิม พงษ์อาจารย์)

ประกาศคุณูปการ

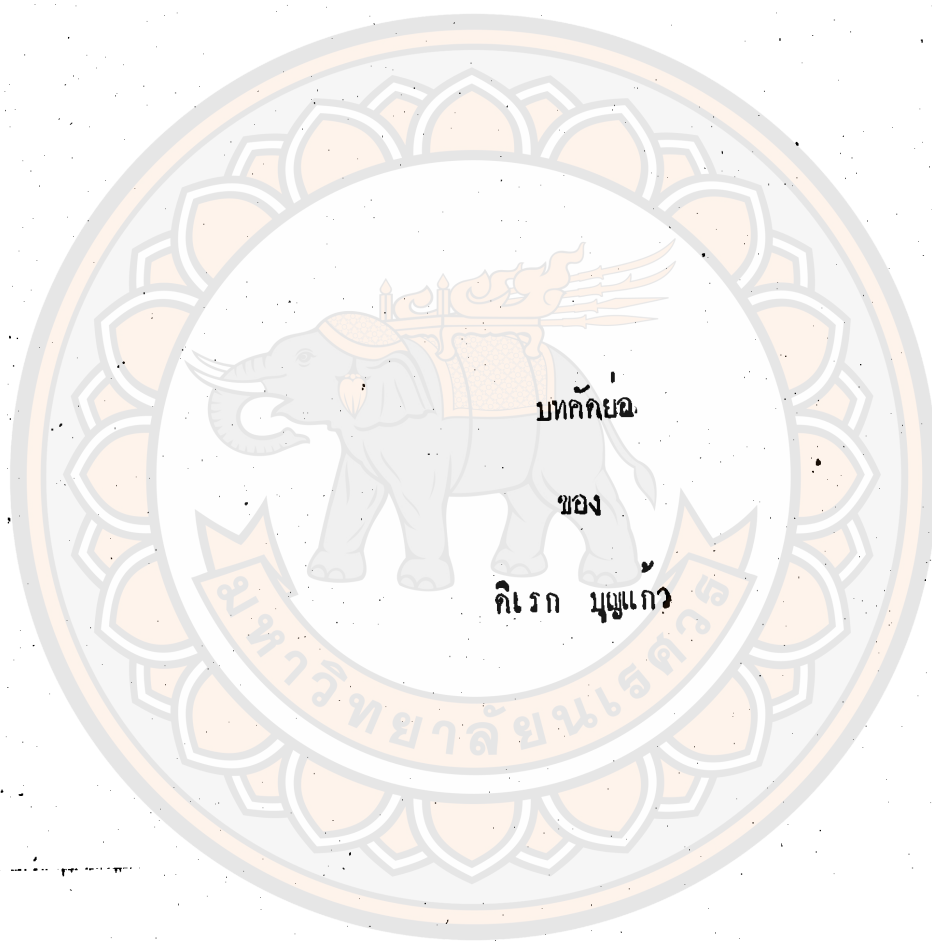
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เสร็จลุล่วง ไปด้วยดีก็ด้วยได้รับความกรุณาจากรองศาสตราจารย์เฉลิม พงษ์อาจารย์ ที่ช่วยรับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาและช่วยตรวจแก้ไขพร้อมทั้งให้คำแนะนำแก่ผู้เขียนเป็นนอ่ยวงศ์ ผู้เขียนจึง ขอขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ. ที่นี้

ขอขอบคุณสำหรับความช่วยเหลือในคานการพิมพ์ของคุณณัฐมา วิชัยรัตน์ และคุณสาวลักษณ์ วิจิตร

ศิริเรก บุญแก้ว

การปกครองสมัยสุโขทัย

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยานุกูล
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้า
ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต
กุมภาพันธ์ 2528

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาถึง "การปกครองสมัยสุโขทัย" ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ ลักษณะอุดมการณ์หรือรูปแบบการปกครองที่รัชสมัยสุโขทัยทรงนำมาใช้ในการปกครอง และวิธีการแบ่งเขตการปกครองของอาณาจักร

ผลของการศึกษาทำให้ทราบว่า อุดมการณ์สำคัญที่รัชสมัยสุโขทัยทรงนำมาใช้ปกครองอาณาจักรคือ อุดมการณ์พ่อปกครองลูก อุดมการณ์ธรรมราชา ลักษณะอุดมการณ์พ่อปกครองลูก นั้นถือว่ารัชสมัยเป็นเสมือนพ่อของประชาชน โดยทำหน้าที่ทุกประการทั้งที่พ่อปกครองกระทำต่อลูก ส่วนลักษณะอุดมการณ์ธรรมราชารัชสมัยจะทรงใช้หลักธรรมทางศาสนาซึ่งเป็นหลักธรรมของพุทธศาสนาปกครองประชาชน

ด้านวิธีการแบ่งเขตการปกครองของอาณาจักรสุโขทัยพบว่า แบ่งเขตออกเป็น เมืองหลวง เมืองลูกหลวง เมืองพระยามหานคร และเมืองประเทศราช หรือเมืองขึ้น การปกครองเมืองเหล่านี้รัชสมัยจะเป็นผู้สั่งการและบังคับบัญชาอยู่ที่เมืองหลวงซึ่งถือว่าเป็น ศูนย์กลางทางการเมืองการปกครองของอาณาจักร

สารบัญ

บทนำ	1
บทที่ ๑ การปกครองของไทยในสมัยโบราณ	5
อาณาจักรของไทยสมัยเริ่มแรก	5
การปกครองในสมัยเริ่มแรก	6
อาณาจักรน่านเจ้า	6
การปกครองสมัยน่านเจ้า	7
นครรัฐต่างๆ ก่อนการสถาปนาสุโขทัย	10
การปกครองสมัยนครรัฐก่อนการสถาปนาสุโขทัย	14
บทที่ ๒ ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักรสุโขทัย	17
สภาพทางภูมิศาสตร์	17
สภาพทางกายภาพของเมือง	17
การสถาปนาอาณาจักรสุโขทัย	18
ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย	21
บทที่ ๓ รูปแบบการปกครองของสุโขทัย	27
ที่มาของการปกครอง	27
สถาบันกษัตริย์สุโขทัย	27
การปกครองแบบพ่อปกครองลูก	35
การปกครองแบบบรมราชา	37
การปกครองแบบเทวราชา	38
การปกครองแบบกระจายอำนาจ	39
การปกครองแบบประชาธิปไตย	40

บทที่ 4	การแบ่งเขตการปกครอง ของอาณาจักรสุโขทัย	43
	เมืองหลวงหรือราชธานี	44
	เมืองลูกหลวง	44
	เมืองพระยามหานคร	45
	เมืองประเทศราช	46
บทที่ 5	กฎหมายสมัยสุโขทัย	47
	กฎหมายที่มีลักษณะ เป็นจารีตประเพณี	47
	กฎหมายลักษณะโจร	50
บทสรุป		54
บรรณานุกรม		56
ภาคผนวก		63
	ภาคผนวก ก.	64
	ภาคผนวก ข.	68
บทคัดย่อ		82

บทนำ

การอพยพและการเคลื่อนย้ายลงมาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิของคนไทยนั้น คงจะ
เริ่มมีมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18 แล้ว ทั้งนี้เพราะมีหลักฐานจากศิลาจารึกของพวกจามและเขมร
ได้ระบุไว้ว่า ในรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 (พ.ศ. 1676-1693) แห่งอาณาจักรเขมร
นี้ได้มีกองทัพอาสาสยามศึกไปด้วยกับกองทัพเขมร เมื่อมีการรบ¹ ต่อมาในตอนกลางพุทธศตวรรษที่
18 เมื่อมีการการณของช่องว่างแห่งอำนาจ (Power Vacuum) ซึ่งเป็นผลมาจากเขมรเสื่อม
อำนาจลง² คนไทยภายใต้การนำของพ่อขุนศรีนาวนำถมก็ได้ช่วยโอกาสอันนี้สร้างอาณาจักรสุโขทัย
ขึ้นมาเป็นเอกราชไว้ที่ราว พ.ศ. 1762 และเริ่มรวมตัวกันเป็นอิสระโดยสิ้นเชิง เมื่อพ่อขุนบาง
กลางหวางเจ้าเมืองบางยางและพ่อขุนผาเมืองเจ้าเมืองราชมร้อมมือกันขับไล่ขอมสมาชิกโกลาหลออกจาก
จากสุโขทัยได้สำเร็จและต่อมาพ่อขุนผาเมืองก็ได้อภิเษกพ่อขุนบางกลางหวางขึ้นเป็นกษัตริย์ครองสุโขทัย
พร้อมทั้งได้สถาปนาแห่ง "กมรเตงอัญศรีอินทราทิตย์ราชดิศ" ให้ด้วย³ ในช่วงที่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์หรือ
พระนามเดิมพ่อขุนบางกลางหวางขึ้นครองราชย์นั้น นับว่าเป็นเรื่องที่ลำบากมากในการควบคุมสถาน
การณ์ให้เรียบร้อยได้ เพราะขณะนั้นเหตุการณ์ทางบ้านเมืองยังไม่สงบราบคาบอย่างแท้จริง⁴ จึงจะ
เห็นได้ว่าพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ครองราชย์ในช่วงนี้จึงมุ่งไปยังการเสริมสร้างเสถียรภาพทางการ
เมืองการป้องกันอาณาจักรมากกว่าที่จะเสริมสร้างทางคานอื่น ได้ไม่หนักเกิดสงครามกันบนลำแม่น้ำ ความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักร
สุโขทัยเริ่มปรากฏเด่นชัดขึ้นเมื่อถึงสมัยของพ่อขุนรามคำแหง เพราะหลังจากที่พระองค์ได้ขึ้นครอง
ราชย์แล้วก็ได้สร้างความเจริญรุ่งเรืองแก่อาณาจักรสุโขทัยไว้มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาท
ทางคานอำนาจทางการเมืองที่เกรียงไกรแผ่ขยายไปทั่วอาณาบริเวณของดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียง
เฉียงใต้ ดังศิลาจารึกหลักที่ 1 ได้ระบุขอบเขตอำนาจทางการเมืองในสมัยของพ่อขุนรามคำแหง

- 1 ผนัง พ่วงพิศ ประวัติศาสตร์ไทย 1 หน้า 21
- 2 ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เรื่องของสองนคร หน้า 7
- 3 นอมนิจ วงศ์สุทธีธรรม วรรณกรรมสุโขทัย หน้า 2
- 4 สิบชัย กระบวนแสง ประวัติศาสตร์สุโขทัย หน้า 5

* ปกครองอาณาจักรสุโขทัยไว้ดังนี้คือ¹

- ทิศเหนือ มีขอบเขตไปถึงเมืองหลวงพระบาง โดยมีเมืองต่างๆ คือ เมืองแพร่ เมืองน่าน เมืองพลัว(บัว) เข้ามาอยู่ในอำนาจ
- ทิศใต้ มีขอบเขตไปถึงฝั่งทะเลสุทตะเขตแดนแหลมมลายู โดยมีเมือง กะทิง เมืองพระบาง เมืองแพร่ เมืองสุวรรณภูมิ เมือง เพชรบุรี และเมืองนครศรีธรรมราช เข้ามาอยู่ในอำนาจ
- ทิศตะวันออก มีขอบเขตไปถึงเมืองจำปาศักดิ์และเมืองเวียงคำ โดยมีเมือง หนองคาย เมืองสระหลวง เมืองสองแคว เมืองอุบลราชธานี และเมืองสกลา เข้ามาอยู่ในอำนาจ
- ทิศตะวันตก มีขอบเขตไปถึงเมืองหงสาวดีและฝั่งทะเล โดยมีเมืองฉะเชิงเทรา เข้ามาอยู่ในอำนาจ

แต่ต่อมาหลังจากที่ล้มสมัยของพ่อขุนรามคำแหงไปแล้วบทบาทอำนาจทางการเมือง การเป็นศูนย์กลางทางการเมือง เศรษฐกิจ และการปกครองของอาณาจักรสุโขทัยก็เริ่มเสื่อมลงเรื่อยๆ ภายใต้อิทธิพลประกอบกันหลายอย่างคือความสามารถของผู้นำโครงสร้างทางการเมือง (Political Structure) ที่ไม่เหมาะสมกับความกว้างใหญ่ของอาณาจักร และปัญหาพื้นฐานทางการเมืองที่ไม่ค่อยสมบูรณ์นัก เป็นต้น ประกอบกับมีผู้นำของคนไทยทางตอนใต้ ไคสตาปนากรศรีอยุธยาขึ้นเป็นศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองการปกครองไปปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ภายใต้อิทธิพลที่เข้มแข็ง สถาปนาทางภูมิศาสตร์และสภาพทางเศรษฐกิจที่เหนือกว่า จึงเป็นผลให้

¹ คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี

* ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 หน้า 26

* มีหลักฐานจากจีนว่า สุโขทัยต้องส่งสินค้าข้าวจากดินแดนทางใต้แถบลพบุรีขึ้นไปกิน

อาณาจักรสุโขทัยถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของอยุธยาไปเป็นที่สุดใน พ.ศ. 1981* จึงนับเป็นการสิ้นสุดอาณาจักรสุโขทัยตั้งแต่นั้นมา

อย่างไรก็ตามแม้ว่าระยะเวลาทางการเมืองของอาณาจักรสุโขทัยจะสั้นมากก็จริง แต่ในช่วงระยะเวลาที่อาณาจักรสุโขทัยเป็นศูนย์กลางทางการเมืองการปกครองอยู่นั้น สุโขทัยก็ได้พยายามพัฒนาตัวเองจากอาณาจักรเล็กๆ ที่มีขอบเขตอำนาจเพียงแก่สุโขทัยและเมืองเซียงมาจนมีขอบเขตและอำนาจทางการเมืองที่ใหญ่เป็นผลสำเร็จ และในการที่มีขอบเขตและอำนาจทางการเมืองที่กว้างใหญ่เื่อง จึงทำให้สุโขทัยในช่วงนั้นต้องหานโยบายและวิธีการทุกอย่างที่จะรักษาเสถียรภาพทางการเมืองนี้ไว้ให้ยาวนานที่สุดเท่าที่จะทำได้ และสิ่งที่จะนำไปสู่แนวทางและบรรลุเป้าหมายนี้ได้ก็คือ การจัดการปกครองให้มีระเบียบวิธปฏิบัติและมีประสิทธิภาพนั่นเอง ทั้งนี้เพราะการปกครองนั้นถือว่าเป็นหัวใจสำคัญในการบริหารประเทศ ประเทศชาติจะเจริญรุ่งเรืองหรือมั่นคงได้เพียงใดก็ขึ้นอยู่กับสิ่งนี้ ด้วยเหตุเหล่านี้เองการปกครองในสมัยสุโขทัยจึงมีรูปแบบและลักษณะอุดมการณ์ที่ใช้ในการบริหาร การปกครองประกอบด้วยหลักการด้วยกันคือ แบบหอปกครองลูก แบบธรรมราชา และการปกครองแบบกระจายอำนาจ

ถึงที่กล่าวมาแล้วข้างต้นผู้เขียนจึงเห็นว่าการศึกษาเรื่อง "การปกครองสมัยสุโขทัย" นั้นเป็นเรื่องที่น่าสนใจและสมควรอย่างยิ่งในการค้นคว้าสืบต่อไป เพราะอย่างน้อยก็ทำให้ทราบถึงลักษณะอุดมการณ์วิธีการจัดการปกครองของไทยในสมัยโบราณได้เป็นอย่างดี

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาถึง ลักษณะและวิวัฒนาการทางการเมืองการปกครองของไทย
2. เพื่อศึกษาถึง ลักษณะอุดมการณ์ของแนวคิดที่ใช้ในการปกครอง

* ปี พ.ศ. 1981 เป็นปีที่พระเจ้าสุริยวงศ์บรมपालมหาธรรมราชาธิราช (พระมหาธรรมราชาที่ 4) ซึ่งขึ้นครองกรุงสุโขทัย ในช่วง พ.ศ. 1962-1981 ได้สวรรคตลงในปีนั้นเอง สมเด็จพระบรมราชาที่ 2 แห่งอยุธยาได้โปรดให้พระราเมศวรราชโอรสไปครองพิษณุโลก ตูรายละเอียดยังเพิ่มเติมใน สันษย์ กระบวนแสง ประวัติศาสตร์สุโขทัย

- 3. เพื่อศึกษาถึง ระเบียบและวิธีการจัดการปกครองของอาณาจักรสุโขทัย
- 4. เพื่อศึกษาถึง บทบาทและอำนาจทางการเมืองของอาณาจักรสุโขทัย

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

- 1. ผลของการศึกษาค้นคว้า จะทำให้ทราบถึงลักษณะอุดมการณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการปกครองในสมัยโบราณของไทย
- 2. ผลของการศึกษาค้นคว้า จะทำให้ทราบถึงลักษณะและอุดมการณ์ที่ใช้ปกครองเป็นหลักของสุโขทัยคือ อุดมการณ์พ่อปกครองลูก อุดมการณ์ธรรมราชา และการปกครองแบบกระจายอำนาจ
- 3. ผลของการศึกษาค้นคว้า จะทำให้ทราบถึง วิธีการจัดการปกครองและวิธีบริหารการปกครองได้เป็นอย่างดี
- 4. ผลของการศึกษาค้นคว้า ทำให้เข้าใจถึงอิทธิพลของศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ที่มีต่ออุดมการณ์ทางการเมืองปกครองของสมัยสุโขทัย
- 5. ผลของการศึกษาค้นคว้า จะก่อให้เกิดประโยชน์ที่อนุสนธิใจในประวัติศาสตร์ทางการเมืองปกครองของไทย
- 6. ผลของการศึกษาค้นคว้า สามารถนำไปอ้างอิงในการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทยได้

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

- 1. จะศึกษาค้นคว้าถึง การปกครองของไทยในสมัยโบราณตั้งแต่สมัยเริ่มแรกและสมัยอพยพไปจนถึงสมัยที่เป็นนครรัฐก่อนการสถาปนาราชวงศ์สุโขทัย
- 2. จะศึกษาค้นคว้าถึง ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักรสุโขทัยโดยสังเขปซึ่งเริ่มจากการตั้งอาณาจักร ระยะเวลาที่เป็นศูนย์กลางทางการเมืองการปกครองไปจนถึงการสิ้นสุดของการเป็นศูนย์กลางทางการเมืองการปกครอง
- 3. จะศึกษาค้นคว้าถึง รูปแบบและลักษณะของอุดมการณ์ที่ใช้ในการปกครองในสมัยสุโขทัย

4. จะศึกษาค้นคว้าถึง การแบ่งเขตและวิธีกครองของอาณาจักรสุโขทัยทั้งใน
เขตเมืองหลวงหรือราชธานี เขตเมืองลูกหลวง เมืองพระยามหานครและเมืองประเทศราช
โดยละเอียด

5. จะศึกษาค้นคว้าถึง ลักษณะกฎหมายต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกอย่างละ-
เอียด

ข้อสมมติฐานของการศึกษาค้นคว้า

1. ลักษณะอุดมการณ์ที่ใช้ในการปกครองในสมัยโบราณของไทย ก่อนการสถาปนา
สุโขทัยจะมีลักษณะเป็น แบบสมบูรณาญาสิทธิราช แบบธรรมราชา และแบบพ่อปกครองลูก
2. การที่สมัยสุโขทัย ให้อุดมการณ์พ่อปกครองลูกเป็นหลักในการปกครอง
ได้ดังนี้ เป็นเพราะโครงสร้างทางสังคมในสมัยนี้ยังไม่สลับซับซ้อน และเป็นผลสืบเนื่องมาจากได้
อิทธิพลจากการปกครองในสมัยก่อนหน้านั้น
3. การจักระเบียบการปกครองที่มีแบบแผนในสมัยสุโขทัยนั้น เป็นเพราะต้องการ
ให้เสถียรภาพทางการเมือง การปกครองของอาณาจักรมีความมั่นคงเพิ่มขึ้น

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าดำเนินการตามวิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach)
โดยเสนอรายงานแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) ข้อมูลที่ใช้ในการ-
ศึกษาค้นคว้าจะใช้ข้อมูลที่เป็นเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) เป็นหลักและอาศัย
ข้อมูลที่เป็นเอกสารชั้นรอง (Secondary Sources) ประกอบ

แหล่งการศึกษาค้นคว้าที่สำคัญ

1. หอสมุด มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยุโลก
2. ห้องประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ วิทยุโลก

การปกครองของไทยในสมัยโบราณ

อาณาจักรของไทยสมัยเริ่มแรก

ก่อนที่ชนชาติไทยจะสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยขึ้นมาเป็นราชธานีนั้น เกิมนั้นชนชาติไทย
ก็เคยมีความเจริญรุ่งเรืองมากมาแล้วกว่า 4500 ปี ก่อนพุทธกาลโดยครั้งนั้นชนชาติไทยเป็น
ที่รู้จักของชาติอื่นในนามว่า "คามุงหรือไทยเมือง" อันเป็นที่ที่ชาวจีนเรียกเป็นครั้งแรกเศษ
ชาติไทยเรียกตนเองว่า "อวยลาว"¹ ซึ่งแปลว่าผู้กล่าวใส่หรือผู้ยิ่งใหญ่² ชนชาติอ้ายลาวเดิม
มีถิ่นฐานอยู่ทางตอนกลางของทวีปเอเชีย ต่อมาได้ประสบกับปัญหาเรื่องที่ทำกินและถูกรุก
รานจากชนชาติอื่น จึงต้องถอยร่นลงมาตั้งมั่นอยู่ทางลุ่มแม่น้ำ หล่องและลุ่มแม่น้ำแยงซีเกียงโดย
มีเมืองสำคัญอยู่ ๒ เมืองคือ เมืองจุงซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของแม่น้ำ หล่องกับเมืองปาซึ่งตั้งอยู่
ทางตอนใต้ของแม่น้ำแยงซีเกียง ครั้นเมื่ออาณาจักรทั้งสองมีความอุดมสมบูรณ์และมั่นคงเพิ่มขึ้น
คนไทยที่ยังตั้งค้างอยู่จึงได้อพยพตามลงมาสมทบอีกเป็นจำนวนมาก ทำให้จำนวนคนเพิ่มขึ้นจาก
เดิมอย่างรวดเร็ว ปัญหาที่ตามมาคือที่ดินไม่พอทำกิน ความจำเป็นในการขยายอาณาเขตและ
ขยายตัวจึงต้องเริ่มขึ้น โดยมี การขยายตัวมาทางตะวันออกตามแนวของแม่น้ำแยงซีเกียงและไค
ตั้งเมืองใหม่ขึ้นมาชื่อว่า "เมืองเจียว" ทั้งนี้ขณะนั้นอาณาจักรของชนชาติไทยจึงมีถึงสามแห่งด้วย
กันโดยมีเมืองปาเป็นเมืองที่ใหญ่ที่สุดและเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรทั้งสาม

ขณะที่ชนชาติไทยได้ลงมาตั้งมั่นอยู่ที่บริเวณลุ่มแม่น้ำ หล่องและแม่น้ำแยงซีเกียงแล้ว
นั้น บริเวณใกล้เคียงกันก็ยังมีพวกเรอวมเชื้อสายมงโกลคือจีนซึ่งอพยพมาจากทะเลสาบแคสเปียน
มาอาศัยอยู่ด้วยเช่นกัน และด้วยความอุดมสมบูรณ์ของอาณาจักรทั้งสามจึงถูกพวกจีนตีเมืองแตกอีก

¹ ชุนวิจิตรมาตรา หลักไทย หน้า 12

² จันทรฉาย ภัคเชษิตม ประวัติศาสตร์ไทยสมัยแรกเริ่มจนถึงสมัยขอม หน้า 8

คือ เสียเมืองสูงใน พ.ศ.5 เมืองปาดและเจียวใน พ.ศ.328¹ เมื่อเสียเมืองสูง เมืองปาด และ เมืองเจียวไปแล้วชนชาติไทยที่จัดเอกราชไม่ยอมอยู่ภายใต้อำนาจที่ไค้จันถูกไค้ก้อพยพเคลื่อนย้ายลงมาตั้ง อาณาจักรใหม่โดยมีนครเพงายเป็นราชธานี แต่ต่อมาในเวลาไม่นานนักนครเพงายถูกจันตีแตกอีกด้วยสาเหตุเนื่องมาจากพระเจ้าอั้น วู่ตี้ กษัตริย์ราชวงศ์ฮั่นของจีน ซึ่งเดิมเคยเสวยครักในลัทธิเต๋าอย่างมากไค้หันกลับมาสันใจในพุทธศาสนา และต้องการจะส่งสมณทูตไปสืบศาสนาพุทธยังอินเดีย ซึ่งการเดินทางครั้งนี้จะต้องผ่านนครเพงายด้วยกษัตริย์วู่ตี้จึงส่งสาส์นขอร้องนครเพงาย แต่ด้วยความเกรงว่าคณะสมณทูตจีนนี้จะ เป็นพวกจารกรรมกษัตริย์แห่งนครเพงาย จึงปฏิเสธไม่ยอมให้ผ่าน² พระเจ้าอั้นวู่ตี้ทรงซักเคืองมากจึงส่งกำลังทหาร เข้าตีนครเพงายทันที ทำให้นครเพงายต้องเสียอิสรภาพแก่อีกครั้งในที่สุดราว พ.ศ.456

การปกครองในสมัยเริ่มแรก

การปกครองของชนชาติไทยในสมัยเริ่มแรกนี้จะ เป็นแบบ มีพ่อหนุ (Chieftain) เป็นผู้มีอำนาจ เกือบทุกเขตแดนผู้เดียว คือจะมีอำนาจทั้งทางฝ่ายบริหาร นิติบัญญัติและตุลาการนอกจากนี้แล้วพ่อหนุยังเป็นผู้นำทางฝ่ายศาสนาจักรอีกด้วย คือมีฐานะ เป็นตัวแทน เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับเทวดา ตำแหน่งพ่อหนุซึ่งเป็นผู้ดำเนินการปกครองของไทยในสมัยนี้ไค้มาจากการเลือกตั้ง ผู้ที่จะ เป็นพ่อหนุไค้จึงจะต้องมีคุณสมบัติหลายประการด้วยกันคือ ต้องมีความสามารถทั้งการรบ การบริหารและการศาสนา

อาณาจักรน่านเจ้า

ภายหลังจากที่เสียนครเพงายไปแล้วคนไทยถูกไค้ก้อพยพเคลื่อนย้ายกันลงมาคนละทิศคนละทาง โดยส่วนใหญ่จะอพยพมาทางมณฑลยูนนานของจีน ในปัจจุบันและในขณะนี้ไค้ถูกอาณาจักรของคนไทยขึ้นถึง 6 อาณาจักรด้วยกันคือ มุ่่งฮุย เอี้ยเซ่ ล่งกง เห่งเซ็ง ชีลวง

1 สมคิด ศรีสิงห์ คำบรรยายประวัติศาสตร์ไทย หน้า 2

2 จันทรฉาย ภักธธิคม ประวัติศาสตร์ไทยสมัยแรกเริ่มจนถึงสมัยขอม หน้า 10

และม่งเส¹ ซึ่งเป็นอาณาจักรที่เข้มแข็งที่สุด แต่ไม่ที่สุดผู้ครองอาณาจักรม่งเสก็ทำการสำเร็จโดยรวบรวมอาณาจักรทั้งหกนี้เข้าด้วยกัน และตั้งชื่ออาณาจักรใหม่นี้ว่า "นฉวนเจ้า" หรือ "ผานฉู่"²

อาณาจักรนฉวนเจ้าถือว่าเป็นอาณาจักรที่มีความเจริญรุ่งเรืองและเข้มแข็งที่สุดในบรรดาอาณาจักรต่างๆ ของคนไทยที่มีมาก่อนหน้านี้* เพราะมีขอบเขตทางการเมืองกว้างขวางมากคือ ทิศเหนือจรดฝั่งใต้แม่น้ำต้าทู่เหอในมณฑลเสฉวน ทิศใต้จรดแคว้นหนี่หวัง* ทิศตะวันออกจรดแคว้นตางชว่น ทิศตะวันตกจรดตอนใต้ของแม่น้ำตงลาในอินทโยทียะและยังเคยทำสงครามกับจีนหลายครั้งหลายคราโดยผลัดกันแพ้ชนะมาตลอดจนจีนถึงกับยกย่องว่า นฉวนเจ้าเป็นประเทศที่เจริญและเข้มแข็งเช่นเดียวกับตน นอกจากนี้แล้วประชาชนยังรู้จักการเลี้ยงตัวใหม่และทอผ้าใช้ซึ่งนับว่าทันสมัยและก้าวหน้ามาก แต่อย่างไรก็ตามอาณาจักรนฉวนเจ้าก็ต้องเสื่อมสลายลงใน พ.ศ. 1445 เนื่องจากถูกจีนรุกราน

การปกครองสมัยนฉวนเจ้า

อาณาจักรนฉวนเจ้ามีการปกครองเป็นแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) ซึ่งมีกษัตริย์เป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดและถูกซำกแต่เพียงผู้เดียว* แต่อย่างไรก็ตามในสมัยนี้ กษัตริย์ก็ยังทรงมีองคมนตรี (น้อยชินกั๊น) คอยถวายคำปรึกษาราชการแผ่นดิน เมื่อพระองค์ทรงขอความคิดเห็นในกรณีที่พระองค์ไม่สามารถตัดสินใจพระทัยในราชการแผ่นดินบางอย่างได้ ซึ่งในกรณีนี้ถ้าพระองค์ทรงเห็นด้วยกับคำถวายความคิดเห็นขององคมนตรีแล้วก็จะสั่งการ ไปยังอาลักษณ์ให้บันทึกไว้ แล้วให้ส่งต่อไปยังเจ้ากรม (โจ่ว เจียง) ที่มีหน้าที่รับผิดชอบและเกี่ยวข้องกับราชการนี้ไปปฏิบัติต่อไป

สำหรับการจัดรูปการบริหารและปกครองของอาณาจักรนฉวนเจ้านั้นนับว่ามีระเบียบ

1 นคร พันชุนรงศ์ ประวัติศาสตร์ไทยตอนต้น (1) หน้า 135
2 มาโนท วัลลิโกทมน ตำนานสิ่งทอวิจิตรอารยธรรมสยาม หน้า 25
* แคว้นทวิญญูชย์

แบบแผนมากคือ มีการแบ่งการปกครองออกเป็น ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ซึ่งมีรายละเอียดที่
น่าสนใจมากดังนี้คือ

การปกครองส่วนกลาง

การปกครองส่วนกลางของอาณาจักรน่านเจ้า แบ่งออกเป็น 9 กระทรวงดังนี้¹

1. อินสอง	เทียบกับปัจจุบันได้แก่	กระทรวงมหาดไทย
2. โมงสอง	เทียบกับปัจจุบันได้แก่	กระทรวงกลาโหม
3. มวนสอง	เทียบกับปัจจุบันได้แก่	กระทรวงการคลัง
4. ยันสอง	เทียบกับปัจจุบันได้แก่	กระทรวงการต่างประเทศ
5. หวอสอง	เทียบกับปัจจุบันได้แก่	กระทรวงพาณิชย์
6. พักสอง	เทียบกับปัจจุบันได้แก่	กระทรวงยุติธรรม
7. อิกสอง	เทียบกับปัจจุบันได้แก่	กระทรวงโยธาธิการ
8. จุงสอง	เทียบกับปัจจุบันได้แก่	กระทรวงสามะโนครวั
9. ฉือสอง	เทียบกับปัจจุบันได้แก่	กระทรวงวังหรือราชประเพณี

การบริหารงานของราชการส่วนกลางทั้ง 9 กระทรวงนี้ จะมีข้าราชการซึ่งมีฐานะ
เทียบได้กับรัฐมนตรีหรือเสนาบดีซึ่งในสมัยน่านเจ้าเรียกว่า "เซ่งเผ่งกุน"^{*} รับผิดชอบอยู่ในแต่ละ
กระทรวง นอกจากตำแหน่งเซ่งเผ่งกุนแล้วยังมีตำแหน่งรองลงมาอีก 2 ตำแหน่งด้วยกันคือ
เหย่วมองและไตกวันเจียง ซึ่งตำแหน่งทั้งสองนี้เทียบได้กับปลัดกระทรวงและอธิบดีในปัจจุบัน
ทั้งนี้ผู้ที่ดำรงในตำแหน่งไตกวันเจียงนั้นจะต้องเคยทำหน้าที่ในตำแหน่งโจดเจียง(เจ้ากรม) มา
ก่อน โดยตำแหน่งไตกวันเจียงนี้จะมีไตคราวละ 12 คน ส่วนโจดเจียงมีไตคราวละ 6 คน

¹ สมพงษ์ เกษมสิน การปกครองของไทย หน้า 31

^{*} ยังมีตำแหน่งที่สูงกว่าตำแหน่งเซ่งเผ่งกุนนี้คือ คือ ตุ๊กสอง ซึ่งเทียบได้กับ อภิรัฐมนตรี
และมีอำนาจราชการได้ถึง 3 กระทรวง

การปกครองส่วนภูมิภาค

การปกครองส่วนภูมิภาคแบ่งการบริหารออกเป็น 10 มณฑลดังนี้ คือ

1. มณฑลหัวหนาม
2. มณฑลปากหงวย
3. มณฑลหมงแซ
4. มณฑลไต่หวอ
5. มณฑลปิ่นคาม
6. มณฑลไต่หลี่
7. มณฑลจួយแม
8. มณฑลหมงฉิน
9. มณฑลฝงจูน
10. มณฑลจิว

ซึ่งในแต่ละมณฑลยังแบ่งเขตการปกครองออกเป็นเมืองชั้นเอก ชั้นโท ชั้นตรี และ
ชั้นจัตวา โดยให้มีผู้ปกครองดังนี้คือ

1. ตำแหน่งเจ้าเมืองชั้นเอก เรียกว่า หยี่เจ็ง มีผู้ช่วยเป็นปลัดเมือง
เรียกว่า หยี่หลวม
2. ตำแหน่งเจ้าเมืองชั้นโท เรียกว่า ลี้นยุย มีผู้ช่วยเป็นปลัดเมือง
เรียกว่า ลี้นลวม
3. ตำแหน่งเจ้าเมืองชั้นตรี เรียกว่า คามเหยา มีผู้ช่วยเป็นปลัดเมือง
เรียกว่า คามลวม
4. ตำแหน่งเจ้าเมืองชั้นจัตวา เรียกว่า โม้วไฟ มีผู้ช่วยเป็นปลัดเมือง
เรียกว่า โม้วลวม

และในแต่ละเมืองก็ยังแบ่งเขตอำนาจปกครองออกไปอีกทั้ง 3 เขตด้วยกันดังนี้คือ

1. แขวง มีหัวหน้าปกครองเรียกว่า ไต่จุก ซึ่งเทียบเท่ากับ นายอำเภอในปัจจุบัน

2. แคว้น มีหัวหน้าปกครองเรียกว่า จัณญ์นุณ ซึ่งเทียบได้กับ กำนัน ในปัจจุบัน
3. หมู๋น มีหัวหน้าปกครองเรียกว่า จังจ้อ ซึ่งเทียบได้กับ ผู้ใหญ่บ้านในปัจจุบัน

นครรัฐต่างๆ ก่อนการสถาปนาสุโขทัย

การศึกษาประวัติศาสตร์ของชนชาติไทยก่อนการสถาปนาสุโขทัยนั้นนับว่ามีปัญหาและอุปสรรคหลายอย่างด้วยกันที่สำคัญคือ การขาดแคลนหลักฐานและเอกสารซึ่งมีลักษณะทางประวัติศาสตร์ อย่งแท้จริง การค้นคว้าและการศึกษาจึงมีเพียงแค่อ่านานและพงศาวดารเท่านั้น ซึ่งก็มีไม่มากนักอันได้แก่ พงศาวดารเมืองเงินยาง เชียงแสน ตำนานสิงหนวิจิตร ตำนานจามเทวีวงศ์ ตำนานชินกาลมาลีปกรณ์ ตำนานมูลศาสนา พงศาวดารพื้นเมืองเชียงใหม่ เป็นต้น และเรื่องราวของตำนานและพงศาวดารเหล่านี้ก็มักเน้นไปในเรื่องการเผยแพร่พุทธศาสนาในประเทศไทย¹ นอกจากนั้นระยะเวลาที่เกิดเหตุการณ์ต่างๆ ก็เอาแน่นอนไม่ได้ทั้งบางตอนก็มีอิทธิฤทธิ์และปาฏิหาริย์ปะปนอยู่อีกด้วย แต่อย่างไรก็ตามหลักฐานต่างๆ เหล่านี้ก็ยังช่วยให้เราทราบเรื่องราวของคนไทยได้บางตามสมควร

นครรัฐต่างๆ ก่อนการสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยขึ้นเป็นราชธานีที่สำคัญมีดังนี้คือ

โยนกนาคนคร

เรื่องราวของโยนกนาคนครปรากฏอยู่ในตำนานสิงหนวิจิตรซึ่งกล่าวไว้ว่า เมื่อศักราชได้ 17 ค่าวกใจ หรือประมาณ พ.ศ. 430² กษัตริย์เทวกาลแห่งนครไทยเทศได้แบ่งไพร่พลและทรัพย์สินให้แก่นครบุร 30 คน และราชธิดา 30 คน ให้ไปสร้างบ้านเมืองใหม่หนึ่งในบรรดาโอรสทั้งหมดคือ สิงหนวิจิตร ได้มาสร้างเมืองใหม่ในบริเวณแม่น้ำกกชื่อว่า เมืองนาคพันธุสิงหนวิจิตร ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นโยนกนครและเชียงใหม่ตามลำดับ³ และในบริเวณ

¹ เฉลิม พงศ์อาจารย์ พื้นฐานอารยธรรมไทย หน้า 113

² มานิต วัลสีโกม ตำนานสิงหนวิจิตรฉบับสอบค้น หน้า 27

³ นิคม มูลิกะคามะ แผ่นดินไทยในอดีต หน้า 513

ใกล้เคียงกันกับเมืองนาคพันธุสิงหนวัตินครนี้เคยเป็นที่ตั้งของเมืองโบราณของพวกเขาอย่างมากอยู่แล้ว เช่น เมืองสุวรรณโคตมและเมืองอุโมงเสลา ส่วนบริเวณทางทิศตะวันตกของเมืองพันธุสิงหนวัตินครก็เป็นที่ตั้งชุมชนของพวกลาวจกและยังมีพวกมิลกซุอาทียอยู่ด้วย เมืองป็น เช่นนี้เพื่อสร้างความเป็นเอกแผ่นของโยนกนาคนครสิงหนวัตินครจึงเข้าโจมตีเมืองต่างๆ จนมีขอบเขตอำนาจทางการเมืองกว้างไกลมากคือ ทิศเหนือจรทหนองแส ทิศใต้จรลาวรัฐหรือละโว้ ทิศตะวันออกจรคแม่น้ำที่ ทิศตะวันตกจรคคยช้างขุนน้ำย่อยมาถึงแม่น้ำสาละวิน

ภายหลังจากสิ้นสมัยของสิงหนวัตินครก็ยังมีกษัตริย์สืบต่อมาอีกหลายพระองค์จนมาถึงในสมัยของพระเจ้ามังรายนราชพระองค์ก็ได้อพยพไพร่พลสองครั้งคือ ไซยনারายณ์ ไทไปสร้างบ้านแห่ง เมืองใหม่เมืองนี้คือ เวียงไซยনারายณ์ เมืองมูล ส่วนทางโยนกนาคนครนั้นก็มีกษัตริย์สืบต่อมา จนถึงสมัยของพระองค์ทั้ง เมืองโยนกนาคนครก็ถูกเป็นของพวกขอมคำ พระองค์ทั้งถูกเนรเทศ ไปอยู่เมือง เวียงละศรีทวงจมี พ.ศ. 1476 พรหมกุมารโอรสของพระองค์ทั้งจึงได้หนีไป ขอมคำออกไปเป็นผลสำเร็จ แล้วให้พระองค์ทั้งกลับมาครองโยนกนาคนครตามเดิม ส่วนพระเจ้าพรหมกุมารก็ได้้นำกำลังผู้คนมาสร้างเมืองใหม่ขึ้นอีกชื่อว่ เวียงไซยปรการเพิ่มเป็นเมือง หน้ๆก่าเมืองกันพวกขอมคำ ช่วงนั้นครรัฐโยนกนาคนครจึงมีความเข้มแข็งมาก เพราะมีเมืองใหญ่ ใหญ่รายล้อมอยู่ถึง 3 เมือง ด้วยกันคือเวียงไซยปรการ เวียงไซยনারายณ์ และเวียงพานคำ

ครั้นเมื่อพระเจ้าพรหมหรือพรหมกุมารสวรรคตลงพระเจ้าไชยสิริราชโอรสก็ได้นำไพร่พลของเวียงไซยปรการแทน และต่อมาารวมหาศักราช 365 ก็มีกษัตริย์มอญจากสุธรรมวดี ยกกองทัพมาตีเวียงไซยปรการ พระเจ้าไชยสิริสู้ไม่ได้จึงได้อพยพพ่ายคนหนีลงมาทางใต้แล้วสร้างเมืองขึ้นชื่อเมืองกำแพงเพชรและเปลี่ยนนามของพระองค์ใหม่เป็น ชัยสิริเชียงแสน ท่านานสิงหนวัตินครกว่ามาถึงตอนนั้นก็จบลง

¹ นิคม มุสิกคามะ แผ่นดินไทยในอดีต หน้า 513

* น่าจะเป็นพระเจ้าอเนรุทแห่งพุกาม เพราะพระเจ้าอเนรุททรงตีเมืองสุธรรมวดีของมอญได้ แล้วได้แผ่ขยายอำนาจเข้ามาทางภาคเหนือของไทยด้วย ไปรกดุรายละ เอียดเพิ่ม
เกิมที่ นิคม มุสิกคามะ แผ่นดินไทยในอดีต หน้า 515

ทิวณครเงินยางหรือเงินยางเชียงแสน

เรื่องราวของทิวณครเงินยางปรากฏอยู่ในพงศาวดารเงินยางเชียงแสนซึ่งเริ่มเรื่องตั้งแต่ลวจักราช ไกลงมาสร้างเมืองทิวณครเงินยางในราว พ.ศ. 1182 และได้มีกษัตริย์ในราชวงศ์ลวจักราชปกครองสืบต่อกันมาหลายพระองค์จนมาถึงสมัยของพระยามังรายซึ่งเป็นกษัตริย์ในรุ่นเดียวกันกับพ่อขุนรามคำแหงจึงได้ขยายอาณาเขตมาตั้งเมืองใหม่อีกเมืองหนึ่งชื่อว่า เชียงรายต่อจากนั้นพระยามังรายก็ตีนครทวิปัญไชยได้อีกแล้วรวบรวมนครรัฐต่างๆ ของลานนาไทยทั้งหมดเข้าไว้ด้วยกันโดยมีเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการปกครอง

นครทวิปัญไชย (ลำพูน)

เรื่องราวของนครรัฐทวิปัญไชยปรากฏอยู่ในตำนานจามเทวีวงศ์และชินกาลมาลีปกรณ์ซึ่งได้ระบุไว้ว่า เดิมทีก่อนที่จะมีการสร้างเมืองทวิปัญไชยขึ้นมาั้นมีฐานดินหนึ่งชื่อว่าสุเทพได้สร้างเมืองไว้กับลูกสองคนคือ อังฤวิสีและมิศุบติคุณาวิซึ่งต่อมาได้แต่งงานกัน เมืองนี้คือ มิลสังฆนครนอกจากสร้างเมืองไว้แล้วฤวิสีและสุเทพก็ให้พวกเมงคบุตรเป็นบวรากรแก่ลูกทั้งสองด้วย เมื่ออังฤวิสีและมิศุบติคุณาได้แต่งงานกันแล้วก็มีบุตรด้วยกัน 4 คน โดยเป็นชาย 3 หญิง 1 ครั้งเมื่อบุตรและธิดาโตขึ้นอังฤวิสีก็ให้บุตรชายคนโตคืออนุวิกนาสและธิดาคนสุดท้ายคือ ปทุมมาเทวีแต่งงานกัน ต่อมาฤวิสีและสุเทพก็ได้สร้างเมืองใหม่ขึ้นมาอีก 3 เมืองคือ รัมมนคร ปุรินครและอวิทูรนคร เพื่อให้หลานๆ ครองกันนี้คือให้เมืองรัมมนครและปุรินครแก่อนุวิกนาสและเมืองอวิทูรนครแก่เมงคบุตรของอนุวิกนาส อนุวิกนาสปกครองรัมมนคร ได้ไม่นานนักก็ถูกท้าวคาคคมนตรีนำให้เมืองล่มจมลงไปในน้ำ เนื่องจากพระองค์ตัดสินความที่มีผู้มาร้องเรียนผิดพลาดจากท่านองคคองขรรค์ ส่วนทางด้านเมืองอวิทูรนครก็ประสบเคราะห์กรรมเช่นเดียวกันกับรัมมนครด้วยสาเหตุเดียวกัน

เมื่อเกิดเหตุการณ์เช่นนี้ ฤวิสีและสุเทพจึงได้พากันไปสร้างเมืองขึ้นมาใหม่โดยความช่วยเหลือของพระสุกตทัตตมหาฤวิสี เมืองใหม่นี้ชื่อว่าทวิปัญไชย เมื่อสร้างเมืองทวิปัญไชยแล้วฤวิสีและสุเทพก็ได้ไปเชิญพระนางจามเทวีขึ้นมาปกครอง ครั้นพระนางจามเทวีครองเมือง

ได้ ๗ วัน พระนางฤๅไภ้ประสูติโอรสฝาแฝด ๒ พระองค์คือ พระมหัทยศและอนันทยศ* ต่อมาฤๅษีวาสุเทพ ฤๅษีพฤษภและฤๅษีจาสุพรหมฤๅษีได้สร้างเมืองขึ้นอีกเมืองหนึ่งคือเมืองเขลาจกนครเพื่อให้อันทยศปกครอง ส่วนมหัทยศฤๅษีได้ครองนครหริปุญไชยสืบต่อจากพระนางจามเทวี จากนั้นนครหริปุญไชยก็มีกษัตริย์ปกครองเรื่อยมาจนมาถึงสมัยของพระเจ้าอัครราชทศนทรหริปุญไชยผู้ตกเป็นของกษัตริย์เมืองละโว้และมาสิ้นสุดลงอย่างสิ้นเชิง เมื่อมาถึงสมัยของพระเจ้าติโล เพราะถูกพระเจ้ามังรายผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของเชียงใหม่

เนติยรัฐ หรือสวรรคโลก

พงศาวดารโยนกได้กล่าวไว้ว่า เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๔ ฤๅษีสัชนาดิยและฤๅษีสัทธิมิงคฺลได้รวมกันสร้างเมืองสวรรคโลกขึ้นมาแล้วให้พระยาขรรฆรามาปกครอง ต่อมาพระยาขรรฆรามาได้สร้างเมืองให้กับโอรสของพระองค์ทั้งนี้คือ สร้างสุโขทัยให้พระยาศรีธรรมมาไตรภพและสร้างกำแพงเพชรหรือเมืองทุ่งยั้งให้เจ้าขรรฆรามาปกครอง หลังจากนั้นเมื่อพระยาศรีธรรมมาไตรภพสวรรคตแล้วก็มีกษัตริย์ในราชวงศ์ปกครองเรื่อยมาจนถึงสมัยของพระยาอภัยคามินี ซึ่งไคนางนาคเป็นแม่เหล็กนเกิดโอรสองค์หนึ่งคืออรุณกุมาร ต่อมาอรุณกุมารได้อภิเษกกับราชธิดาของกษัตริย์แห่งสัชนาดิยและได้ครองเมืองนี้ด้วยโดยเปลี่ยนพระนามใหม่คือ พระร่วง พระร่วงครองราชย์ได้ไม่นานก็โดนพญาสาปสูญไป พระร่วงซึ่งเป็นโอรสองค์หนึ่งของพระยาอภัยคามินีทราบข่าวนี้จึงให้พญาอรุณกุมารไปครองสัชนาดิยแทน และต่อมาพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกแห่งเชียงแสนได้ยกทัพมาตีสัชนาดิย ปรากฏว่าพญาอรุณกุมารสู้ไม่ได้จึงยอมสงบศึกโดยการยกพระราชธิดาให้กับพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก

อาณาจักรตามพรลิงค์ หรือนครศรีธรรมราช

ในระยะเวลาใกล้เคียงกันกับที่มีนครรัฐอิสระต่างๆ เกิดขึ้นทางตอนเหนือของไไทย นั้น ทางใต้สุดลงไปของแหลมมลายูก็ปรากฏว่ามีนครรัฐเกิดขึ้นเช่นเดียวกัน นครรัฐนี้คือ ตาม

* ในจินตนาการสืบกันกล่าวว่า โอรสฝาแฝดที่ประสูติจากพระนางจามเทวีมีชื่อว่า มหา-ยศและอินทวาทตามลำดับ

สิงค์หรือนครศรีธรรมราช อาณาจักรตามพรลิงค์หรือนครศรีธรรมราช ปรากฏตัวขึ้นมาแล้ว แต่ไม่ค่อยมีบทบาทนักเพราะในระยะแรกมีฐานะเป็นเพียงเมืองประเทศราชของศรีวิชัยและอาณาจักรโจฬะเท่านั้น ต่อมาจนกระทั่งราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ อาณาจักรตามพรลิงค์จึงเป็นอิสระเมื่อพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราช กับพระเจ้าจันทรภาณุทำการปลดแอกและขับไล่พวกโจฬะ ออกไปได้ เป็นผลสำเร็จ จากนั้นอาณาจักรตามพรลิงค์ภายใต้การปกครองของนครศรีธรรมราชวงศ์ปฐมก็เจริญรุ่งเรืองเรื่อยมาจนถึงราว พ.ศ. 1800 อำนาจทางการเมืองก็ค่อยๆ เสื่อมลง เพราะไปพัวพันในสงครามกับลังกา¹ และต้องสิ้นสุดลงในเวลาต่อมาเมื่อถูกพระราชอาณาจักรสยามพิชิต

การปกครองสมัยนครรัฐก่อนการสถาปนาสุโขทัย

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ ของนครรัฐอิสระต่างๆ ก่อนการสถาปนาสุโขทัยแล้วสามารถสรุปถึงลักษณะ การปกครองที่มีร่วมกันของนครรัฐเหล่านี้ โดยแยกพิจารณาศึกษาถึงนี้คือ

ลักษณะอุดมการณ์ที่นครศรีธรรมราชปกครอง

1) เป็นแบบราชาธิปไตยหรือสมบูรณาญาสิทธิราช (Absolute Monarchy)

ซึ่งถือว่าอำนาจอธิปไตยหรืออำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศอยู่ที่สมุหิ์แต่ผู้เดียว สำหรับการสืบราชสมบัติส่วนใหญ่จะสืบจากบิดาไปยังบุตรคนโต เช่น นครวิชัยในราชวงศ์สิงหนวัติสืบราชสมบัติจากบิดาไปยังบุตรชายคนโตอยู่ถึงอันที่ ๒๘ มีการสืบราชสมบัติจากพี่ไปยังน้องชายเพียง ๒ รัชกาลเท่านั้น ส่วนการเปลี่ยนราชวงศ์หรือนครวิชัยโดยวิธีการรุนแรงนี้ปรากฏว่ามีน้อยมาก

2) อุดมการณ์ธรรมราชา

หลักสำคัญของธรรมราชาคือ พระมหากษัตริย์ต้องปกครองอาณาจักรโดยปฏิบัติพระองค์ตามหลักธรรมสำหรับกษัตริย์² ซึ่งเป็นหลักธรรมทางศาสนาเป็นส่วนใหญ่อันได้แก่ ทศพิธ-

* หลังจากอาณาจักรศรีวิชัยเสื่อมไปแล้วพวกโจฬะก็เข้ามามีอำนาจเหนืออาณาจักรตามพรลิงค์แทน

¹ นิคม มุสิกคามะ ล.ก. หน้า 609

² วิไลเลขา ถาวรขันธ์ และคนอื่นๆ พื้นฐานวัฒนธรรมไทย หน้า 51

ราชธรรม ราชจรรยาผู้ดี และจักรวรรดิผู้ดีเป็นต้น และนอกจากพระมหากษัตริย์จะทรงยึดมั่นในหลักการสำคัญอันนี้แล้ว พระองค์ก็จะต้องทำหน้าที่เผยแพร่ธรรมต่องาน ให้ข้าราชการและประชาชนเลื่อมใสศรัทธาและยึดมั่นในการปฏิบัติในการดำรงชีวิตอีกด้วย¹

ตัวอย่างที่แสดงว่ากษัตริย์ทรงใช้คุณการณ์ธรรมราชาคือ พระนามของกษัตริย์มักจะมีความว่า "ธรรม" หรือ "ธรรมิกราช" หรือ "ธรรมราชา" ก่อข่ายหรือประกอบอยู่เช่น พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน เรียกผู้ปกครององค์หนึ่งว่า ขุนจอมธรรม ท่านานสิงหนวัติกุมาร เรียกพระยาอชุตราชว่า พระยาอชุตธรรมิกราชและเรียกพระเจ้าอโศกบวรพุทธมหาราชว่า พระยาเจืองฟ้าธรรมิกราช เป็นต้น

นอกจากสันนิษฐานที่พระนามกษัตริย์แล้วพงศาวดารและท่านานก็ยังได้ระบุไว้อย่างแน่ชัดอีกว่ากษัตริย์บางพระองค์ใช้หลักธรรมราชาปกครอง เช่น

ท่านานสิงหนวัติองค์หนึ่งกล่าวว่า พระยามังรายราชาเจ้า ทรงตั้งมั่นในศัพทราชาธรรม² ท่านานจามเทวีวงศ์ กล่าวถึงพระเจ้ามัทนยศพระโอรสของพระนางจามเทวีว่าทรงอยู่ในศัพทราชาธรรมและในพงศาวดารพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวว่าพระยาลวจักรราช "อยู่สวราชสมบัติ ประกอบชอบธรรมมากนัก³ เป็นต้น

3. คุณการณ์พ่อปกครองลูก

หลักการของคุณการณ์พ่อปกครองลูกคือ ผู้ปกครองหรือกษัตริย์จะมีความสัมพันธ์กับประชาชนอย่างใกล้ชิด โดยถือเสมือนว่ากษัตริย์เป็นบิดาของประชาชน ซึ่งจะต้องดูแลทุกข์สุขและคอยช่วยกล่าวตักเตือนประชาชนเมื่อประพฤติผิดทำนองคลองธรรม ส่วนประชาชนก็จะต้องเคารพและภักดีต่อกษัตริย์เหมือนพ่อ และเมื่อประชาชนผู้ใดได้รับความเดือดร้อนก็สามารถเข้าเฝ้าถวายฎีกา

¹ นคร พันธุ์วงศ์ ประวัติศาสตร์ไทย (2) หน้า 112

² มานิต วัลลิโกคม ล.ก. หน้า 52

³ สงวน โชติสุขรัตน์ ท่านานเมืองเชียงใหม่ หน้า 4

ร้องทุกข์ต่อกษัตริย์หรือพระเจ้าแผ่นดินได้โดยตรง¹

สำหรับหลักฐานที่พอจะอ้างถึงว่าการปกครองสมัยนครรัฐได้มีการใช้คุณธรรม เพื่อปกครองดูแลปกครองคือ มีเรื่องราวหนึ่งในตำนานจามเทวีกลองถึงว่ามีหญิงชราคนหนึ่งได้เข้าไปร้องทุกข์ต่อพ่อเจ้ากุนวิภานาสแห่งเมืองวิมมนคร เพราะถูกลูกชายนางเองข่มเหง และเรื่องหญิงชราเข้าไปร้องทุกข์ต่อพระเจ้ากุนวิโรธราชแห่งอวิทูรนครด้วยสาเหตุเดียวกัน

การปกครองและการขยายอาณาเขต

การปกครองอาณาจักรกษัตริย์จะแต่งตั้งให้โอรสองค์ใหญ่เป็นอุปราชครองเมืองลูกหลวง เมื่อกษัตริย์สวรรคตแล้วโอรสองค์โตนั้นก็จะได้สืบราชสมบัติแทน ส่วนโอรสรองลงมา กษัตริย์ผู้เป็นบิดาก็จะมอบทรัพย์สินสมบัติลงมาและผู้คนให้ไปสร้างบ้านแบ่งเมืองเอาไว้ใหม่ ซึ่งเห็นได้จากตำนานสิ่งหนึ่งซึ่งกล่าวถึง พระเจ้าเทวกาลได้ให้โอรสองค์ใหญ่เป็นอุปราชแล้วมอบทรัพย์สินสมบัติผู้คนให้โอรสองค์อื่นๆ ไปสร้างบ้านแบ่งเมืองเอาไว้ใหม่ เป็นต้น สำหรับการปกครองในส่วนภูมิภาคซึ่งอยู่นอกเมืองออกไปนั้นจัดไว้ดังนี้คือ ในระบอบหมู่บ้านจะมีผู้ดูแลที่เรียกว่าคณายบ้าน หมู่บ้านหลายๆ แห่งรวมกันเข้าประมาณหนึ่งตำบลก็ตั้งเป็นหน่วยการปกครองที่เรียกว่าพันนา โดยมีขุนพันนาเป็นผู้ดูแล

ส่วนการขยายอาณาเขตก็มี 2 วิธีการคือ การส่งราชโอรสไปสร้างบ้านแบ่งเมืองเอาไว้ใหม่ ซึ่งในกรณีนี้จะทำให้อาณาเขตของอาณาจักรกว้างขวางขึ้นมาก และการทำสงครามกับอาณาจักรอื่น

¹ เฉลิม พงษ์อาจารย์ ล.ก. หน้า 138

² มานิค วัลลโภทม ล.ก. หน้า 28

ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักรสุโขทัย

สภาพทางภูมิศาสตร์

สุโขทัยหรือรุ่งอรุณแห่งความสุข¹ โดยทางภูมิศาสตร์แล้วตั้งอยู่ที่เส้นแวง 92° 42' เส้นรุ้ง 17° 01' เทินือซึ่งเป็นบริเวณที่ราบเชิงเขาของเทือกเขาพระตำหนัก ประกอบด้วยลักษณะภูมิประเทศที่ลาดเอียงไปทางตะวันออก² และมีแม่น้ำลำพันไหลผ่านพื้นที่โดยทั่วไปของเมืองสุโขทัย จึงอุดมสมบูรณ์เหมาะต่อการทำนามาก สำหรับบริเวณพลของสุโขทัยนั้นปรากฏว่ามีบริเวณสำคัญสองบริเวณตั้งอยู่ประชิดกันคือ บริเวณลวงไก่อเกิดในเมืองสุโขทัยซึ่งตั้งอยู่ด้วยกำแพงเมืองสามชั้น และบริเวณหนึ่งมีพื้นที่ข้อมกว่าลวงไก่อเกิด ปราสาทวัดพระพายหลวงซึ่งตั้งอยู่โดยรอบด้วยคูชนากใหญ่ มากทั้งสี่ด้าน และหันด้านหน้าไปทางทิศตะวันออกซึ่งมีกำแพงคั่นดินยาวคั่นละเกือบกิโลเมตรตามกำแพงจรจบกันอยู่ลักษณะคล้ายตัว ก.³

ตัวเมืองสุโขทัยมีลักษณะเป็นที่เหลี่ยมผืนผ้ามีขนาดความกว้างประมาณ 1400 เมตร ความยาวประมาณ 1800 เมตร กำแพงเมืองเป็นคั่นดินมีสูงถึง 8 เมตร มีคูน้ำคั่นไว้ในแต่ละชั้น ล้ำคูกว้างประมาณ 10-30 เมตร และตอนกลางกำแพงเมืองมีประตูอยู่ทั้งสี่ทิศ

สภาพทางกายภาพของเมือง

จับความจากศิลาจารึกแล้วสามารถสรุปถึงสภาพทางกายภาพของเมืองสุโขทัยได้ดังนี้⁴

1. นิจุ หิฐุธีระนันต์ "สุโขทัยในทัศนะของการผังเมือง" รายงานผลการสัมมนาการเมืองและสภาพสังคมสมัยสุโขทัย หน้า 187
2. อรุณ ศรีประเสริฐ "ภูมิศาสตร์สุโขทัย" วารสารคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยุโลก 3 : 125 - 129 ประจำปี 2522
3. นิจุ หิฐุธีระนันต์ ล.ก. หน้า 191
4. นิคม มุสิกคามะ "สุโขทัยอุทยานประวัติศาสตร์ในอนาคคอันใกล้" อนุสาร อ.ส.ท. 3 : 24 - 37, 51 - 57 ตุลาคม 2520

1) ชานเมืองด้านทิศตะวันออก

นอกจากแขวงเมืองออกไปมี พินาร มีปู่ครู มีทะเลหลวง มีป่าหมาก ป่าหวด มีโรมันนา มีถ้ำมิดาน มีบ้านใหญ่บ้านเล็ก มีป้อมวงป่าขาม กงวามกั้งแก่ง

2) ชานเมืองด้านทิศตะวันตก

เป็นบริเวณอรัญญิก มีพระอัญญาரசเป็นศูนย์กลาง แวกล้อมไปทั่วย้านักปู่ครู พระเถรานุเถระ ร่วมรื้อนด้วยพรรณไม้หนานาชนิดเป็นส่วนรุกขชาติที่ให้ความร่มรื่นแก่จิตใจและร่างกาย

3) ชานเมืองด้านทิศใต้

มีภูมิ มีพินาร มีปู่ครู มีศรีทองสี มีป้อมพร้าว ป่าดง มีป้อมวง ป่าขาม มีน้ำใจก มีพระบะพุ้งผี ซึ่งเป็นใหญ่กว่าทุกผีในเมืองนั้น ชนผู้ใดถือครองเมือง เช่นตีปลิงลูกเมือง จะรุ่ง เช่นตีปลิงลูก ผีโอบเข้ามคุมบมกรงเมืองจะหาย

4) ชานเมืองด้านทิศเหนือ

มีดินแดนเชื่อมระหว่างสุโขทัย ศรีวิชัยลัคน์ถน มีตลาภสถาน มีพระอักษะ มีปราสาท มีป้อมหมากพร้าว หมากกลาง มีโรมันนา มีถ้ำมิดาน มีบ้านใหญ่บ้านเล็ก

การสถาปนาอาณาจักรสุโขทัย

ก่อนที่คนไทยจะอพยพจากเหนือแล้งลงมาตั้งหลักแหล่งทางบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานั้น บริเวณผืนแผ่นดินนี้เป็นที่อยู่อาศัยของพวกมอญโบราณอยู่แล้ว¹ พวกมอญอาศัยอยู่กันอย่างหนาแน่นตามบริเวณใกล้ๆ กับปากแม่น้ำเจ้าพระยาแล้วค่อยๆ เบียดลงไปทางเหนือ เมื่อคนไทยพากันทยอยอพยพลงมาจึง ไค่นสมณสาสน์ไปกับชาวมอญ ทำให้ถิ่นแดนทางเหนือนี้กลับมีคนอยู่นานแน่นกว่าเดิม และเมื่อนานเข้าก็ปรากฏว่าได้เกิดอาณาจักรในทางเหนือขึ้นหลายอาณาจักรด้วยกันเช่น อาณาจักรโยนกนคร อาณาจักรหริภุญนครเงินยาง เป็นต้น

¹ พลโท ก๋าเนิร เลชะกูต "ประเทศไทยเริ่มต้นที่สุโขทัย" อนุสาร อ.ส.ท.

สำหรับในบริเวณก่อนที่จะมีการตั้งอาณาจักรสุโขทัยขึ้นมา นั้น คาดว่าน่าจะมีชุมชน เล็กๆ ตั้งอยู่ก่อนแล้ว โดยกลายตัวมาจากถิ่นฐานของขอม ซึ่งมีระสาทของวิหะระพายุทั้งอยู่¹ และชุมชนเหล่านี้ก็ยังคงจะตกอยู่ใต้อิทธิพลของพวกขอมเช่นกัน ต่อมาเมืองขอมเสื่อมอำนาจลงจึง เปิดโอกาสให้หัวหน้าของชุมชนไทยกลุ่มหนึ่งถือโอกาสเข้ามาปกครองดินแดนแถบนี้² และผู้ที่ขึ้น หัวหน้าชุมชนนี้ก็จะได้แก่ ขุนศรีนาวานำตนเอง ทั้งนี้เพราะหลักฐานในศิลาจารึกหลักที่ 2 (วัดศรีชุม) ใ้กระบุไว้ว่า "...ปู่ชื่อพระยาศรีนาวานำตน...เป็นพ่อ...สร้างในนครสองอัน อัน หนึ่งชื่อนครสุโขทัย อันหนึ่งชื่อนครศรีสังขาลัย..."³ ส่วนที่มีการสถาปนาสุโขทัยขึ้นมา นั้นคง รวบรวมประมาณปี พ.ศ. 1762 เพราะปี พ.ศ. 1762 นี้ เป็นปีที่สิ้นยุคอำนาจของพระเจ้าชัยวรมัน ที่ 7 กษัตริย์แห่งอาณาจักรกัมพูชาสมัยเมืองพระนครและเมื่อสิ้นยุคสมัยของกษัตริย์กัมพูชาพระองค์ นี้แล้วสุโขทัยก็ปราศจากศัตรูที่เข้มแข็ง จึงได้สถาปนาอาณาจักรขึ้น⁴

พ่อขุนศรีนาวานำก่อนที่จะมาครองศรีสังขาลัยและสุโขทัยเป็นใครมาจากไหนนั้นไม่ ทราบแน่ชัด เพียงแต่ทราบว่าพระองค์มีโอรสอยู่สององค์คือ พ่อขุนผาเมืองเจ้าเมืองราชนูได้รับ นามจากกษัตริย์เขมรว่า "กมรเต็งอัญศรีนาคินทราทิตย์" กับพระยาคำแห่งพระราม สำหรับระยะ เวลาในการครองราชย์ของพ่อขุนศรีนาวานำก็น่าจะเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ไม่ทราบอย่างแน่นอนว่าอยู่ ในช่วงใดกันแน่ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อพ่อขุนศรีนาวานำมสวรรคตแล้วก็เกิดเหตุการณ์ไม่สงบโดย ขอมสมมาโคชลุล่าพงเข้ายึดครองสุโขทัย จนทำให้พ่อขุนผาเมืองเจ้าเมืองรากกับพระสหายคือ พ่อขุนบางกลางหาวเจ้าเมืองบางยางร่วมมือกันเพื่อหาทางขับไล่ขอมสมมาโคชลุล่าพงออกไป สำหรับแผนการยึดสุโขทัยของพ่อขุนบางกลางหาวกับพ่อขุนผาเมืองนี้ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 2 และนายปรีชา ศรีชลาลัย ได้คิดความและสรุปไว้ดังนี้⁵

¹ นิจ ทัษุธีระนันท์ "สุโขทัยในทัศนะของการผังเมือง" รายงานผลการสัมมนาการเมือง และสภาพสังคมสมัยสุโขทัย หน้า 191

² ถนอม อานามวัฒน์ และคนอื่นๆ ประวัติศาสตร์ไทยยุคก่อนประวัติศาสตร์ไทยถึงสิ้น อยุธยา หน้า 73

³ ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระ ราชประสิทธิคุณ 8 เมษายน 2515 หน้า 27

⁴ นคร พันธุ์แรงค์ ประวัติศาสตร์ไทยตอนต้น (2) หน้า 16

⁵ สุพจน์ แจ้งเร็ว "แผนยึดสุโขทัยของพ่อขุนบางกลางหาว" วารสารศิลปวัฒนธรรม

ปีที่ ๑ เมื่อพ่อขุนนางกลางหาทราบช่วยการเปลี่ยนแปลงอำนาจในเมืองสุโขทัย แล้ว ทนจึงเป็นผู้นำกำหนดแผนการจะชิงเมืองสุโขทัยจากขอมสมภาคไชยลพบุรี และเมื่อได้ปรึกษากับพ่อขุนผาเมืองตกลง เกี่ยวกับการตีเมืองสุโขทัยแล้ว พ่อขุนนางกลางหาทราบจึงยกกองทัพเข้าโอบล้อมเมืองศรีสัชนาลัยไว้ก่อนเป็นการชั่วคราว หลังจากนั้นพ่อขุนนางกลางหาทราบจึงยกกองทัพเข้าโอบล้อมเมืองศรีสัชนาลัยไว้ก่อนเป็นการชั่วคราว หลังจากนั้นพ่อขุนนางกลางหาทราก็วางแผนให้พ่อขุนผาเมืองยกกองทัพไปตีเมืองชลุง เมื่อพ่อขุนผาเมืองเข้าตีเมืองบางซ่งนั้นยอมทำให้เกิดข่าวขึ้นสองด้าน กล่าวคือ ทางเมืองศรีสัชนาลัยก็คิดจะยกทัพไปเมืองสุโขทัยแล้วจะขอกำลังมาช่วยก็ไม่ได้ ส่วนทางเมืองสุโขทัยเอง เมื่อมีกองทัพมาประชิดอยู่เช่นนั้นก็จำเป็นต้องระดมกำลังทั้งหมดมาไว้ที่เมืองสุโขทัย เพราะ ไม่นับใจจะมียศทางค่านไหนบ้าง การคุม จึงป้องกันเมืองสุโขทัยเช่นนี้ทำให้พ่อขุนผาเมืองสามารถยึดเมืองบางซ่งได้โดยง่ายดาย ส่วนพ่อขุนนางกลางหาทราก็รีบกำลังเข้าตีเมืองศรีสัชนาลัยได้ไม่ยากเช่นกัน

เมื่อพ่อขุนนางกลางหาทรายึดเมืองศรีสัชนาลัยได้แล้วก็เร่งจัดกำลังเตรียมรับมือขอมสมภาคไชยลพบุรีจากเมืองสุโขทัยอย่างเต็มที่ ส่วนพ่อขุนผาเมืองเมื่อยึดเมืองบางซ่งได้แล้วก็กวาดต้อนชาวเมืองบางซ่งกลับคืนเมืองราก็เสียชั้นหนึ่งก่อน และการที่พ่อขุนผาเมืองยกกองทัพกลับเมืองราก็ทำให้ขอมสมภาคไชยลพบุรีต้องคิดมากถ่วงจะไปตีเมืองไหนก่อน ในที่สุดก็ตัดสินใจยกกองทัพไปตีเมืองศรีสัชนาลัย เพราะอยู่ใกล้กับเมืองสุโขทัยมากกว่าและจะปล่อยไว้ไม่ได้ ถ้าหากตีได้เมืองศรีสัชนาลัยแล้วจึงค่อยรวมกำลังบุกเมืองราก็ไป

ปีที่ ๒ เมื่อพ่อขุนนางกลางหาทรายึดเมืองศรีสัชนาลัยได้แล้วก็รีบจัดกำลังใหม่โดยส่วนหนึ่งให้มอญนอกเมืองไฉริเวทที่เกาะในทางยุทธศาสตร์ คือบริเวณป่าไม้แควระหว่างเขาพระศรีไปหาเขารังแร้ง เมื่อขอมสมภาคไชยลพบุรียกกองทัพมาถึงและยังตีหักเอาเมืองศรีสัชนาลัยไม่ได้ พ่อขุนนางกลางหาทราก็ทำแผนลวงโดยให้มาเร็วไปแจ้งให้พ่อขุนผาเมืองรีบยกกองทัพมา เมื่อพ่อขุนผาเมืองมาถึงแล้วทั้งสองพ่อขุนก็ตรงซุ่มเชิงอกเคียงกันออกตรวจพล เพื่อให้ขอมสมภาคไชยลพบุรีเข้าใจว่ากองทัพจากเมืองรามาสมทบอยู่ที่เมืองศรีสัชนาลัยแล้ว ทำให้ขอมสมภาคไชยลพบุรีลังเลเรื่องเมืองราก็พร้อมกันนี้ก็ส่งให้ทัพกำลังทั้งหมดจากเมืองสุโขทัยยกเข้าตีเมืองศรีสัชนาลัย

เมื่อทำข่าวปรากฏออกไปว่าสองพ่อขุนรวมกำลังอยู่ที่เมืองศรีวิชนาลัยแล้ว พ่อขุน
ผาเมืองก็ถอนทัพกลับไปเมืองวักค้อย่างเงิบๆ ปล่อยให้พ่อขุนบางกลางหาวป้องกันเมืองศรีวิชนา-
ลัยด้วยตนเองต่อไป (พ่อขุนผาเมืองอาจนำกองทัพเมืองวักไปรวมซ่อนอยู่ใกล้ๆ เมืองสุโขทัยหรือ
คำสั่งของพ่อขุนบางกลางหาวเข้าตีเมืองสุโขทัยก็ไม่น่าได้)

ขั้นที่ 3 เมื่อขอมสมรภักโชนดูล่าพงยกกองทัพมาชุมนุมที่เมืองศรีวิชนาลัยหมดแล้ว
พ่อขุนบางกลางหาวก็รีบให้คนไปแจ้งแก่พ่อขุนผาเมืองให้ยกกองทัพมาตีเมืองสุโขทัยขอมสมรภักโชน
ล่าพงเมื่อทราบข่าวก็ตกใจรีบแบ่งกำลังส่วนหนึ่งกลับไปรักษาเมืองสุโขทัย ขณะเดียวกันพ่อขุนบาง
กลางหาวก็รีบยกกองทัพบุกออกมาพร้อมทั้งทัพที่ซ่อนไว้นอกเมืองนั้นด้วย กองทัพพ่อขุนบางกลาง
หาวได้โจมตีทัพศัตรูที่กำลังระส่ำระสายนั้น ส่วนขอมสมรภักโชนดูล่าพงยกกองทัพมายังไม่ทันถึงเมือง
สุโขทัยก็ปรากฏว่าพ่อขุนผาเมืองยึดเมืองสุโขทัยได้แล้ว กองทัพของขอมสมรภักโชนดูล่าพงจึงถูกกองทัพ
ทั้งสองพ่อขุนตีกระหนาบแตกพ่ายไป

ภายหลังจากที่ขอมได้ขอมสมรภักโชนดูล่าพงออกไปจากสุโขทัยได้แล้ว พ่อขุนบางกลาง
หาวก็ได้รับการสถาปนาให้เป็นกษัตริย์ปกครองสุโขทัย ทรงพระนามว่า พ่อขุนศรีวิชัยเทวาทิย์

ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย

เมื่อพ่อขุนศรีวิชัยเทวาทิย์ขึ้นเป็นกษัตริย์ครองกรุงสุโขทัยขอมเขตกอำนาจทางการเมืองคง
ยังไม่ดวงขวางนักคือ ราชอาณาจักรทางตอนเหนือคงไปแต่เมืองแพร่และเมืองตาก ส่วนทางใต้
ก็เห็นจะลงมาเพียงเมืองพระบางเท่านั้น¹ แต่ต่อมาก็คงจะขยายเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เมื่อพระยาราม-
คำแห่งโอรสองค์โตของพ่อขุนศรีวิชัยเทวาทิย์รับชนะขุนสามชนเจ้าเมืองฉะและเมืองอื่นๆ ที่ไม่ยอม
สวามิภักดิ์ ในรัชสมัยของพ่อขุนศรีวิชัยเทวาทิย์นอกจากจะมีเหตุการณ์สำคัญคือ ทำสงครามกับขุน
สามชนแล้วก็ปรากฏว่า ครั้งหนึ่งพระองค์ได้เคยเสด็จไปนอกพระราชอาณาเขตเพื่อเจริญสัมพันธ
ไมตรีกับเมืองต่างๆ ที่อยู่ทางทิศใต้ของสุโขทัย และ ได้สนิทสนมกันเป็นพิเศษกับพระเจ้าสิริ-

¹ ประเสริฐ วน นคร "ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย" แด่ลงงานประวัติศาสตร์ เอก-
สารโบราณคดี. 2:48-53 พฤษภาคม 2521

กรมผู้ครองเมืองสิริขรรหรือเมืองนครสิริขรรมาช โดยครั้งนั้นพระองค์ได้ส่งราชทูตไปลังกา พร้อมกับคณะทูตเพื่อขอพระสัทสนธิสัญญา* มาประสิทธิ์ฐาน ณ เมืองสุโขทัย เมื่อพระสัทสนธิสัญญามาถึงนครสิริขรรแล้วพระองค์ก็เสด็จขึ้นไปประทับที่นครสิริขรรมาชโดยตรงเลย เหตุการณ์ครั้งนี้นำให้อาณาจักรสุโขทัยได้แบบอย่างพระพุทธรูปศิลปะลัทธิลังกาวงศ์มาที่เมืองสุโขทัยเป็นครั้งแรก¹ ภายหลังที่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์สวรรคตแล้วพระยาขานเมืองก็ได้อขึ้นครองราชย์แทน เหตุการณ์ในรัชสมัยพระยาขานเมืองนี้ไม่ทราบละเอียดแน่ชัด เพียงแต่สันนิษฐานว่า พระองค์ทรงสวรรคตในปี พ.ศ. 1822²

หลังจากที่พระยาขานเมืองสวรรคตพระยาขานรามคำแหงหรือพ่อขุนรามคำแหงก็ได้อขึ้นครองราชสมบัติแทน ในรัชสมัยนี้ปรากฏว่าสุโขทัยมีความเจริญรุ่งเรืองมีเขตมาก เพราะหลังจากที่พ่อขุนรามคำแหงขึ้นครองราชย์แล้วพระองค์ก็ให้ขยายอาณาเขตไปอย่างกว้างขวาง ถึงที่พิลาจารึกหลักที่ 1 ได้ระบุขอบเขตอำนาจของพระองค์ไว้ดังนี้คือ³

ทิศเหนือ มีขอบเขต ไปถึงเมืองหลวงพระบาง โดยมีเมืองต่างๆ คือเมืองแพะ เมืองน่าน เมืองพัว(บัว) เข้ามาอยู่ในอำนาจ

ทิศใต้ มีขอบเขต ไปถึงฝั่งทะเลสุท เขตแกมลายู โดยมีเมืองต่างๆ คือเมืองคนที เมืองพระบาง เมืองแพะ เมืองสุพรรณภูมิ เมืองเพชรบุรี และเมืองนครสิริขรรมาช เข้ามาอยู่ในอำนาจ

ทิศตะวันออก มีขอบเขต ไปถึงเมืองเวียงจันทน์และเมืองเวียงคำ โดยมีเมืองต่างๆ คือ เมืองสระหลวง เมืองสองแคว เมืองลุมพาย และเมืองสกา เข้ามาอยู่ในอำนาจ

ทิศตะวันตก มีขอบเขต ไปถึงเมืองหงสาวดีและฝั่งทะเล โดยมีเมืองฉอดเข้ามาอยู่ในอำนาจ

* คอมา เรียบกันด้วยพระพุทธรูปหิงค์

¹ ศรี อมาตยกุล "ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย" แดงงานประวัติศาสตร์ เอชสาร ไบรนาทท์ 3:35-42 กันยายน 2512

² สิ้นชัย กระบวนแสง ล.ก. หน้า 6

³ คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 (จารึกหลักที่ 1) หน้า 26

ขณะที่พ่อขุนรามคำแหง ใฝ่ขยายอาณาเขตของสุโขทัยไปจนกว้างใหญ่และมีอำนาจทางการเมืองที่เข้มแข็งแล้วนั้น ในการศึกษาอาณาจักรอันมีไว้พระองค์ผู้ใดก็ตาม นโยบายที่ชาวสุโขทัยปฏิบัติคือ ทรงยอมรับและมีนโยบายผ่อนปรนกับมองโกลซึ่งขณะนั้น ใฝ่ขยายอำนาจลงมาครอบครองอาณาจักรต่างๆ ที่เป็นเพื่อนบ้านของสุโขทัยคือ เวียดนาม จามปา เขมร และอาณาจักรพุกามของพม่า จนทำให้สุโขทัยรอดพ้นจากมองโกลได้ นอกจากนี้แล้วพระองค์ยังได้มีสัมพันธไมตรีอันดีกับกษัตริย์ทางด้านนาไทยและรามัญประเทศซึ่งส่งผลทำให้เสถียรภาพทางการเมืองของสุโขทัยมั่นคงมากขึ้นคือ ไม่ต้องพะวงเรื่องอาณาจักรทางชายแดนที่จะมารุกล้ำอาณาเขตอีกต่อไป และจากการที่มีสัมพันธไมตรีกับอาณาจักรไทยครั้งนี้ก็ทำให้สามารถสกัดกั้นภัยจากทางเหนือคือพวกมองโกล ได้ดีอีกด้วย เพราะหากมองโกลใฝ่ขยายอำนาจลงมา ก็จะคงถูกต่อต้านจากกษัตริย์แห่งล้านนาไทยก่อนที่จะมาถึงสุโขทัยอย่างไรก็ตามแล้วพ่อขุนรามคำแหงจะสร้างความเข้มแข็งให้แก่สุโขทัยแล้ว พระองค์ก็ยังทรงได้สร้างความเจริญทางด้านอื่นๆ ไว้อีกมากมายคือ ทรงสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำ สร้างท่อระบายน้ำ ประดิษฐ์อักษรไทยในปี พ.ศ. 1826 เป็นต้น

เมื่อสิ้นรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหงแล้วอำนาจทางการเมืองของสุโขทัยก็เริ่มเสื่อมคลายลง บรรดาเมืองขึ้นพากันแปรพักตร์แยกตัวเป็นอิสระจากสุโขทัยหลายเมืองอันได้แก่... เมืองบางพาน เมืองเชียงใหม่ และเมืองบางดง¹ ซึ่งเหตุการณ์ครั้งนั้นกษัตริย์องค์ต่อมาคือพ่อขุนรามคำแหงคือพระยาไสสงคราม ไม่สามารถแก้ไขได้เสีย และเมื่อพระยาไสสงครามสวรรคต พระยาเลอไทก็ได้อภิเษกสมรสกับแทนเคสสถานการณของสุโขทัยก็ยังไม่ดีขึ้น เพราะว่าในพ.ศ. 1861 ก็ต้องเสียเมืองทะวาย และตะนาวศรี ให้แก่พระเจ้าแสนเมืองมิ่งกษัตริย์มอญ² อีก โดยที่พระยาเลอไทก็กลับคืนมาไม่ได้เสียและจากเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความอ่อนแอของสุโขทัยครั้งนี้ก็ส่งผลให้บรรดาเมืองขึ้นต่างๆ ของสุโขทัยพากันแยกตัวไปอีกหลายเมืองคือ นคร ขวา เวียงจันทร์ เวียงคำ และนครศรีธรรมราช

¹ คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์ เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี
ประชุมคณาจารย์ภาคที่ 1 (จารึกหลักที่ 3) หน้า 58

² ศรี วัฒนยกุล อ.ก. หน้า 38

ภายหลังสิ้นสมัยของพระยาเลอไทยแล้วพระยารัตนาคมนักได้ขึ้นครองราชสมบัติแทนเหตุการณ์ของสมัยนี้ไม่ทราบแน่ชัด แต่สันนิษฐานว่าเสถียรภาพทางการเมืองของสุโขทัยก็ยังคงไม่ดีขึ้น และเมื่อพระยารัตนาคมนสวรรคตภายในเมืองสุโขทัยก็เกิดจลาจลเนื่องจากมีการแย่งชิงราชสมบัติกันระหว่างผู้ปกครองชั้นสูงจนในที่สุดพระยาลิไทยก็ได้นำกองทัพจากศรีสัชชนาลัยเข้ามาปราบปรามแล้วปราบดาภิเษกพระองค์เองเป็นกษัตริย์ในปี พ.ศ. 1890 ดังปรากฏในศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง (หลักที่ 4) ว่า "...ในคืนนำพลหยุเสนาทั้งหลาย ออกมาจากเมืองศรีสัชชนาโดยมาวิบคณเตงพลโยธาเกิน ... นอกพระวิไลย ๓ วันศุกร์ขึ้น 5 เกือนเจ็ด... มีพระบันฑูรให้พลเสนา ทั้งหลายล้อมประจัญ (เอา) ขวานมระหารคักรูทั้งหลาย มัดนั้นจึงเสกัฏพระราชาดำเนิน ข้าเสวยราชย์"¹

ในช่วงเวลาเดียวกันกับที่พระยาลิไทยขึ้นครองราชย์นี้นายนอกของสุโขทัยออกไปทางทิศใต้ปรากฏว่า อาณาจักรศรีอยุธยาภายใต้การนำของพระเจ้าอู่ทองได้เริ่มแสดงอำนาจทางการเมืองที่เข้มแข็งเด่นชัดขึ้นมากด้วยการผนวกเอานครศรีธรรมราชมาเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรเอง พระยาลิไทยจึงจำเป็นต้องสร้างมุกตลิตภาพของพระองค์ ให้เหมือนกับพ่อขุนรามคำแหงใหม่มากที่สุด และเพื่อสู่เส้นทางนี้พระองค์จึงได้พยายามรวบรวมเมืองต่างๆ ที่แยกตัวออกไปให้กลับมามีขึ้นกับสุโขทัย เช่น คันทันที่เคยเป็นอยู่ในสมัยของพ่อขุนรามคำแหงในการรวบรวมเมืองต่างๆ ให้เข้ามาขึ้นต่อสุโขทัยพระองค์ใช้ทั้งวิธีการรบและใช้การ แขนงพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องนำทางซึ่งก็ปรากฏว่าได้รับความสำเร็จตามสมควร กล่าวคือ ขอบเขตของสุโขทัยเริ่มกว้างขวางขึ้นแม้ว่าจะยังไม่เท่าสมัยของพ่อขุนรามคำแหงก็ตาม ขอบเขตของอาณาจักรสุโขทัยในรัชสมัยของพระยาลิไทยมีดังนี้คือ³

1 ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระราชประสิทธิ์ทิตฺต 8 เมษายน 2515 หน้า 56

2 พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ "บทบาทของพระมหาธรรมราชาลิไทย ศาสนาและ/หรือการเมือง" เมืองโบราณ 1.27-34 ตุลาคม-พฤศจิกายน 2521

3 คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 (จารึกหลักที่ 8) หน้า 115-117

0452

30 SEP 2006

431081

ทิศเหนือ

มีขอบเขตไปถึงเมืองแพร่

ทิศใต้

มีขอบเขตถึงเมืองพระบาง โดยมีเมืองซากังราว เมืองปาก
ยวม เมืองนครพระจุม เมืองสุพรรณาว เมืองพานรวมอยู่
ด้วย

ทิศตะวันออก

มีขอบเขตไปถึงเขตแดนอาณาจักรล้านช้าง โดยมีเมืองสระ-
หลวง เมืองสองแคว เมืองราก เมืองดุมมาจาย เมือง
สครวมอยู่ด้วย

ทิศตะวันตก

มีขอบเขตไปถึงเมืองฉก

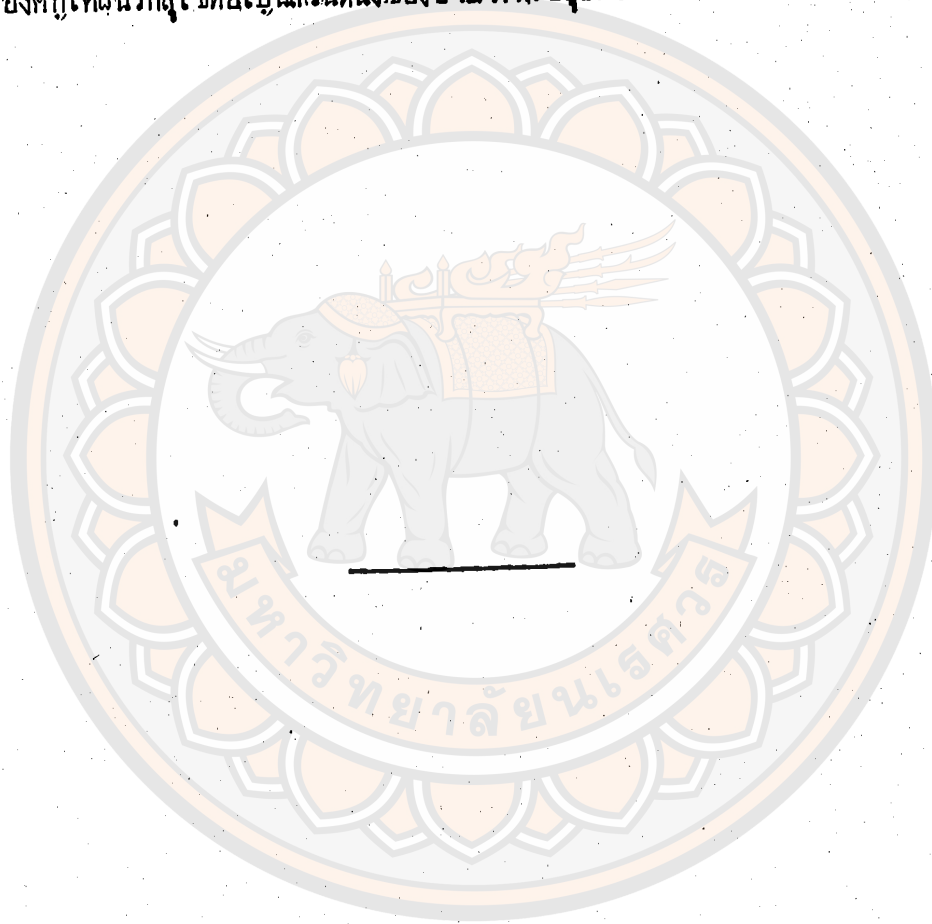
ทางด้านพระเจ้าอู่ทอง กษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา เมื่อประสบความสำเร็จในการ
ผนวกอาณาจักรศรีธรรมราชไว้ได้แล้วก็ได้ยกทัพมาตีเมืองชัยนาท เพื่อเป็นการหยั่งกำลังของ
ฝ่ายสุโขทัยและปรากฏว่าสามารถตีเมืองชัยนาทได้ พระยาสิทธิหรือพระมหาธรรมราชาลิไทย
ทรงหูลงขอเมืองคืนโดยยอมถวายบรรณาการให้ พระเจ้าอู่ทองก็ตกลงแต่มีเงื่อนไขว่า พระมหา
ธรรมราชาลิไทยต้องเสด็จไปประทับที่เมืองพิษณุโลก¹ ซึ่งพระมหาธรรมราชาลิไทยก็ทรงยอม
ปฏิบัติตาม เมื่อพระยาสิทธิสวรรคตกษัตริย์ที่สืบราชสมบัติต่อมาคือ พระมหาธรรมราชาที่ 2
ในรัชสมัยนี้ปรากฏว่าอาณาจักรสุโขทัยได้ถูกกษัตริย์แห่งอยุธยา ยกทัพขึ้นมาตีเมืองหน้าด่านที่ลำ
คัญๆ หลายครั้ง จนทำให้อาณาจักรสุโขทัยอ่อนแอและต้องยอมแพ้ต่ออยุธยาในที่สุดในปี พ.ศ.
1921

ครั้งพระมหาธรรมราชาที่ 2 สวรรคต พระยาไสยลือไทได้ขึ้นเสวยราชย์แทน
โดยมีพระนามอีกอย่างหนึ่งว่า พระมหาธรรมราชาที่ 3 พระยาไสยลือไทได้พยายามกู้สถานะ
การณ์ของอาณาจักรสุโขทัยให้กลับมามีอำนาจดั้งเดิมหลายครั้งแต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จตาม
ความมุ่งหมาย และเมื่อพระองค์สวรรคตในปี พ.ศ. 1952 ก็เกิดการแย่งชิงราชสมบัติกัน
ระหว่างโอรสสององค์คือ พระยาบาลและพระยาราม เมื่อสมเด็จพระอินทราชาธิราชาทราบ

* เมืองพิษณุโลก

1 พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ ล.ก. หน้า 31

ชาวจึงยกกองทัพมาเพื่อสงคราม แต่พอพระองค์ยกทัพมาถึงนครสวรรค์ พระยบาลกับพระ
 รามก็ออกมาถวายบังคม สมเด็จพระอินทราชาธิราชจึงให้พระยบาลปกครองสุโขทัยทรง
 พระนามว่าพระเจ้าสุริยวงศ์บรมปาลมหาธรรมราชาธิราช และต่อมาเมื่อพระเจ้าสุริยวงศ์
 บรมปาลฯ สวรรคตลงพระเจ้าสามพระยาแห่งกรุงศรีอยุธยาได้ส่งพระราเมศวรมาปกครอง
 ที่เมืองพิษณุโลกและเมื่อพระราเมศวรได้ขึ้นครองราชย์เป็นพระบรมไตรโลกนาถแล้ว พระ
 องค์ก็ไถ่คนวาศุโขทัยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา

รูปแบบการปกครองของไทย

ที่มาของการปกครอง

ตามทฤษฎีและแนวความคิดทางการเมืองของตะวันตกเชื่อว่า ในสภาวะตามธรรมชาติ (State of nature) มนุษย์คงคนคงอยู่¹ ต้องช่วยตนเอง¹ มีการเอาใจเอาเปรียบกัน แย่งชิงผลประโยชน์กัน คนที่แข็งแรงกว่าหรือฉลาดกว่าก็จะเอาเปรียบคนที่อ่อนแอกว่าหรือโง่กว่า สภาพการณ์เช่นนี้ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างไม่เป็นสุขและไม่ปลอดภัย ดังนั้นเพื่อที่จะทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเป็นสุข จึงจำเป็นต้องมีการกำหนดกฎเกณฑ์หรือข้อบังคับต่าง ๆ ขึ้น เพื่อคอยควบคุมความประพฤติของมนุษย์มิให้เบียดเบียนกัน และหากเมื่อมีการละเมิดกฎเกณฑ์ดังกล่าวก็จะต้องมีการลงโทษผู้ละเมิด² สำหรับผู้ที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการกำหนดกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่าง ๆ ขึ้นมานั้นในระยะแรกคงจะใกล้เคียงกับหัวหน้ากลุ่ม หัวหน้าเผ่า หรือบุคคลที่ได้รับการเคารพและนับถือในสังคมนั้น แต่ต่อมาก็จะวิวัฒนาการมาเป็นหัวหน้าชุมชนหรืออาณาจักรที่มีตำแหน่งเป็นพระราชาหรือพระมหากษัตริย์ในที่สุด

สถาบันกษัตริย์ของไทย

เนื่องจากในสมัยสุโขทัยมีการปกครองแบบราชาธิปไตยซึ่งถือว่า พระมหากษัตริย์เป็นผู้มีอำนาจเด็ดขาดแก่ผู้เดียว ดังนั้นการกำหนดนโยบายและการบริหารประเทศจึงขึ้นอยู่กับกษัตริย์เท่านั้น และเมื่อศึกษาและพิจารณาจากหลักฐานต่าง ๆ แล้วก็ปรากฏว่า วิธีการใช้อำนาจในการปกครองประเทศของกษัตริย์สุโขทัยหรือลักษณะสถาบันกษัตริย์สุโขทัยมีอยู่ด้วยกัน 3 ลักษณะ

¹ สมบัติ จันทรวงศ์และชัยอนันต์ สมุทวณิช ความคิดทางการเมืองและสังคมไทย

² สมศักดิ์ เกี้ยวกิ่งแก้ว ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์ หน้า 8

คือ ลักษณะการปกครองแบบพระมหากษัตริย์เปรี๊ยะเสมือนบิดาของประชาชน (Patriarchal Monarchy) ลักษณะธรรมราชา (King of Righteousness) และลักษณะเทวราชา (Deva Raja) ¹

อุดมการณ์เพื่อปกครองดูแลหรือการปกครองแบบพระมหากษัตริย์เปรี๊ยะเสมือนบิดาของประชาชน

อุดมการณ์การปกครองแบบนี้คงจะมีที่มาจากอุดมการณ์ของพระเจ้าอโศกมหาราช (พ.ศ. 269-311) กษัตริย์แห่งอินเดีย ซึ่งถือว่าประชาชนหรือผู้อยู่ใต้การปกครองของพระองค์เป็นเสมือนลูกของพระองค์เอง ทั้งปรากฏหลักฐานในจารึกแห่งกลิงกะตอนหนึ่งว่า "เช่นเดียวกับลูกๆ ของเรา เราปรารถนาให้ลูกๆ ของเราประสบความผาสุกและความรุ่งเรืองในชีวิตทั้งในโลกนี้และโลกหน้ามันใด เราปรารถนาให้ประชาชนทั้งหมดประสบความผาสุกและความรุ่งเรืองในชีวิตด้วยมันนั้น"²

สำหรับหลักคำขวัญของการปกครองแบบพระมหากษัตริย์เปรี๊ยะเสมือนบิดาของประชาชนก็คือ พระมหากษัตริย์จะทรงอยู่ในฐานะเป็นพ่อของประชาชน เป็นที่คุ้มครองป้องกันภัยให้แก่ประชาชน เมื่อมีศึกสงคราม ในยามสงบก็คอยบำเพ็ญคุณดีบำรุงสุขให้แก่ประชาชน และเมื่อราษฎรนำเรื่องราวอันใดมาร้องทุกข์หรือขอพิพาทต่างๆ ก็เกิดขึ้นพระองค์ก็จะหาหนทางที่ไม่เป็นปรีกษาและวินิจฉัยด้วยพระองค์เอง นอกจากนี้แล้วพระองค์ยังคอยอบรมนิสัยให้ประชาชนตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมอันดี อุทิศหน้าที่ของพ่อที่พึงกระทำต่อลูกด้วย

อุดมการณ์ธรรมราชา

เชื่อกันว่าพระเจ้าอโศกมหาราชกษัตริย์ราชวงศ์โมริยะของอินเดียเป็นผู้ริเริ่มใช้การปกครองแบบนี้ขึ้นเป็นครั้งแรกภายหลังจากที่พระองค์ทำสงครามชนะแคว้นกลิงกะ* และพบว่า

¹ วิไลเลขา ถาวรธนสาร และคนอื่นๆ พื้นฐานวัฒนธรรมไทย หน้า 50
² ประชุมพร คงทน "อินเดียสมัยใหม่" จักรกฤษณ์ 13๖:3-16 กันยายน-ตุลาคม 2520
* แคว้นกลิงกะปัจจุบันคือ มณฑลโอริสสา

คือสงครามครั้งนี้ทำให้ผู้คนล้มตายลงไปเป็นอันมาก ยิ่งความเศร้าสุดใจเกิดขึ้นกับพระองค์และผล
จากสงครามครั้งนี้ก็ทำให้พระองค์หันมาเลื่อมใสในพุทธศาสนา พระองค์จึงเปลี่ยนนโยบาย การ
ปกครองจากการทำศึกสงครามมาใช้ขรรคมยาตราแทน และนอกจากพระองค์จะทรงเปลี่ยนนโยบาย
ในการปกครองแล้วก็ปรากฏว่า พระองค์ก็ทรงยึดมั่นในคำสอนของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ทรง
อบรมสั่งสอนประชาชนให้ประพฤติคนทั้งนั้นอยู่ในศีลธรรมความดี ตลอดจนทรงเป็นประธานในการ
สังคายนาพระไตรปิฎกครั้งใหญ่ที่เมืองปาฏลิบุตรด้วย

สำหรับลักษณะสำคัญของอุทฺตมการณธรรมราชาคือ พระมหากษัตริย์ต้องปกครองอาณาจักร
ด้วยการยึดมั่นตั้งมั่นในหลักธรรมสำหรับกษัตริย์ ซึ่งเป็นหลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่อันได้
แก่ ทศพิธราชธรรม ราชจรรยาวัตร และจักรวรรดิวัตรเป็นต้น และนอกจากพระมหากษัตริย์
จะต้องยึดมั่นอยู่ในหลักธรรมดังกล่าว พระองค์ยังต้องเผยแพร่ธรรมดลลง ให้ข้าราชการและไพร่
ฟ้าชาวแผ่นดินเลื่อมใสศรัทธาและยึดมั่นในการปฏิบัติราชการและดำรงชีวิตด้วย¹

หลักธรรมที่พระมหากษัตริย์ต้องปฏิบัติและยึดมั่นโดยละเอียดมีดังนี้คือ

ทศพิธราชธรรม มี 10 ประการได้แก่

1. ทาน การให้ คือ การสละทรัพย์สินของเพื่อนฝูงเลี้ยงดูช่วยเหลือ
ประชาราษฎรผู้ยากไร้ เข้มใจ และบำเพ็ญกุศล
สาธารณประโยชน์ตามความเหมาะสมแก่สภาพ
ปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการ ของประชาชน
ผู้ยากไร้
2. ศีล ความมีศีล คือ มีความประพฤติดีงาม มีระเบียบวินัย รักษา
ความประพฤติทางกายทางวาจาได้เรียบร้อยโดย

¹ เฉลิม พงษ์อาจารย์ พื้นฐานอารยธรรมไทย หน้า 139

² วิทยุ, มลิวัดย์ หลักธรรมสำหรับการปกครอง หน้า 41-42

เว้นจากกายทุจริต วาจิทุจริต ประพฤติแต่กาย
สุจริต และวาจิสุจริต

3. บริจาค การเสียสละ คือ การบริจาคจตุปัจจัย บ้างพระพุทธรูปศาสนา นวาย
ไทยธรรม แก่พระภิกษุสงฆ์หรือสมณะ ชี. พราหมณ์
เป็นการอุทิศมีพระพุทธรูปศาสนาให้ชนนาคาวจรตลอด
จนการเสียสละความสุขส่วนตัว ประโยชน์ส่วนตัว
เพื่อความดีและประโยชน์ของส่วนรวม คือ ประ
เทศชาติ หรือความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง
4. อหิงสา ความไม่โกรธ คือ มีอหิงสายุติ ไฉนยา ปฏิบัติการะกิจโดยสุจริต
มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน
5. ทปะ การบำเพ็ญตบะ คือ มีอุทิศสละในการบำเพ็ญเพียงเพื่อเผือกใส สด
กใสโดยการรักษาศีลโบสถศีลเป็นประจำทุกวัน
พระ รวมทั้งการรู้จักยับยั้งชั่งใจ ไม่หมกหมุ่น
หรือหลงอยู่ในกามสุข
6. มัทวะ ความอ่อนโยน คือ มีอัชฌาสัยอ่อนโยน ไม่เหยียดหยับหยามคายหรือ
กระด้าง แสดงกิริยาสุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม
ชวนให้เกิดความเคารพจริงรักใคร่และยำเกรง
7. อักโกธะ ความไม่โกรธ คือ ไม่โกรธโกรธซึ่งโดยฉนวนฉนวน ไม่แสดงอาการ
ความกริ้วกราด ไม่ดูอำนาจความโกรธ จน
เป็นเหตุให้กระทำการตองๆ ฝึกหลากหลายธรรม
มีเมตตาธรรมประจำใจ รู้จักใช้สติยับยั้งระงับ
ความขุ่นเคืองไว้ได้ ไม่แสดงความกุกั่นโหดเห็น
ทางจิตไปปรากฏ

8. อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน คือ ไม่บีบบังคับ กดขี่ข่มเหงใครให้เดือดร้อน เช่น ไม่ใช่อำนาจหน้าที่ผู้ยิ่งใหญ่ บังคับใคร ไม่ลงโทษผู้ไม่มีความผิด มีจิตกรุณาแก่คนทั่วไป ไม่เป็นคนหาเรื่อง กลั่นแกล้ง หรือเสกสรรปั้นแต่งเรื่อง เพื่อบีบบังคับผู้อื่นให้ยอมรับการกระทำ บางอย่างอันเป็นความผิด - ตลอดจนไม่ขู่ข่มผู้อื่นให้กระทำหรือละเว้นการกระทำอันเป็นความผิด ความเสื่อมเสียแก่ผู้อื่น ไม่รักใคร่ผู้อื่น เป็นต้น

9. ขันติ ความอดทน คือ อดทนต่อการที่ยังไม่ได้สิ่งที่ตนต้องการ ทนต่อการได้รับสิ่งที่ตนไม่ต้องการ ตลอดจนทนต่อความลำบาก ความตรากตรำและความเจ็บใจเมื่อทำสิ่งใดถูกต้องแล้ว แม้จะมีผู้เห็นผิดก็อดทนหรืออดทนใจทุกอย่างไว้ ไม่ทอดอภัยหรือแม้จะมีใครกล่าวเสียก็อดทน ถ้อยคำเย้ยหยันอย่างไร ก็ทนฟังได้ ไม่แสดงออกถึงความน้อยเนื้อต่ำใจ และเลิกลมกระทำความดี

10. อวิโรธนะ ความไม่ประพฤตินิกลพลาภคลาภเคลื่อนจากท่านเองตลอดกรรม คือ ความไม่ประพฤติผิดฉ้อฉลบังอาจกับทักขณิกาย และจารีตประเพณีอันดีงามของบ้านเมือง ตลอดจนไม่ประพฤติชั่วแบบแผนกฎมังคัลลหรือความนิยมอันดีงามของสังคม

จักรวรรดิวัตร 12 ประการ มีดังนี้คือ¹

1. ควรพระราชทานโอวาทและอนุเคราะห์อันโชนคนภายใต้พระราชสำนัก และทรงอนุเคราะห์คนภายนอกคือ พลกายกองเสนาด้วยประการต่างๆ จนถึงราษฎรไม่ปล่อยปะละเลย
2. ควรทรงผูกพระราชไมตรีสมานราชสัมพันธ์กับกษัตริย์ ประธานาธิบดีแห่งประเทศนั้นๆ
3. ควรทรงส่งเคราะห์อันบุญแก่กษัตริย์ คือ พระราชวงศานุวงศ์ตามควรแก่พระอิสริยยศ
4. ควรทรงเกื้อกูลพรหมณ์คฤหัสถ์ และคฤหบดีชน
5. ควรทรงอนุเคราะห์ประชาชนชาวนิคมนชนบทโดยฐานานุกรม
6. ควรทรงอุปการะสมณะพรหมณ์ผู้มีศีลประพฤติชอบ ด้วยพระราชทานไทยธรรมบริวาร เกื้อกูลแก่ธรรมปฏิบัติ
7. ควรทรงจักรักษาดูแล และนงค้ำชูพระราชทานอันไม่ให้ใครเบียดเบียนทำอันตรายจนเสื่อมสูญพิชิตพันธุ
8. ควรทรงห้ามขันธ์ทั้งหลายไม่ให้ทำภารกิจที่ไม่ประกอบด้วยธรรมอันน่าให้ตั้งอยู่ในกุศลสุจริตล้วนชอบ ประกอบการเลี้ยงชีพโดยทางธรรม
9. ชนใดขัดสนไม่มีทรัพย์พอเลี้ยงชีพโดยสัมมาอาชีพะได้ ควรพระราชทานพระราชทรัพย์เจือจานให้เลี้ยงด้วยวิธีอันเหมาะสม ไม่ให้แสวงหากด้วยทุจริต
10. ควรเสด็จเข้าไปใกล้สมณะพรหมณ์ครั้นถึงนุญบาปบุคคลอกุศลให้ประจักษ์ชัด
11. ควรทรงตั้งวิริยหามจิตไม่ให้ กิเลสกรรมราคในอาคมนิยสถาน
12. ควรทรงประหารวิสมโลกเจตนา หามจิตไม่ให้ปรารถนาลาภที่มีควรได้

¹ สมบัติ จันทรวงศ์ และ ชัยอนันต์ สมุทวณิช อ.ป. หน้า 63

ราชจรรยาวัตร 4 ประการ¹ อันประกอบถวาย

- 1) สส.สามัคคี มีพระปรีชาสามารถในการบำรุงรักษาไพร่พลในพระราชอาณาเขต
- 2) บุริสเมธ ความที่ทรงพระปรีชาในการสงเคราะห์ราษฎรคือบำรุงเลี้ยงคนดีไว้ใช้ในราชการ
- 3) สุมมาปาสี รู้จักหาวิธีผูกคตองน้ำใจมนุษย์ไปนิยมยินดี
- 4) วาจาเปี่ยมย์ ครวญถวายพระวาจาอ่อนหวานเท่าที่เป็นที่รักแก่บุคคลทั่วไป

จากหลักธรรมที่กล่าวมาข้างต้นนี้หากพระมหากษัตริย์องค์ใดปฏิบัติได้ตามหลักเกณฑ์อย่างเคร่งครัดแล้ว พระมหากษัตริย์องค์นั้นก็จะได้รับยกย่องให้เป็นจักรวาทีหรือกษัตริย์แห่งจักรวาล (Universal sovereign) ซึ่งหมายถึงพระมหากษัตริย์ที่ได้ทรงขยายอาณาเขตออกไปไพศาลถึง ๘ ทิศ ถวายอำนาจธรรม

*อุคมการณ์เทวราชา

อุคมการณ์เทวราชามีต้นเค้าเดิมมาจากลัทธิพราหมณ์ซึ่งถือ พระมหากษัตริย์มีฐานะ
เป็นเทพเจ้าหรือองค์อวตาร ของเทพเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งที่เมฆภาคลงมาปกครองเทพเจ้าที่สวามิภักดิ์
สุดของศาสนาพราหมณ์มี 3 องค์ ถวายกันคือ พระพรหม พระศิวะ และพระนารายณ์ พระ
มหากษัตริย์จะสถาปนาพระองค์เองเป็นเทพเจ้าหรืออวตาร องค์ใดองค์หนึ่งแล้ว และ
เมื่อทรงทำการสถาปนาโดยการทำพิธีราชาภิเษกอันเชิญเทพเจ้าลงมาสถิตย์ที่พระองค์แล้ว ก็
ทรงสร้างวิหารอันวิจิตรพิสดาร เพื่อเป็นที่มหรคีฐานและเป็นสัญลักษณ์ ที่แสดงอำนาจของเทพ
เจ้าที่พระองค์อันเชิญลงมา เช่น ถ้ำมณีหรือพระศิวะก็สร้างทิวสิ่ง และสร้างเทวรูปพระนารายณ์

¹ วิไลเลขา บุรณศิริ, สิริวิวัฒน์ เรื่องวงศ์วาร และศิวพร สุนทรวิภาค คำบรรยายวิชา
ประวัติศาสตร์ไทย 2 หน้า 176

หรือพระวิษณุเมื่อ ล้อมใส่ในพระนารายณ์เป็นต้น การสร้างวิหารนี้มีกมที่ตั้งอยู่บนนอกเขาเพราะ ทำให้เสมือนประตูจึงเป็นนอกเขาพระสุเมรุ ซึ่งตามลัทธิพราหมณ์เชื่อว่า เป็นที่ประทับของเทพเจ้าทั้งหลายและเป็นใจกลางของจักรวาล

การรับเอาอุดมการณ์เทวราชามาใช้ปกครองอาณาจักรของกษัตริย์ทางแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คงมีขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 6¹ เพราะปรากฏว่ามีพวกพราหมณ์ได้เดินทางมากับพ่อค้าชาวอินเดียด้วย ครั้นเมื่อพวกพราหมณ์ได้เข้ามาอยู่อาศัยนานเข้าก็มิบางคนอาจได้สมรสกับหญิงตระกูลสูง ดังนั้นการเผยแพร่อารยธรรมค่านิยมการปกครองจึงเป็นไปอย่างอึดอ้อม และส่งผลไปถึงพระมหากษัตริย์ของอาณาจักรแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในที่สุด

สำหรับลักษณะสำคัญของอุดมการณ์เทวราชาก็คือ ถือว่ากษัตริย์เป็นเสมือนเทพเจ้า เป็นเสมือนเจ้าชีวิตซึ่งสามารถกำหนดชะตาชีวิตของผู้ที่อยู่ใต้การปกครองได้ กษัตริย์ไม่ทรงรับผิดชอบต่อประชาชนโดยตรงทั้งนี้เพราะพระองค์ปกครองโดยได้รับอำนาจมาจากสวรรค์ ดังนั้นเมื่อมีพระบรมราชโองการแล้ว พระบรมราชโองการนั้นก็ถือว่าศักดิ์สิทธิ์ ผู้ใดจะขัดขืนมิได้² นอกจากนี้แล้วประชาชนก็ไม่มีสิทธิถอดถอนกษัตริย์³ แม้ว่กษัตริย์จะปกครองโดยไร้อาศัยอำนาจธรรมก็ตาม

จากอุดมการณ์หรือลักษณะการปกครองต่างๆ ที่ลลจมาข้างต้น ปรากฏว่ากษัตริย์สมัยสุโขทัยได้ใช้อุดมการณ์พอบปกครองลูกและธรรมราชา เป็นหลักในการปกครองอาณาจักร เป็นส่วนใหญ่ ส่วนอุดมการณ์เทวราชานั้น แม้ว่าจะพบหลักฐานการนำมาใช้อยู่บ้าง แต่คงจะใช้เพียงชั่วระยะเวลาสั้นๆ เท่านั้นจึงถือว่าไม่ได้เป็นหลักการปกครองที่สำคัญ ที่กษัตริย์ทรงใช้ปกครองและอย่างใด

¹ ม.จ.สุภัทรทิศ กิจกุล "ระบบกษัตริย์สมัยโบราณ บนภาคพื้นแผ่นดินเอเชียอาคเนย์" มหาวิทยาลัยศิลปากร 1:1-19 ตุลาคม-ธันวาคม 2520

² ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช "สังคมไทย" ในลักษณะไทย หน้า 6

³ สุขุม นวเสถกุล, วิทยา นาคศิริกุลกิจ และวิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ์ การเมืองและการปกครองไทย หน้า 47

* รูปแบบการปกครองสมัยสุโขทัย

อาณาจักรสุโขทัยนับเป็นอาณาจักรหนึ่งที่มีพัฒนาการสืบเนื่องมาจากอาณาจักรขอมเวรคา
ของไทย และสมัยสุโขทัยนับเป็นสมัยแรกที่คนไทยได้รวมตัวกัน เป็นปึกแผ่นและ เริ่มมีความรู้สึกเป็น
อันหนึ่งอันเดียวกัน¹ ในขณะที่เป็นศูนย์กลางทางการเมืองการปกครองของคนไทยอยู่นั้นสุโขทัยก็ได้
สร้างความเจริญและวางรากฐานทางวัฒนธรรมต่างๆ ไว้อย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ทางด้านกรปกครองซึ่งมีระเบียบแบบแผนที่แน่นอนกว่าทุกสมัยที่ผ่านมา รูปแบบการปกครองของ
สุโขทัยมีอยู่ 4 แบบด้วยกันคือ การปกครองแบบพ่อปกครองลูก แบบธรรมราชา แบบกระจาย
อำนาจ และ การปกครองแบบประชาธิปไตย

* การปกครองแบบพ่อปกครองลูก

การปกครองแบบพ่อปกครองลูกเป็นวิธีการปกครองที่คนไทยเคยใช้มาแต่ดั้งเดิมเมื่อ
สุโขทัยได้พัฒนาตัวเองมาเป็นศูนย์กลางทางการเมืองการปกครองของคนไทยได้สำเร็จ ในระยะ
เริ่มแรกก็คงจะยังใช้ระบบพ่อปกครองลูกอยู่ ทั้งนี้เป็นเพราะว่าในระยะนั้นเป็นช่วงที่คนไทยได้รวม
ตัวกันเป็นปึกแผ่นใหม่ๆ การกิจในการสร้างชาติใหม่ตงและปลดปล่อยจากศัตรูจึงเป็นสิ่งที่จะต้อง
ร่วมมือร่วมใจกันกระทำ เพื่อหาความสมัครสมานสามัคคีไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ได้ ดังนั้นหากมีการ
เปลี่ยนรูปแบบการปกครองจากเดิมซึ่งเคยใช้กันอยู่มาใช้รูปแบบการปกครองใหม่ที่อาจทำให้ประชา
ชนเกิดความสับสนหรือต่อต้านได้ จึงพลอยส่งผลให้เสถียรภาพของการปกครองสั่นคลอนตามไปด้วย
การเปลี่ยนรูปแบบการปกครองใหม่จึงเป็นผลร้ายมากกว่าผลดีสำหรับภาวะการณนี้ กอปรกับอา
ณาจักรของไทยในยุคนั้นยังมีอาณาเขตไม่กว้างใหญ่นักการใช้รูปแบบการปกครองแบบพ่อปกครองลูก
จึงเหมาะสมช่วยประการทั้งมวล

¹ ตรงค์ พวงพิศ ประวัติศาสตร์ไทย 1 หน้า 27

หลักฐานสำคัญที่พบบันทึกไว้ว่า ในสมัยสุโขทัยมีการปกครองแบบพ่อปกครองลูกคือ ศิลาจารึกหลักที่ ๑ ซึ่งได้นับถือเหตุการณ์ต่างๆ ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงไว้อย่างละเอียดโดยเนเพาะ ภารกิจของพระองค์ที่มีต่อประชาชน เช่นพ่อขุนรามคำแหง ไคแขวนกระดิ่งไว้ที่หน้าประตูพระราช วัง เพื่อให้ประชาชนที่มีความเดือดร้อนหรือมีเรื่องพิพาทกันไปสั่นกระดิ่งร้องทุกข์ต่อพระองค์ไคโดย ตรง ทรงอบรมสั่งสอนให้ประชาชนประพฤติตนอยู่ในศีลในธรรมและให้เสรีภาพในบ้านเศรษฐกิจ และสังคมเป็นต้น สำหรับข้อความบางตอนในศิลาจารึกที่นำมาประกอบการพิจารณา เพื่อให้เห็น หน้าที่ว่า สมัยสุโขทัยมีลักษณะ การปกครองแบบพ่อปกครองลูกคือ

"...เมื่อชวพ่อกู ภูษาเวอแกพอกู ภูษาเวอแกแมงกู ภูไคคัวเนื้อ
 คัวปลา ภูเอามาแกพอกู ภูไคหมากสมหมากหวาน อันไคกิน
 อรอยคี่ ภูเอามาแกพอกู ภูไปคี่หมิงวังข้างไค ภูเอามาแก
 พอกู ภูไปทวนท่มืออง ไคชกุง ไคจวง ไคปลั ไคนาง ไค
 เงิน ไคทอง ภูเอามาเวนแกพอกู พอูกาย ยิงพิง ภูพรัด
 บัวเวอแกพอกู กังบัวเวอแกพอกู พิงูกาย จึงไคเมืองแกอยู่ทั้ง
 กลม..."¹

ข้อความในศิลาจารึกตอนนี้แสดงให้เห็นว่า ในระบบครอบครัวของสุโขทัย สมาชิก ภายในครอบครัวมีความผูกพันกันน้อยวงไกลชก มีการเน้นถึงหน้าที่ดั้นในครอบครัวของทั้งกระทำ ค้อกัน กล่าวคือ บุตรจะต้องเคารพและอุปการะค้อมิคามารคา เมื่อไคทรัพย์สินสมบัติหรือสิ่งของ มากก็มอบให้ค้อมิคามารคา และหากมิคาไคสินชีพแล้ว คนที่ค้อมิมาแทนค้อมิค้อค้อมิคนไคค้อมิองก็จะค้อมิอง ประพฤติปฏิบัติกับค้อมิคน ค้อมิกับปฏิบัติค้อมิคามารคาของตน จากความผูกพันกันน้อยวงไกลชกของสมาชิก นี้ เมื่อหลายครอครวัมารวมกันนาน เข้าก็วิวัฒนาการเป็นรัฐหรือเมืองในที่สุด โดยที่ผู้ปกครองนั้น ก็ยังคงยึดถือความสัมพันธ์แบบ เกวอยู่บงค้อมิ กังนั้นการปกครองแบบพ่อปกครองลูกจึงคงยังมีอิทธิพล อยู่เช่นกัน

¹ หอสมุดแห่งชาติ ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง
 หน้า 10

"...ในป่าประดู่ มีกระทิงอันหนึ่งแขวนไว้หั้น ไพร่ฟ้าหน้าปก
กลางบ้านกลางเมือง มีดอยมีความ เจ็บทองของใจ มัน
จักกล่าวถึงเจ้าถึงขุนแม่ไผ่ ไปสั่งกระทิงอันหนึ่งแขวนไว้เพื่อ
ขุนรามคำแหงเจ้าเมืองไคยีนเรียก เมื่อถามสวนความแก่
มันควยชื่อ ไพร่ในเมืองจึงชม..."¹

เมื่อพิจารณาจากศิลาจารึกนี้ก็พบว่า พ่อขุนรามคำแหงทรงมีความห่วงใยความทุกข์
สุขของประชาชนทุกพระองค์เป็นห่วง ห่วง โดย เกรงว่าพระองค์จะ ไม่สามารถตลอดองค์ตลอดอายุแก่ทุกข์
รอนของประชาชนได้โดยง่ายถึง จึง ไ้ทรงอนุญาตให้ประชาชนร้องทุกข์ได้โดยตรงต่อพระองค์
ซึ่งเมื่อผู้ใดมาร้องทุกข์แล้วพระองค์ก็จะทรงช่วยเหลือไปทุกเมื่อทั่วหน้ากัน

นอกจากพ่อขุนรามคำแหงจะทรงคอยดูแลสอดส่องให้ประชาชนทุกคนมีความสุขทั่วกัน
แล้ว ก็ยังพบว่าพระองค์ได้ทรงอบรมบ่มนิสัยของประชาชนให้ประพฤติแต่ความดีด้วย ดังปรากฏ
ในศิลาจารึกตอนหนึ่งว่า

"...พ่อขุนรามคำแหงนั้นหา เป็นเทวดาเป็นพระยาแก่ไทยทั้งหลาย
หาเป็นครูอาจารย์ สั่งสอนไทยทั้งหลาย ให้รู้บุญรู้กรรม..."²

จากหลักฐานที่กล่าวมาข้างต้น จึงพอสรุปได้ว่า สมัยสุโขทัยมีการปกครองแบบพ่อ
ปกครองลูกรวมอยู่ด้วย ทั้งนี้เพราะข้อความจากศิลาจารึกที่ได้นำมาประกอบการพิจารณานั้น มี
ลักษณะที่ชี้ให้เห็นชัดว่า ผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครองมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดทุกพระองค์

การปกครองแบบธรรมราชา

คติการปกครองแบบธรรมราชาคงเผยแพร่เข้าสู่ประเทศไทยพร้อมๆ กับการเข้ามาของ

1 หอสมุดแห่งชาติ ล.ก. หน้า 11

2 ก. หน้า 18-19

การปกครองแบบธรรมราชา

คติการปกครองแบบธรรมราชาคงเผยแพร่เข้าสู่ประเทศไทยพร้อมๆกับการเข้ามาของพุทธศาสนา¹ เพราะปรากฏว่าหลักสำคัญของการปกครองแบบธรรมราชามีลักษณะของพุทธศาสนาประกอบอยู่ด้วยเป็นส่วนใหญ่คือ ทศพิธราชธรรม และ จักรวรรดิวัตร เป็นคนสำหรับหลักฐานที่แสดงว่าสมัยสุโขทัย ให้นำเอาหลักการปกครองแบบธรรมราชามาใช้ปกครองด้วย คือ ศีลจากรีกสุโขทัย ซึ่งมีข้อความบางตอนแสดงว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นธรรมราชาหลายตอนด้วยกัน คือ

กล่าวถึงพระยาลิไทยปกครองด้วยหลักของทศพิธราชธรรม ดังปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๕ ตอนหนึ่งว่า "...พระมหากษัตริย์ธรรมราชา เสวยราชย์ชอบด้วย ทศพิธราชธรรม..."² ฐปรัตน์ แก้วไพฑูริย์ชาวไทยทั้งหลาย เห็น ขลุ่ยท่อมไม้ไคร้พิน เห็นลิ้นเต่าไม้ไคร้เกือก พอดีด้วย ไวแกดลูก พัดสายไวแกนอง ซ้อมผู้ใดนิกรวาง...บ่ทอน ชาวเป็นสักกาม ขื่อไก่อ ข้าเส็กข้าเสื่อ หัวพุ่งหัวรบ กูก็ บ่ขบคต..."

กล่าวถึงพ่อขุนรามคำแหงทรงอบรมไพร่ประชาชนตั้งมั่นอยู่ในศีลในธรรมตอนหนึ่งว่า "...มีไชวันสุกธรรม พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองศรีสัตตนาลัยสุโขทัย ขึ้นนั่งเหนือขการหิน ให้ฝูงท่วยลูกเจ้าลูกขุน ฝูงท่วยถือบ้านถือเมือง..."²

ในศิลาจารึกหลักที่ ๕ กล่าวถึง พระมหากษัตริย์ทรงธรรมข้าราชการไพร่ปกครองประชาชนอย่างเป็นธรรมและให้เกิดสันติสุขว่า "...ขุนผู้ใดกระทำชอบด้วยธรรม กังอัน ขุนผู้นั้น...กินเมืองเหิงนานแกลม ผู้ใดกระทำชอบด้วยธรรมกังอัน ขุนผู้นั้นเมี่ยมินึงเหิงนานแล..."³

1 เฉลิม พงษ์อาจารย์ พื้นฐานอารยธรรมไทย หน้า 138

2 หอสมุดแห่งชาติ ล.ก. หน้า 16

3 คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 (จารึกหลักที่ ๕) หน้า 70

ผลจากการใช้หลักการ เป็นเครื่องมือของการปกครอง เช่นการปกครองแบบชนร-
 ราชานั้น นอกจากจะยังผลให้เกิดความเสมอภาคความยุติธรรมแก่ประชาชน บ้านเมืองสงบ
 เรียบร้อยและประชาชนดำรงชีวิตด้วยความสุขสมบูรณ์แล้ว ก็ยังเป็นเมืองที่แสดงให้เห็นถึง
 เรื่องของบาปของบุญคุณด้วย กล่าวคือถ้าผู้ปกครองหรือผู้มีส่วนร่วมในการปกครองเป็นคนที่มิ
 คีลธรรมก็จะไปบุญคุณซึ่งจะตอบสนองทั้งในชาตินี้และชาติหน้า และฟ้าดินก็จะลงโทษบ้าน
 เมืองสงบสุข ฝนตกต้องตามฤดูกาล แต่หากผู้ปกครองหรือผู้มีส่วนร่วมในการปกครองประพฤติผิด
 จากท่านองคคองธรรมแล้ว ฟ้าดินก็จะบันดาลให้เกิดอาเพศขึ้นในแผ่นดิน ทั้งปรากฏข้อความ
 ในไตรภูมิพระร่วงตอนหนึ่งว่า

"... เทวกาฟ้าก็พิริต แม้น้ำไร้โดนาคบันดาลให้เลี้ยหายตายแล้ง แลอนึ่งผล
 ไม่ทิ้งหลายแลพืชอันเกิด หนือแผ่นดิน อันมีไอซารสอันก็ร่อนน้กลับหายเสียไป เพื่อไอซารส
 นั้นจมลง ไม้ไค้แผ่นดินตั้งต้นแลแล้วอันปลุกนั้นก็มิงาม ทั้งแกลแลมทั้งในแลเดือนควากันมิชอบอุ-
 กาลถึงแก่เลย เพราะวาทาพระญาณกระทำมิชอบธรรมนั้น..."¹

การปกครองแบบเทวราชา

การปกครองแบบเทวราชาเป็นการปกครองที่เน้นความศักดิ์สิทธิ์ของ เทพวิญ เป็นสำคัญ
กล่าวคือ ถือว่าเทพวิญมีฐานะ เสมือนเทพเจ้า มีอำนาจสิทธิ์ขาดแต่ผู้เดียว เป็นเจ้าชีวิตที่สามารถ
กำหนดชะตาชีวิตของประชาชนได้จกกหนดการสำคัญ เหลอนึ่งทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับ
ผูถูกปกครองห่างไกลกันมาก หลักการของการปกครองแบบพอบปกครองลูกและหลักของธรรมราชา
 จึงไม่อาจอยู่ร่วมกันกับหลักการใช้อำนาจของเทวราชาได้ ด้วยเหตุนี้จึงมีเหตุผลที่เชื่อได้ว่าใน
 สมัยสุโขทัยเมื่ออุคมการปกครองลูกและอุคมการณ์ธรรมราชาเป็นอุคมการณ์การปกครองที่สำคัญยิ่ง
 แล้ว อุคมการณ์เทวราชาคงไม่อาจแทรกแซงขึ้นมามีบทบาทสำคัญได้² อย่างไรก็ตามผู้มีหลักฐาน

¹ ชัยอนันต์, สมทวนิช ความคิดทางการเมืองการปกครองไทยโบราณ หน้า ๕3

² วิไลলেখา ถาวรชนสาร และคนอื่นๆ ล.ก. หน้า 66

ปรากฏว่า ในสมัยสุโขทัยมีการใช้หลักการปกครองแบบเทวราชาใช้เช่นกัน ซึ่งคงเริ่มใช้ขึ้นในสมัยของพระยาสิทธิราช¹ อันเป็นช่วงที่มีการแตกแยกกันเองภายในอาณาจักร และอำนาจทางการเมืองของอาณาจักรเริ่มเสื่อมลง จึงจำเป็นต้องใช้ระบบการปกครองใหม่ที่มีความถูกต้องมากขึ้นเพื่อที่สามารควบคุมผู้อยู่ใต้การปกครองได้และ การใช้รูปแบบการปกครองแบบเทวราชาในสมัยระยะเวลาสั้นเท่านั้น เพราะมีหลักฐานหลายชิ้นที่ระบุว่า พระยาสิทธิราชปกครองโดยใช้หลักของทศพิธราชธรรม ซึ่งผู้เขียนได้กล่าวถึงมาแล้ว

สำหรับหลักฐานสำคัญที่กล่าวถึง สุโขทัยมีการใช้ระบบเทวราชาปกครองคือ ศิลาดารีกวักขัณเฒะมวง (หลักที่ 4) ซึ่งมีข้อความตอนหนึ่งว่า

"...พระบาทกัณเฒะมวง ฤไทยราช

เป็นพระราชนัดดา ของพระบาทกัณเฒะมวง

ศรีรามราช เสกผู้นำพลพยุหเสนาทั้งหลายออก

มาจากเมืองศรีวิชัยนาไลย..."²

เมื่อพิจารณาจากข้อความข้างบนนี้ก็จะพบว่า ภาษาที่ใช้เป็นภาษาเขมร และมีคำราชาศัพท์ปะปนอยู่ด้วย เช่น คำว่า "พระบาทกัณเฒะมวง" ซึ่งมักใช้หน้าหน้ากษัตริย์ของเขมร จากการที่ได้นำเอาคำว่า "พระบาทกัณเฒะมวง" มาใช้หน้าหน้าพระนามของพระยาสิทธิราชนั้น จึงสรุปได้ว่าในสมัยนี้คงมีการใช้อารยธรรมเขมรอยู่มากโดยเฉพาะเกี่ยวกับฐานะของกษัตริย์ซึ่งตามคติของเขมรถือว่าเป็นเสมือนเทพเจ้า โดยที่พระยาสิทธิราชทรงยอมรับมาใช้เช่นกันแม้ว่าพระองค์จะไม่ทรงใช้อำนาจจตุเทวราชาอย่างเต็มที่ก็ตาม

การปกครองแบบกระจายอำนาจ

การปกครองของไทยที่เคยมีมานั้นมักเป็นการปกครองแบบรวมอำนาจ ทั้งนี้เพราะ

¹ วิไลเลขา บาวรชนสารและคนอื่นๆ ล.ก. หน้า 66

² ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงสิน ภักดีนรเศรษฐ

ผู้นำทางการเมืองต้องการรวมอำนาจไว้คนเดียว โดยไม่ยอมแบ่งแยกอำนาจให้กระจายออกไป เพราะอาจส่งผลให้เสถียรภาพทางอำนาจของผู้ปกครองไม่มีแรงใด แต่อย่างไรก็ตามการปกครองแบบกระจายอำนาจที่มีส่วนคือผู้บังคับ ท้าไทนานเมืองเจริญรุ่งเรืองขึ้น¹ และอำนาจการปกครองของผู้นำสามารถครอบคลุมไปอย่างทั่วถึง จากการที่การปกครองแบบกระจายอำนาจนี้ ทั้งส่วนดีและส่วนเสีย และ กอปรกับขอบเขตของอาณาจักรไทยสมัยโบราณยังไม่กว้างขวางพอจึง ทำให้ผู้นำทางการเมือง ไม่ค่อยนิยมในการปกครองแบบนี้ สำหรับอาณาจักรสุโขทัยการปกครองแบบกระจายอำนาจคงยังไม่เกิดขึ้นในสมัยของ 2 รัชกาลแรก เพราะบ้านเมืองยังไม่เรียบร้อย มีการทำสงครามอยู่ตลอดเวลาและอาณาเขตก็ยังไม่กว้างขวางด้วย² การปกครองแบบกระจายอำนาจเริ่มเกิดขึ้นในสมัยของพ่อขุนรามคำแหง เพราะพระองค์ได้ขยายอาณาเขตไปอย่างกว้างขวางและมีเมืองขึ้นอยู่มากมาย การควบคุมเมืองเหล่านั้นด้วยพระองค์เองเพียงผู้เดียวจึงขาดประสิทธิภาพที่จะสามารถควบคุมได้ทั้งหมด เพราะเมืองบางเมืองอยู่ไกลเมืองหลวงคือสุโขทัยมาก ดังนั้นพระองค์จึงต้องส่งขุนนางไปปกครองโดยรับนโยบายจากเมืองหลวงเป็นหลักในการบริหาร นอกจากนี้พระองค์จะใช้วิธีการนี้แล้วพระองค์ก็ยิ่งทรงไข้นโยบาย "สร้างบ้านแปงเมือง" ควบคุมกันไปด้วย ดังเช่นปรากฏในศิลาจารึกตอนหนึ่งว่า

"...คนโคกช้างมาหา พาเมืองมาสู่ฯ ช่วยเหลือให้อู่
 มีนมีช้างมีม้า มีมีขี้ มีมีนาง มีมีเงิน
 มีมีทอง ให้แก่นัน ช่วยมีนางเป็นบ้านเป็นเมือง..."³

การปกครองแบบประชาธิปไตย

หลักสำคัญของการปกครองแบบประชาธิปไตยได้แก่ เสรีภาพ เสมอภาค และ ภวาค
 ครอบภาพ เมื่อพิจารณาจากศิลาจารึกหลักที่ ๑ ก็พบว่าในสมัยสุโขทัยมีหลักต่างๆ ของประชาธิปไตย

1 ณรงค์ พวงพิศ ล.ก. หน้า 33
 2 ถนอม อานามวัฒน์ และคนอื่นๆ ล.ก. หน้า 89
 3 คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี
ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑ หน้า 19

รวมอยู่ด้วย กึ่งนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า สุโขทัยมีการปกครองแบบประชาธิปไตยด้วย ซึ่งจากข้อความในศิลาจารึกสามารถแยกได้ดังนี้

- 1) เสรีภาพ ในสมัยสุโขทัยประชาชนมีเสรีภาพหลายด้านคือ
 - ด้านค้าขาย ดังปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 1 ว่า
 "...ใครจักใครค้าขางค้า ใครจักใครค้าม้าค้า..."¹
 - ด้านการแสดงออก "...เมื่อจักเข้ามาเวียงเวียงกันเก่อวิญญูญักขุน
 ...ใครจักมักเล่น เล่น ใครมักจักหัว หัว..."²
 - ด้านการร้องทุกข์เพื่อแสวงหาความยุติธรรม
 "...ไปปากพระคูมีกระดิ่งอันหนึ่งแขวนไว้หัน โพรฟ้าหน้าปก กลาง
 บานกลาง เมืองมีถ้อยความเจ็บทอง ซ่องใจ มันจักกล่าวถึง เจ้าถึงขุน
 บัไร ไปสั่นกระดิ่งทักแค้นแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมือง ไคยินเรียก
 เมื่อถามสวนความแก้มันด้วยชื่อ โพรใน เมืองจึงชม..."³
- 2) ความเสมอภาค ชาวสุโขทัยมีความเสมอภาคกันทุกคน เช่น การเลือกอาชีพค้าขาย การเข้ารับราชการ ซึ่งไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะเป็นต้น และปรากฏในศิลาจารึกตอนหนึ่งว่า "...โพรฟ้าหน้าใส ถูกเจ้าดูขุนผู้ใดแล ล้มตายหายกวด เหยาเรือนพ่อเชื้อเลือดำมัน ขางขอ ถูกเมีย เบียบ ขาว โพรฟ้าซาไท ปัดหมากป่าวพดู พ่อเขื่อนมันไว้แกดูมันสิ้น..."
- 3) ภราดรภาพ สมัยสุโขทัยมีหลักฐานปรากฏอยู่ด้วยดังศิลาจารึกตอนหนึ่งกล่าวว่า "...อาปรามฝูงชาเล็กมีเมืองกว้างขงหลาย ปรามเบื่อง ตะวันออกอรอกสระหลวง สองแคว... เบื่องหัวนอนรอกคตเที.พระ บาง... เบื่องตะวันกรอกเมืองนอก ... หงสาวคี. สมุทรหา

1 หอสมุดแห่งชาติ ล.ก. หน้า 10

2 ก. หน้า 13

3 ก. หน้า 11

เป็นเคน เบื้องคินนอนรอกเมืองแพะ เมืองมณ เมืองน...เมืองพลัด พันฉงเมือง
 ชาวเป็นทีแล้ว ปลุกเลี้ยงฝูงลูกบ้านลูกเมืองนั้นชอบด้วยธรรมทุกคน¹

จากข้อความในศิลาจารึกตอนนี้ จึงแสดงให้เห็นว่า พ่อขุนรามคำแหงทรงรักใคร่
 ประชาชนและเจ้าเมืองต่างๆ เท่ากันทุกประการ

¹ หอสมุดแห่งชาติ ล.ก. หน้า 19-20

การแบ่งเขตการปกครองของอาณาจักรสุโขทัย

การปกครองของอาณาจักรสุโขทัยในสมัยต้นคือ ในรัชกาลของพ่อขุนศรีวิชัยราชทศิยและพ่อขุนบาลเมืองนั้นยังคงใช้หลักการปกครองแบบพ่อปกครองลูกเป็นหลักการบริหารแผ่นดินอยู่¹ แต่ต่อมาในรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหงสภาพการและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ได้แปรเปลี่ยนไป กล่าวคือ มีพระราชอาณาเขตกว้างใหญ่ขึ้น ดังปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ซึ่งได้ระบุถึงขอบเขตอำนาจของพ่อขุนรามคำแหงไว้ว่า²

ทิศเหนือ	มีขอบเขตไปถึงเมืองหลวงพระบาง โดยมีเมืองต่างๆ คือ เมืองแพร่ เมืองเด่น เมืองพลัว(บัว) อยู่ในอำนาจ
ทิศใต้	มีขอบเขตไปถึงฝั่งทะเลสุก เขตแดนแหลมมลายู โดยมีเมืองต่างๆ คือ เมืองคันทิง เมืองพระบาง เมืองแพร่ เมืองสุพรรณภูมิ เมืองเพชรบุรี และเมืองนครศรีธรรมราช เข้ามาอยู่ในอำนาจ
ทิศตะวันออก	มีขอบเขตไปถึงเมืองเวียงจันทร์และเมืองเวียงคำ โดยมีเมืองต่างๆ คือ เมืองสระหลวง เมืองสองแคว เมืองลุมพาย และเมืองสคา เข้ามาอยู่ในอำนาจ
ทิศตะวันตก	มีขอบเขตไปถึงเมืองหงสาวดีและฝั่งทะเล โดยมีเมืองฉกเข้ามายู่ในอำนาจ

ด้วยอาณาเขตที่กว้างใหญ่พ่อขุนรามคำแหงจึงจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงการปกครองให้เหมาะสมกับสภาพการที่เป็นอยู่ เพราะหากพระองค์ปกครองอาณาจักรที่ใหญ่โตนี้เพียงคนเดียวคงไม่สามารถดูแลความเป็นอยู่ของประชาชนได้ทั่วถึง ดังนั้นพ่อขุนรามคำแหงจึงใช้วิธีการแบ่งเขต

¹ กระทบ ทองธรรมชาติ การปกครองและการเมืองไทย หน้า 10

² คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑ (จารึกหลักที่ ๑) หน้า 26

การปกครองของอาณาจักรออกไป ภัยการแต่งตั้งข้าราชการขุนนางไปปกครองในแต่ละเขต
ที่เหมาะสมเพื่อเป็นตัวแทนในการดูแลทุกข์สุขของประชาชน การแบ่งเขตการปกครองของอาณาจักรสุโขทัย อาจถือกำหนดจากคัมภีร์ราชศาสตร์ของพราหมณ์¹ คือมีเมือง 4 เมือง อยู่
รายล้อมราชธานีหรือเมืองหลวงทั้ง 4 ทิศ เพื่อป้องกันศัตรูเป็นหลักใหม่ สมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำวรวงษาภาณุพิไลสุรปได้ อาณาจักรสุโขทัยได้มีการแบ่งเขตการปก
ครองออกเป็นดังนี้คือ²

- 1 เมืองหลวงหรือราชธานี
- 2 เมืองลูกหลวง
- 3 เมืองพระยามหานคร
- 4 เมืองประเทศราช

เมืองหลวงหรือราชธานี

เมืองหลวงหรือราชธานี ตั้งที่เมืองสุโขทัย เป็นเมืองที่พระมหากษัตริย์ประทับอยู่
มีกำแพงเมืองสามชั้น เป็นศูนย์กลางการเมืองการปกครอง และศูนย์วัฒนธรรม เช่น ศาสนา
ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำบังคับบัญชาและสั่งการไปยังบรรดา
เมืองต่างๆ ที่อยู่ใต้อาณาจักรให้ปฏิบัติตามนโยบายการปกครองและพระราชประสงค์
ของพระองค์

เมืองลูกหลวง

เป็นเมืองใหญ่ที่มีความสำคัญรองจากเมืองหลวง มีระยะทางห่างจากเมืองหลวง

1 ตรี ณาตยกุล "ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย" แฉลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี
3:27-35 กันยายน 2517

2 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำวรวงษาภาณุ พิเศษการปกครองประ
เทศสยามแก่โบราณ หน้า 19-21

ควยการเกินเท่าเป็นเวลา 2 วัน เติมปรากฏว่าสุโขทัยมีเมืองลูกหลวงอยู่เพียงเมืองเดียว คือ ศรีสัชชนาลัย¹ แต่ต่อมาภายหลังได้สร้างขึ้นอีก 3 เมือง เพื่อทำหน้าที่เป็นเมืองหน้า ค้ำป้องกันศัตรูให้ครบทั้ง 4 ทิศ เมืองลูกหลวงสมัยสุโขทัยครั้งนี้คือ

1. ทิศเหนือ ตั้งเมืองศรีสัชชนาลัย ซึ่งเป็นเมืองที่มีความสำคัญความกุมกับ สุโขทัยและมีป้อมปราการที่มั่นคงแข็งแรง นอกจากนี้แล้วยัง จัดให้เป็นเมืองที่ประทับของพระมหาอุปราชด้วย
2. ทิศใต้ ตั้งเมืองสระหลวง (พิจิครวไน้จจุบัน)
3. ทิศตะวันออก ตั้งเมืองสองแคว (พิษณุโลกไ้ปัจจุบัน)
4. ทิศตะวันตก ตั้งเมืองนครชุม ซึ่งปัจจุบันคือเมืองที่อยู่ปากคลองสวนหมาก ตรงหน้าเมืองกำแพงเพชร

เมืองทั้งสี่เมืองนี้ พระมหาเชษฐีย์แห่งกรุงสุโขทัยจะปกครองดูแลอย่างใกล้ชิดโดย การส่งเชื้อสายพระวงศ์ชั้นสูง ไปปกครอง มีสิ่งที่น่าสนใจอีกคือของหลวงระหว่งเมืองหลวงกับ เมืองลูกหลวง อาจมีเมืองเล็กๆ ซึ่งตั้งอยู่ในที่อุดมสมบูรณ์อันอยู่ด้วย เพราะจากการศึกษาในศิลา จารึกสุโขทัยพบว่า มีชื่อเมืองอยู่หลายเมืองคือ เมืองบางซ่ง เมืองบางพาน เมืองเชียงทอง เป็นต้น

เมืองพระยามหานคร

เมืองพระยามหานครคือเมืองที่ตั้งอยู่ห่างจากเมืองหลวงและเมืองลูกหลวงออกไป โดยที่เมืองเหล่านี้อาจมาขอขึ้นต่อสุโขทัยเองหรือจากการที่สุโขทัยได้รวบรวมเมืองเล็กๆ แล้ว จัดตั้งขึ้นใหม่เช่น เมืองคณฑี เมืองพระบาง เมืองบางฉิ่ง เมืองบางพาน และเมืองเชียงทอง เป็นต้น ผู้ปกครองของเมืองพระยามหานครโดยมากแต่งตั้งมาจากราชธานี² นโยบายการ

¹ ณรงค์ พวงพิศ ล.ก. หน้า 37

² จันทน์ฉาย ภาคชิติม ประวัติศาสตร์สมัยแรก เริ่มจนถึงสมัยกรุงธนบุรี หน้า 69

ปกครองการบริหารของเมืองพระยามหานครจึงรับมาจากราชธานีคือสุโขทัยเป็นส่วนใหญ่.

เมืองประเทศราช

เมืองประเทศราช คือ เมืองที่อยู่นอกพระราชอาณาเขตออกไปและมีชาวเมืองเป็นคนต่างชาติ เมืองเหล่านี้เข้ามาขึ้นอยู่กับสุโขทัยด้วยเหตุสำคัญ 2 ประการคือ แพ่งสงครามกับยอมสวามิภักดิ์คือสุโขทัยเอง เช่น เมืองแพร่ เมืองบัว เมืองน่าน เมืองงัว เมืองเวียงจันทร์ เมืองหงสาวดี เมืองสุพรรณภูมิ ตะนาวศรี และเมืองนครศรีธรรมราช เป็นต้น สำหรับการปกครองเมืองประเทศราช ทางเมืองหลวงคงให้เจ้าเมืองหรือราชวงศ์ของเมืองนั้นๆ ปกครองกันเอง แต่หากบรรดาเมืองประเทศราชมีศึกสงครามทางกรุงสุโขทัยก็จะส่งกองกำลังไปช่วย หรือกลับกันหากมีข้าศึกมาตีสุโขทัย เมืองประเทศราชก็ส่งกองทัพนายช่วยสุโขทัย หรือส่งเสบียงมาสนับสนุนตามที่สุโขทัยต้องการของไว้ดูตามลิ่งที่เมืองประเทศราชต้องกระทำเป็นประจำคือ การส่งบรรณาการให้สุโขทัย

กฎหมายสมัยสุโขทัย

กฎหมายที่ใช้ปกครองสมัยสุโขทัยมิได้มีการรวบรวมหรือบัญญัติไว้อย่างเป็นหมวดหมู่ เหมือนกับอาณาจักรอื่นๆ ที่มีความเจริญรุ่งเรืองรุ่งราวคราวเดียวกันคือ อาณาจักรศรีอยุธยา และอาณาจักรล้านนาไทย หลักฐานเกี่ยวกับกฎหมายสมัยสุโขทัยจึงมีเหลืออยู่น้อยมากมีเพียงบาง กิ่งแต่ในศิลาจารึกบางหลักเท่านั้น¹ คือศิลาจารึกหลักที่ ๑ ที่กล่าวถึงสิทธิและเสรีภาพที่ประชาชนพึงมีอย่างกว้างๆ ซึ่งเมื่อนำมาพิจารณาและศึกษาแล้วก็ดูสามารถเทียบเป็นกฎหมายลักษณะต่างๆ ได้ นอกจากนั้นก็ยังมีจารึกหลักที่ ๒๘* ที่กล่าวถึง การตรากฎหมายและบทบัญญัติต่างๆ ที่ใช้สำหรับลงโทษผู้กระทำผิดในลักษณะต่างๆ ไปด้วย และจากหลักฐานสำคัญที่กล่าวมาแล้ว ก็พอสรุปถึงสาระเกี่ยวกับกฎหมายสุโขทัย ได้ดังนี้

1. กฎหมายที่มีลักษณะ เป็นจารึกประเพณี

กฎหมายที่มีลักษณะ เป็นจารึกประเพณีคือ กฎหมายที่มีบัญญัติไว้เป็นข้อความ แน่นนอนตายตัว แต่เป็นสิ่งที่ยอมรับหรือปฏิบัติสืบต่อกันมาเท่านั้น เช่นประเพณี สุภมาตรา ไข่มปลัดขานจากศิลาจารึกหลักที่ ๑ แยกเป็นกฎหมายลักษณะต่างๆ ดังนี้คือ²

1.1 กฎหมายภาษี ปกติแล้วบ้านเมืองทุกแห่งทุกอาณาจักรจะต้องมีเงินไว้สำหรับบำรุงบ้านเมือง รัฐบาลจะต้องเก็บภาษีจากประชาชนผู้มีรายได้ทุกคน แต่ในสมัยก่อน รามคำแหงพระองค์ที่หนึ่งได้กล่าว "...เมืองสุโขทัยนั้นดี ในน้ำมีปลาในนามีข้าว เจ้าเมืองบ่อเอาจอบในไพร่สุท่าง..." หมายความว่าสุโขทัยได้ปล่อยให้มีการค้าขายกันได้อย่างเสรี ไม่มีการเก็บภาษีคนจน

¹ สิ้นชัย กระบวนแสง ประวัติศาสตร์สุโขทัย หน้า 69

* เกมชื่อ "ศิลาจารึกหลักที่ ๑ ก." (จารึกวัดมหาธาตุ-วัดสระศรี) ต่อมาเมื่อมีการชำระใหม่จึงเปลี่ยนชื่อเป็น "จารึกหลักที่ ๒๘"

² ขุนพระ เสริฐสุภมาตรา, "แนวความคิดโดยย่อ เกี่ยวกับกฎหมายสมัยกรุงสุโขทัย"

1.2 กฎหมายเกี่ยวกับการค้าขาย มีลักษณะเป็นเรื่องซื้อขายๆ ก็มากเข้า
ใจว่า คงรวมถึงการแลกเปลี่ยนด้วย ดังปรากฏข้อความในจารีกวด "...เพื่อนหญิงวิ่งไปค้า
ขึ้นมาไปขาย ใครจักใครค้าช่างค้า ใครจักใครค้าหมาค้า ใครจักใครค้าเงือนตาทองคำ..."

1.3 กฎหมายเกี่ยวกับการจับจองทรัพย์สิน เป็นลักษณะการจับจองที่ดิน กล่าวคือ
ถ้าใครหักร้างถางพงทำให้เกิดเป็นสวนเป็นไร่เป็นนา ณ.ที่แห่งใด ที่แห่งนั้นก็ถือว่าตกเป็นของ
คนๆ นั้นเท่าที่เขาอุทิศหักร้างถางพง ดังปรากฏข้อความในจารีกวด
"...สร้างป่าหมากป่าพลูทั่วเมืองนี้ทุกแห่ง ป่าพลูทั่วหลายในเมืองนี้ ป่ากลางก็
หลายในเมืองนี้ หนามม่วงก็หลายในเมืองนี้ หนามขามก็หลายในเมืองนี้ ใครสร้างได้ไว้แก่
มัน..."

1.4 กฎหมายมรดก เมื่อบรรพบุรุษของผู้ใดล้มตายลง ก็ให้ทรัพย์สินตกเป็น
มรดกของทายาท ดังปรากฏข้อความในจารีกวด "...ไพร่พลหน้าใส ลูกเจ้า ลูกขุนผู้ใดแล
ล้มตายหายกวาง เห็นยาเรือนพอเชื้อเชื้อกันนั้น ช่างข้อลูกเมียเบียช่าว ไพร่ฟ้าซาไท บ่าหมาก
ป่าพลู พอเชื้อมันไว้แก่ลูกมันเห็น..."

1.5 กฎหมายเรื่องการพิจารณาคดี เมื่อประชาชน เจ้านาย หรือขุนนาง
เกิดกรณีพิพาทเป็นความกัน ทูลบอกกล่าวให้โตสถนคูไพเนนนอนแล้วจึงตัดสินความด้วยความซื่อตรง
ดังปรากฏข้อความในจารีกวด "...ไพร่ฟ้าลูกเจ้าลูกขุนมิแลนิกแผนเสกวางกันสวนคูทะเล จึง
แลงความแก่ชากวยชื่อ บ่เข้าผู้ลุ่มกัญซอน เห็นช่าวทอแม่ใครพิน หุ่นลิทอแม่ใครเคือก..."

1.6 กฎหมายเกี่ยวกับการร้องทุกข์ เป็นการแสดงให้เห็นว่าในระยะตอนต้นของ
สมัยสุโขทัยนั้นมีประชาชนน้อย พระมหากษัตริย์ทรงสนพระทัยในทุกๆ ชุขของประชาชนน้อยลงจริง
จึง ทรงดูแลปกครองอย่างใกล้ชิดด้วยพระเนตรพระกรรณพระองค์เอง ฉะนั้นพระองค์จึงเปิด
โอกาสให้ราษฎร เข้าถึงพระองค์เมืองมีความทุกข์ร้อน ดังความปรากฏในจารีกวด "...ใน
ปากพระศุมิกระตั้งอันหนึ่งแขวนไว้เห็น ไพร่ฟ้าหน้าปลกกลางบ้านกลางเมือง มีถ้อยมีความ เจ็บ
ท้องของใจมันจักกล่าวถึงเจ้าถึงขุนบ่ไว้ ไปสิ้นกระตั้งอันหนึ่งแขวนไว้ พอขุนรามท่านเหงเจ้า
เมืองไคยีนเรียก เมื่อถามสวนความแก่นันด้วยชื่อ ไพร่ในเมืองสุโขทัยจึงชม..."

1.7 กฎหมายเกี่ยวกับขลยศึก ถ้ามีการรบพุ่งกัน เกิดขึ้นจนได้ชัยชนะก็ถูกขาค
ศัตรูยอมแพ้เป็นขลยรบตามแล้ว ก็จะไม่โทษร้ายต่อศัตรู ทั้งความปรากฏในจารีกวด
"...โกษาเลือก ขาเลือก หัวพุ่งหัวรบก็ บ่นบ่น..."

1.8 กฎหมายเกี่ยวกับการอพยพชาวต่างประเทศ จะให้คนที่มีความรักใคร่กัน
เอาเมืองสุโขทัยเป็นบ้านเมืองของตน คือ ให้เป็นหมู่พลไม่ระจิกกระจายจึงต้องช่วยคน
เหล่านั้นตั้งตัวได้ ทั้งความปรากฏในจารีกวด "...คนโคชซึ่งลงมาหา พาเมืองมาสู่ ช่วย
เหนือเพอญ บันมีข้าง บันมีมา บันมีบัว บันมีนาง บันมีเงิน บันมีทอง ให้แก่นันช้อยมันนาง
เป็นบ้านเป็นเมือง...."

1.9 กฎหมายเกี่ยวกับการทำสงคราม ภาวะสงครามในสมัยนั้นคงเริ่มเมื่อเวลา
ฝ่ายหนึ่งเคลื่อนทัพแล้วอีกฝ่ายหนึ่งก็ไปตั้งรับ หรือยกไปปะทะกัน ณ ที่ใดที่หนึ่ง แม้ทัพหรือ
ประมุขของอาณาจักรที่คุมกองทัพ ไปยอมต่อสู้อันตัวต่อตัว ทั้งความในจารีกวด
"...เมื่ออุษันใหญ่โคสับเกาชาด ขุนสามชนเคลื่อนเข้า ไพรฟ้าหน้าใส พื่อหนีหนุ่ยพวย-
จแจ(ง) กูหนี กูขวางเบกพล กูขึ้นเจ้าก่อนพื่อ กูขอ (ซา)ง ด้วยขุนสามชนคน กูพุ่ง
ซา ขุนสามชนตัวชื่อมาตเมืองแพง ขุนสามชนพวยหนี..."

กฎหมายที่มีลักษณะ เป็นจารีตประเพณี เป็นสิ่งที่ยอมรับและถือปฏิบัติกันสืบมาในหมู่
ของประชาชนและผู้ปกครองทั่วไป และเกี่ยวกับกฎหมายสมัยสุโขทัยมีสิ่งที่น่าสนใจราวประการ
หนึ่งคือ ในขณะที่ศิลาจารึกหลักที่๑ ได้กล่าวถึง เหตุการณ์ต่างๆ ไปในสมัยพ่อขุนรามคำแหง
เป็นสำคัญ ปรากฏว่าในระยะเวลานี้ใกล้เคียงกันทางอาณาจักรล้านนาไทยก็มีกฎหมายพระเจ้า
มังรายหรือมังรายศาสตร์ บัญญัติไว้เป็นหมวดหมู่ ระบุถึงการลงโทษผู้กระทำความผิด ส่วน
ทางสุโขทัยก็ไม่พบหลักฐานกฎหมายในลักษณะเดียวกันเลย ทั้งนี้คงอาจเป็นเพราะว่าเรายัง
ไม่พบหลักฐานหรืออาจเป็นเพราะว่าอาณาจักรสุโขทัยเป็นอาณาจักรที่มีการปกครองในอุดมคติจริงๆ
ก็ว่าได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหง อย่างไรก็ดีตามในกฎหมายที่มีลักษณะ
เป็นจารีตประเพณีซึ่งปรากฏในศิลาจารึกหลักที่๑ นี้ ได้กล่าวถึงสิทธิและเสรีภาพที่พึงมีของประ-
ชาชนหลายประการคือ หากมีการพิพาทกันในกรณีใดก็ตาม ก็มีการพิจารณาสอบสวนกันอย่างยุติ
ธรรม ไม่มีการเลือกที่รักมักที่ชัง เมื่อสอบสวนและพิจารณาแล้วพบว่าฝ่ายใดผิด จึงจะตก

สันติความชอบปฏิบัติของกฎหมายที่ให้อำนาจไว้ แม้ว่าจะมีผู้ทำหน้าที่คดีขึ้นโดยคงอยู่ หากประชาชนต้องการจะให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้ตัดสินเองก็สามารถถวายฎีการ้องทุกข์ได้ จะเห็นได้ว่า การสอบสวนและการตัดสินความโดยใช้ความยุติธรรมเป็นหลัก ย่อมเป็นหัวใจสำคัญในการปกครองบ้านเมือง ให้พลเมืองอยู่เย็นเป็นสุข และสงบราบคาบลงได้ ดังนั้นจึงมักมีการเน้นถึงเรื่องนี้เป็นพิเศษ

2. กฎหมายลักษณะโจร

กฎหมายลักษณะโจรได้มีบัญญัติขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1940 เพื่อบังคับใช้ในเมืองสุโขทัย เมืองเชลียง เมืองกำแพงเพชร เมืองทุ่งยั้ง เมืองปากยก เมืองสองแคว กฎหมายลักษณะโจรพบหลักฐานปรากฏอยู่ในศิลาจารึกหลักที่ ๕๘ (วัดมหาธาตุ-วัดสระศรี) สำหรับรายละเอียดของกฎหมายฉบับนี้แบ่งเป็นมาตราต่าง ๆ ดังนี้คือ²

มาตราหนึ่ง : ความผิดฐานลักขโมยทรัพย์สินของคนอื่น ปรากฏข้อความในจารึกหลักที่ ๕๘ สรุปความได้ว่า คนเมืองนี้ที่เป็นข้า (ข้าคนรับใช้) ของคนอื่น หนีเกลี้ยไปสูบ้านเรือนใคร ผู้นั้นได้ขโมยเอาข้าวโดยมีรู ครั้นพอสองวันผู้ถูกลบเป็นข้าของคนอื่นหลบหนีมาสู่ตน แค้นนะที่ดูความจริงนั้นเป็นเวลาค่าคืน ส่งคืนไม่ทัน รุ่งขึ้นถูกไม่แรงเอาไปคืนเจ้าของ ผู้ถูกขโมยเข้าและไปถามหา ให้คืนให้แก่เจ้าของตามกฎหมาย

มาตราหนึ่ง : ถ้าไม่ส่งคืนมีความผิดเท่ากับเป็นตัวการลักคนเขามา ปรากฏข้อความในจารึกหลักที่ ๕๘ สรุปความได้ว่า ผู้ใหญ่-ผู้โตไม่ส่งคืนข้าของคนอื่น และเอาข้าเขาไว้กรรยาเขาไว้ ให้ทอดสินไหมเท่ากับตัวการขโมยลักคนของคนอื่น แม้ว่าจะยังไม่ย้ายหนีเอาไปไว้เมืองอื่นคงซ่อนอยู่กลางเมือง

1 สิ้นชัย กระบวนแสง ล.ก. หน้า 70
2 คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๕ (จารึกหลักที่ ๕๘) หน้า 26-36 และ ประเสริฐคุณมาตรา, ขุน ล.ก. หน้า 112-113

มาตราหนึ่ง: ความผิดกร รุขีณา รอนถูกบังคับให้คืน ปราบกฏขอความในจารีก
 หลักที่ 38 สรุปความได้ว่า ผู้ใดอยู่ไหนนอยเมืองเล็กไกลจากเมืองใหญ่เช่น เมืองเซดิยง
 ถ้ามีข้าในสังกัดคนอื่นถูก ขู่ของข้าอุปนาย (เห็นจะเป็นผู้ถูกอุทิศในเป็นผู้รับใช้และปรนนิบัติ-
 พระ) ถูก หนีเกล็ดไปสู่บ้านของเหยาเวือนของตน หรือมีคนพาเอาเขาของคนอื่นหนีไปสู่คน
 ถูก ต้องคืนข้าให้แก่เจ้าสังกัดให้ได้ การเอาเขาของคนอื่นไว้ ทว่าว่าเป็นมิกทอแม่คินต่อ
 เจ้านายผู้ใหญ่ แม้เจ้านายผู้ใหญ่ไม่อยู่ ให้ไปบอกแก่เจ้า เมืองๆ ก็ระบั้งกับ จักการคืนให้แก่
 สังกัดของชาคนนั้น การไปเอาคนของทวามา ย่อมไม่พินอาญา

มาตราหนึ่ง: กำหนดการปรับหนี้ขึ้นตามความร้ายแรง ปราบกฏขอความในจารีก
 หลักที่ 38 สรุปความได้ว่า ถ้าผู้ใดละ เมิกโดยเอาเขาของคนอื่นไปสามวันมิโทษสามขนาดดังนี้
 "เอาเขาของคนอื่นไป กินสามวัน ปรับวันละหมื่นหนึ่งพัน (หน่วยเงินอะไรไม่ทราบ)
 กิ่งนี้ ไปจนถึงห้าวัน

ถ้า กินแปดวันแม่เพียงวันเดียว นอกจากปรับวันละห้าหมื่นห้าพันต้อง เพิ่มสินไหม
 เท่ากับผู้ทำผิดฐานลักทรัพย์ของผู้อื่น"

มาตราหนึ่ง: ผู้ลักคนหรือลักทรัพย์ของถูกลัก ปราบกฏขอความในจารีกหลักที่ 38
 สรุปความได้ว่า ในยามมีผู้กล่าวหาว่าขโมยลักคนถูก ลัก ข้างมาว่าควายถูก แล้วเอา ฎีกไว้
 กับคนหรือที่พานของคน ใหญ่เป็นเจ้าบ้านเจ้า เวือนเอการณากู ถ้า รู้ว่าเป็นขโมยจริงและเจ้า
 หน่วที่กล่าวจริง ให้เอาตัวขโมยและของที่ถูกขโมยให้เจ้าของถูก เขาก็ว่าจริง ให้ลงโทษสักที่รวง
 กายเพื่อให้ใคร เห็นก็รู้ว่าเคยเป็นผู้ร้าย

มาตราหนึ่ง: ผู้จับขโมย ขมายุคไป ไม่ใช่จับของโจร ปราบกฏขอความในจารีก
 หลักที่ 38 สรุปความได้ว่า จับขโมยโคหรือควายของกลาง เป็นคนว่าด ชาคน วัมิใช้งาน
 เชือกปอ แล้วลัท(ขมาย) เอาไปไว้ในเมืองที่มีพวกพ้องพี่น้องหรือภรรยาเป็น เวลา ก็ขมเพิ่มวัน
 มิให้ลงโทษสักอย่างใด แต่ให้ลงโทษขนาดหนัก เป็นผู้ลักทรัพย์ หรือแอบเอาทรัพย์ (ของเบา)
 ตามราชศาสตร์

มาตราหนึ่ง:ช่วยเหลือขโมยให้หนี ปรากฏข้อความในจารึกหลักที่ ๕๘ สรุปความได้ว่า มีขโมยลักทรัพย์ เช่นวัวไฉงาน และเชือกปอ พาไปถึงเรือนผู้ใด ผู้นั้นไม่นำพาปล่อยให้ขโมยหนีไป ทั้งที่ตนถูกผู้ใดเป็นขโมย แต่โดยเหตุที่ขโมยเป็นนิกายเป็นกึ่งน้องของตน หรือเพราะขโมยเป็นข้าในสังกัดของคนใหญ่คนโตจึงปล่อยไปเพราะเกรงศักดิ์ของผู้ใหญ่ กิติ ปล่อยเพราะเห็นแก่เงินทองที่ขโมยให้จึงปล่อยไปกิติ. ไม่มีเหตุฉลงโทษอย่างไร เข้าใจว่าคงจะใช้โทษอย่างเดียวกันในข้อที่จะกล่าวต่อไป

มาตราหนึ่ง:ไม่ช่วยจับผู้ร้าย ปรากฏข้อความในจารึกหลักที่ ๕๘ สรุปความได้ว่า เจ้าของทรัพย์หรือเจ้าสังกัดขโมยไปถึงบ้านผู้ใด เจ้าของร้องให้ช่วยจับกุมเจ้าบ้านเจ้าเรือนนั้นก็อยู่ที่บ้านแต่ไม่มีใครช่วยจับ กลับปล่อยให้ขโมยหนีไป โดยอาการทำอุเบกขาเฉยบ้าง หรือโดยอ้างว่าขโมยเป็นพ่อแม่พี่น้อง ของตนบ้าง เป็นข้าคนของผู้ใหญ่บ้าง โดยรับทรัพย์ลี้จางจากขโมยบ้าง กล่าวว่าจะจับขโมยหนีไม่ทันบ้าง โดยออกคิดคงๆ เมื่อใดเกิดกรณีเช่นนี้ในมาเนเรือนใครให้ลงโทษเสมือนลักทรัพย์หรือผู้คนหรือทรัพย์ของคนอื่นๆ ก็ขึ้นต่อกันเป็นขโมยอยู่เหมือนกัน ทดบให้รู้โทษนี้ดี และให้ปรับไหมขโมยผู้นั้นเสียด้วย

มาตราหนึ่ง:รางวัลแก่นำของมาคืน ปรากฏข้อความในจารึกหลักที่ ๕๘ สรุปความได้ว่า มีการลักขโมยเกิดขึ้น ผู้ใดประสงค์ซื้อเสีย ไปเวนคืนให้แก่เจ้าของไม่มีความผิดทาง โดยชนนการศาสตร์ธรรมศาสตร์ใหม่สิทธิได้คิดเงินจางที่รางวัลหรือได้ค่าที่ถูกลักขโมยชู้ชู้ หรือค่าส่วนแบ่งในทรัพย์ทั้งหมดตามที่เจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่จะกำหนดเป็นมา หนึ่ง

มาตราหนึ่ง:ร้ายความผิดความร้ายให้แก่เจ้าทุกข์ ปรากฏข้อความในจารึกหลักที่ ๕๘ สรุปความได้ว่า ผู้ใดเห็นแก่ขโมยยิ่งกว่าเห็นแก่โทษตามกฎหมายอาญาตั้งแต่เจ้านายมีเหตุไว้ และยังแฉมให้ร้ายแก่เจ้าทุกข์ ผู้นั้นจะต้องถูกลงโทษเพื่อมิให้เกิดความเจริญแก่ตัวมันและเพื่อนของมัน

มาตราหนึ่ง:รู้เหตุลักทรัพย์และยกยอกแล้วไม่แจ้งแก่เจ้าหน้าที่ ปรากฏข้อความในจารึกหลักที่ ๕๘ สรุปความได้ว่า รู้ชื่อผู้ร้ายลักของจากบ้านคนอื่นกิติ. ลักขโมยของคนอื่นกิติ หรือมีคนชวนไปลักทรัพย์กิติ สมคบไปลักทรัพย์ด้วยกันกิติ หรือผู้ใดรู้มีการยกยอกทรัพย์อำพรางเป็นความลับไว้โดยประมาณลับปี่หรือในนักปัจจุบันกิติ. โดยทั้งหมดนี้หากคนอื่น รู้เห็นมิได้ และผู้นั้นกลับเห็นอกเห็นใจโจร ไม่บอกกล่าวเจ้าหน้าที่ หรือบริวารคทบคให้ทราบทอดบให้ลงโทษปรับไหมแก่นั้น เป็นผู้ลักทรัพย์

โดยตนเอง สังเกตได้ว่ามีเรื่อง "อายุความ" ประมาณสิบปีสำหรับการอาพทางผู้ร้าย

มาตราหนึ่ง : รางวัลแก่ผู้ช่วยจับกุมหรือติดตามจับคนร้าย ปรากฏข้อความในจารึกหลักที่ ๕๘ สรุปความได้ว่า แม้วัดมีการใช้กำลังซึ่งทรัพย์เอาข้าวของของคนอื่น เช่น ลูกส้มและผลไม้อื่นเจ้าของมีโทษผูกขาด ไม่มีใครผู้ใดช่วยจับกุมเอาตัวผู้ร้ายก็มิ หากมีผู้ใดติดตามไปพร้อมด้วยหอกดาบกระบี่เครื่องเหล็กใหญ่โจรจับผู้ร้ายได้ ท่านให้จัดการเอาตัวผู้ร้ายไปถวายพระมหากษัตริย์ เพื่อท่านจะได้สินไหมผู้ร้ายโดยกำหนด ให้ท่านผู้รางวัลแก่ผู้ซึ่งจับผู้ร้ายได้

มาตราหนึ่ง : ควบคุมการฆตสัตว์ ปรากฏความในจารึกหลักที่ ๕๘ สรุปความได้ว่า ผู้ใดจักกระทำการฆตสัตว์ควาย ให้เอาวัวควายตัวที่มีน้ำหนักชวานั้นไปช้ให้รู้เห็นกันแต่จำไป ตลอดจนให้ผู้นำรู้เห็นทั่วเพื่อนของตนเป็นใจจับผู้กระทำ เข้าใจว่าวัวควายเป็นทั้งสัตว์พาหนะและใช้ชกเป็นอาหารควย จึงมีความสำคัญเป็นพิเศษที่จะต้องควบคุมการฆตสัตว์โดยต้องนำสัตว์ไปให้ถูกตัว อาจเพราะไม่ต้องการให้ฆตถูกวัวควายก็ได้ หรือเพื่อป้องกันมิให้ลัทธิควายไปฆตก็ได้

เป็นที่น่าสังเกตว่า กฎหมายที่ออกไขปกครองอาณาจักรสุโขทัยนั้น เป็นเพียงกฎหมายซึ่งออกใช้เฉพาะในเมืองสุโขทัย และเมืองใกล้เคียงที่อยู่รอบเมืองสุโขทัยเท่านั้นเพราะปรากฏว่า ลักษณะกฎหมายที่ออกมามีได้แสดงให้เห็นชัดว่า มีผลบังคับใช้กับเมืองที่ไกลออกไปแต่อย่างใด ทั้งนี้คงเป็นเพราะระบบการปกครองของสุโขทัยเป็นแบบนครรัฐคังนั้นแต่ละเมืองจึงน่าจะมิกฎหมายหรือบทบัญญัติควบคุมประชาชนเป็นแบบฉบับของตนเองเช่นกัน

บทสรุป

ในช่วงคาบเกี่ยวกับระหว่างพุทธศตวรรษที่ 18 และพุทธศตวรรษที่ 19 มีปรากฏการณ์สำคัญอย่างหนึ่งเกิดขึ้นในบริเวณดินแดนของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กล่าวคือ มีอาณาจักรต่างๆ ของคนไทยถือกำเนิดขึ้นมาเช่น สุโขทัย เชียงใหม่ และอยุธยา อาณาจักรเหล่านี้ล้วนเป็นอิสระต่อกัน และต่างก็มีจุดมุ่งหมายในการที่จะเป็นผู้นำทางการเมืองของคนไทยทั้งหมด และภายใต้จุดมุ่งหมายอันนี้สุโขทัยก็ประสบความสำเร็จเป็นอาณาจักรแรก อาณาจักรสุโขทัยเป็นศูนย์กลางทางการเมืองการปกครองอยู่ได้ไม่นานนักก็ถูกอาณาจักรอยุธยาซึ่งสถาปนาขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1893 ผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งในปี พ.ศ. 1981 อย่างไรก็ตามแม้ว่าระยะเวลาการปกครองของอาณาจักรสุโขทัยจะสั้นมากก็จริง แต่ตลอดเวลาที่สุโขทัยมีบทบาทและอำนาจทางการเมืองอยู่นั้น สุโขทัยก็ได้สร้างอารยธรรมความเจริญก้าวหน้าต่างๆ ไว้มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการปกครองซึ่งผู้ปกครองของสุโขทัยได้พยายามคิดค้นและหาอุดมการณ์ต่างๆ เพื่อนำมาใช้บริหารประเทศหรืออาณาจักรให้เหมาะสมกับรูปการณ์ต่างๆ ที่ประสบอยู่ตลอดเวลา

ลักษณะการปกครองของสุโขทัยนี้แม้รากฐานจากครอบครัว โดยเริ่มจากเริ่มแห่งโครงสร้างการปกครองอยู่ที่ "พ่อครัว" ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้นำของครอบครัว เมื่อมีหลายๆ ครอบครัวมารวมกันก็กลายเป็นเรือน ผู้ปกครองเรือนเรียกว่า "พ่อเรือน" หลายๆ เรือนมารวมกันก็กลายเป็นหมู่บ้าน ผู้ทำหน้าที่ปกครองหมู่บ้านคือ "พ่อบ้าน" เมื่อระยะเวลาผ่านไปจากหมู่บ้านก็ค่อยๆ วัฒนาการมาเป็นชุมชนที่ใหญ่ขึ้นคือ เมือง ผู้ปกครองและเป็นผู้นำของเมือง คือ "พ่อเมือง" ซึ่งมีฐานะเหมือนกับกษัตริย์ผู้ปกครองอาณาจักร

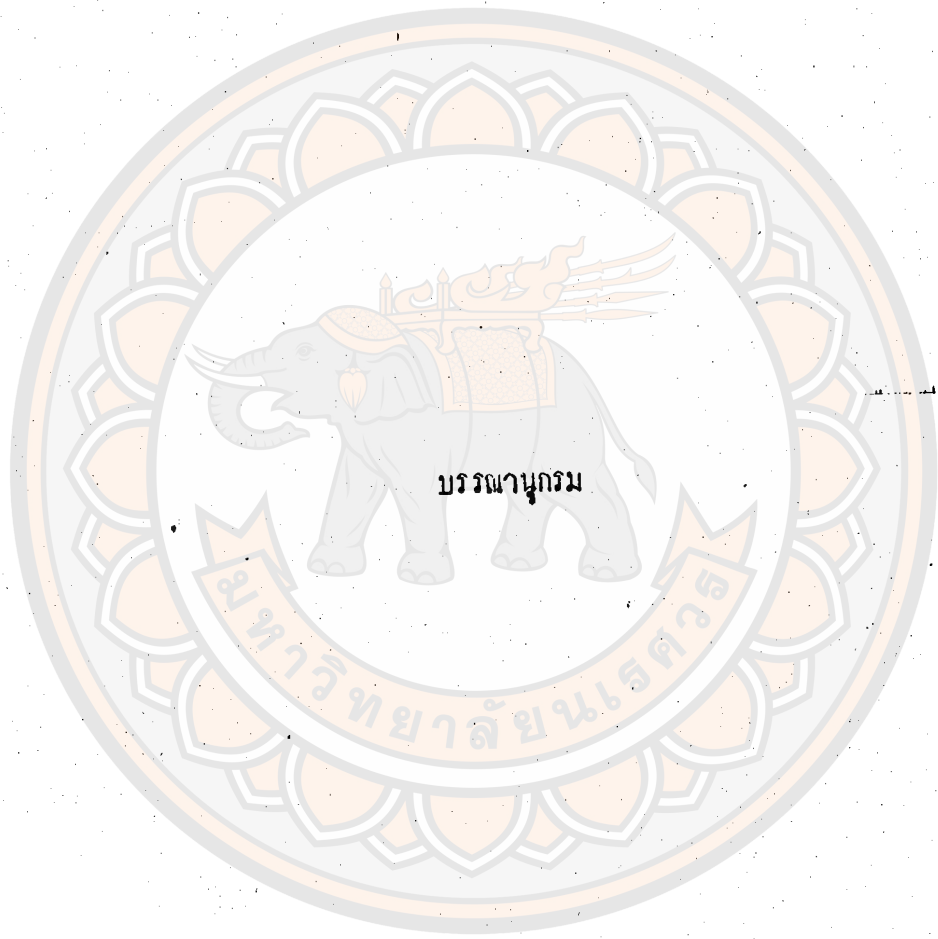
สำหรับอุดมการณ์และรูปแบบการปกครองสำคัญที่พ่อขุนหรือกษัตริย์ของสุโขทัยทรงนำมาใช้ในการปกครองคือ อุดมการณ์พ่อปกครองลูก อุดมการณ์ธรรมราชา และการปกครองแบบกระจายอำนาจ อุดมการณ์พ่อปกครองลูก และการปกครองแบบกระจายอำนาจปรากฏอย่างเด่นชัดในรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหงซึ่งเป็นช่วงที่อาณาจักรสุโขทัยมีบทบาทและอำนาจทางการเมืองที่ยิ่งใหญ่ ส่วนอุดมการณ์ธรรมราชามีการนำมาใช้อย่างมากและเด่น

ชัทธิในรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหงซึ่งเป็นช่วงที่อาณาจักรสุโขทัยมีบทบาทและอำนาจทางการเมืองที่ใหญ่ ส่วนอุดมการณ์ธรรมราชามีการนำมาใช้อย่างมากและเกินชัทธิในรัชสมัยของพระยาสิทธิ เพราะจากศิลาในหลักฐานต่างๆ พบว่า ในการดำเนินนโยบายทางการเมืองนั้นพระองค์ได้ทรงนำ อักษรนามมาเป็นเครื่องสนับสนุนเป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตาม เกี่ยวกับอุดมการณ์และรูปแบบการปกครองของสุโขทัยนั้นก็มิได้มีหลักฐานแน่ชัดว่า สุโขทัยมีรูปแบบและวิธีการปกครองอย่างไรอย่างใดเพียงอย่างใด แต่เนื่องจากลักษณะการปกครองของอาณาจักรสุโขทัยมีพื้นฐานมาจากครอบครัวจึงพอสันนิษฐานและเชื่อได้ว่า หน้าที่ของสุโขทัยคงใช้อุดมการณ์ปกครองคุณและอุดมการณ์ธรรมราชาประกอบกันเป็นหลักในการปกครอง

ถ้าวิธีการแบ่งเขตการปกครองในอาณาจักรสุโขทัยที่ใช้หลักตามคัมภีร์ราชศาสตร์ คือแบ่งการปกครองออกดังนี้

1. เมืองหลวงหรือราชธานี คือ สุโขทัยซึ่งเป็นศูนย์กลางทางการเมืองการปกครอง
2. เมืองลูกหลวง ได้แก่ ศรีสังขนาถย์ (เป็นเมืองที่ประทับของอุปราช) สองแคว สระหลวง และนครชุม เมืองลูกหลวงเหล่านี้ทางสุโขทัยจะส่งเชื้อพระวงศ์ไปปกครอง
3. เมืองพระยามหานคร ผู้ปกครองคือ ข้าราชการที่ส่งมาจากสุโขทัย
4. เมืองประเทศราชหรือเมืองขึ้น ผู้ปกครองคือ เจ้าเมืองหรือราชวงศ์ของเมืองนั้นซึ่งทางสุโขทัยไปปกครองกันเองตามเดิม

จากภาพที่การปกครองของอาณาจักรสุโขทัย เป็นแบบนครรัฐ คือ ให้บรรดาเมืองต่างๆ ปกครองกันเองอย่างอิสระ โดยมีกษัตริย์เป็นผู้นำบังคับบัญชาอยู่ที่เมืองหลวงการควบคุมเมืองต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพและให้ขึ้นอยู่กับสุโขทัย จึงขึ้นอยู่กับกษัตริย์เป็นส่วนสำคัญกล่าวคือ หากรัชสมัยใดกษัตริย์มีความเข้มแข็งก็สามารถควบคุมบรรดาเมืองต่างๆ ที่ขึ้นอยู่กับสุโขทัยได้ แต่ถ้ากษัตริย์อ่อนแอบรรดาเมืองต่างๆ ก็จะแข็งเมือง กว้างใหญ่จึงปรากฏว่า บางยุคบางสมัย หรือบางรัชกาล อาณาจักรสุโขทัยก็ประสบความล้มเหลวในการควบคุมและปกครองบรรดาเมืองต่างๆ ที่ขึ้นอยู่กับอาณาจักร ซึ่งเป็นผลให้อาณาจักรเสื่อมสภาพลงในที่สุดในช่วงเวลาต่อมา

บรรณานุกรม

1. เอกสารที่เป็นหลักฐานชั้นต้น

เอกสารที่พิมพ์แล้ว

คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑ โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี 2521, 178 หน้า

ประชากรจกรจักร, พระยา พงศาวดารโยนก คลังวิทยา 2507, 410 หน้า

สีไทย, พระญา ไตรภูมิพระร่วง คลังวิทยา 2509, 727 หน้า

สำนักนายกรัฐมนตรี ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๒ โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี 2508, 253 หน้า

ศิลาจารึก, กรม ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓ จารึกกรุงสุโขทัย พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระราชประสิทธิ์คุณ ณ สุสาน วัดราชธานี จังหวัดสุโขทัย 8 เมษายน 2515, 214 หน้า

2. เอกสารที่เป็นหลักฐานชั้นรอง

ก. หนังสือต่าง ๆ

กระมล ทองธรรมชาติ การปกครองและการเมืองไทย ไทยวัฒนาพานิช 2524, 348 หน้า

การฝึกหัดครู, กรม, หน่วยศึกษานิเทศน์ สังคมและการปกครองของไทย หน่วยศึกษานิเทศน์ กรมการฝึกหัดครู 2520, 147 หน้า

ชจร สุขพานิช คำบรรยายประวัติศาสตร์ไทย แสงรุ่งการพิมพ์ 2521, 232 หน้า

ศีกฤทธิ ปราโมช ม.ร.ว., "การปกครองสมัยสุโขทัย" ประวัติศาสตร์และการเมือง โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2516

จักรีนาย ภัคฉิม ประวัติศาสตร์ไทยสมัยแรกเริ่มจนถึงทวารวดี มหาวิทยาลัยรามคำแหง
2520, 295 หน้า

จารุวรรณ ไวยเจนท์ เอกสารประกอบการสอนวิชาพื้นฐานอารยธรรมไทย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2523, 241 หน้า

เฉลิม คำฉาย ประวัติศาสตร์ เอเชียอาคเนย์ อักษรบัณฑิต 2521, 303 หน้า

เฉลิม พงษ์อาจารย์ พื้นฐานอารยธรรมไทย แผนกเอกสารการพิมพ์ มหาวิทยาลัยศรี
นครินทรวิโรฒ พิษณุโลก 2523, 435 หน้า

ชัยนันทน์ สมุทวนิช ความคิดทางการเมืองการปกครองไทยสมัยโบราณ คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2520, 168 หน้า

ชวน ชนากกร เที่ยวเพื่อเรื่องเมืองไทย เพื่ออักษร 2514, 552 หน้า

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เรื่อง ของสองนคร เรือนแก้วการพิมพ์ 2523, 311 หน้า

ณรงค์ พวงพิศ ประวัติศาสตร์ไทย 1 โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง
2514, 276 หน้า

คำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเทพฯ ลักษณะ การปกครองประเทศสยามแต่โบราณ
โรงพิมพ์ธรรมศาสตร์ 2516, 211 หน้า

ถนอม อานามวัฒน์และคนอื่นๆ ประวัติศาสตร์ไทยยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงสิ้นอยุธยา
แสงรุ่งการพิมพ์ 2522, 347 หน้า

แกมสุข นุ่มนนท์ การเมืองและการต่างประเทศในประวัติศาสตร์ไทย ไทยวัฒนาพานิช
2524, 132 หน้า

นคร พันธุรงค์ ประวัติศาสตร์ไทยก่อนต้น (2) แผนกเอกสารการพิมพ์ มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก 2526, 267 หน้า

- นิคม มุสิกคามะ แผ่นดินไทยในอดีต (เล่มจบ) แพรวพิทยา 2515,705 หน้า
- บรรจบ เนียมมณี การปกครองของไทย ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน 153 หน้า
2521
- บริหารบุรีรักษ์, หลวง ชุมนุมโบราณคดี เขมบรรณกิจ 2505,483 หน้า
- บริหารเทพธานี, พระ ประวัติศาสตร์ไทย ประจักษ์วิทยา 2511,629 หน้า
- ประกอบ โชปการ พระมหากษัตริย์ของไทย รวมการพิมพ์ 2519,1342 หน้า
- ประทีป ชุมพล รายงานผลการสัมมนาตั้งโลกใต้อ่าวไทยกับการวิจัยปัญหาเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมสมัยสุโขทัย พิมพ์ 2519,266 หน้า
- ประเสริฐ ณ นคร ผลงานคนควาประวัติศาสตร์ไทย พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ นายบุญเรือง ณ นคร 2514, หน้า 23-107
- พิรุณ มลิวัดย์ มกคกพอขุนรามคำแหง วรรณกรรมเรื่องแรกของไทย รามคำแหง 2523,213 หน้า
- พิรุณ มลิวัดย์ หลักฐานสำหรับการปกครอง โรงพิมพ์การศาสนา 2525,113 หน้า
- ไพฑูริย์ มีกุล ประวัติศาสตร์ไทย บริษัทการพิมพ์ 2521,290 หน้า
- ไพฑูริย์ ช่างเขียน ลักษณะสังคมและการปกครองของไทย พิมพ์ครั้งที่ 2 ไทยวัฒนาพานิช 2517,218 หน้า
- วิจิตร มาตรา, ชุน หลักไทย โอเคียนส์โคร์ 2506,214 หน้า
- เวลส์, ควอริช การปกครองและการบริหารของไทย รามคำแหง 2519,396 หน้า

- ศิวาภากร, กรม คำบรรยายสัมมนาโบราณคดีสมัยสุโขทัย หน่วยงานเจ้าท่าวิศวกรรม
2503, 303 หน้า
- ศรีนครินทร์วิโรฒ, มหาวิทยาลัย รายงานผลการสัมมนาการเมืองและสภาพสังคมสมัยสุโขทัย
พิมพ์ 2521, 546 หน้า
- สนั่น เมืองวงษ์ ประวัติศาสตร์ไทย ยุคก่อนประวัติศาสตร์-สุโขทัย ไทยนำ 2520, 85 หน้า
- สมคิด ศรีสิงห์ คำบรรยายประวัติศาสตร์ไทย แผนกเอกสารการพิมพ์ มหาวิทยาลัยศรี-
นครินทร์วิโรฒ พิมพ์โลก 2515, 111 หน้า
- สมคิด ศรีสิงห์ ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของไทย เล่ม 1 แผนกเอกสารการพิมพ์ มหา-
วิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ พิมพ์โลก 2525, 266 หน้า
- สมบัติ จันทร์วงศ์และชัยอนันต์ สมุทวณิช ความคิดทางการเมืองและสังคมไทย กวางกี.
2523, 380 หน้า
- สมพงศ์ เกษมสิน การปกครองของไทย ไทยวัฒนาพานิช 2515, 202 หน้า
- สมศักดิ์ เกี้ยวกิ่งแก้ว ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์ มิตรนาการพิมพ์ 2525, 248 หน้า
- สินชัย กระบวนแสง ประวัติศาสตร์สุโขทัย พิมพ์ 2520, 153 หน้า
- สุขุม นวลสกุล การเมืองและการปกครองของไทย รวมคำแหง 2524, 349 หน้า
- สุทัศน์ สิริสวย พระราชกรณียกิจของพ่อขุนรามคำแหงในการตั้งสถาบันการปกครองของชาติไทย
พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายสุทัศน์ สิริสวย 2511, 203 หน้า
- สุโขทัยศึกษา, ศูนย์ สารคดีมรดกไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ พิมพ์โลก 2524, 374 หน้า
- หวน พิณพัทธน์ สุโขทัยเมืองเก่าของเรา โอเคเอ็นเอสไทร 2520, 180 หน้า
- อุคม เขยถ่วงศ์ การเมืองในประวัติศาสตร์ไทย บรรณกิจ 2517, 312 หน้า

วารสารต่าง ๆ

- จันทร์จิรายุ รัตน์, ม.จ "สำรวจจารึกในแง่วิชา . ภาค 2 ล่าค้นพระวิสุทธิชัยและ
ลานนาไทย" เมืองโบราณ 2:37-42 เมษายน-กรกฎาคม
2524
- ชลธิรา กัลล้อยู่ "ไตรภูมิพระร่วง รากฐานของอนุกรมการเมืองไทย" ธรรม
ศาสตร์ 1.106-121 มิถุนายน-กันยายน 2517
- กำเนิร เลชะกุล, พลโท "ประเทศไทย เริ่มตั้งแต่สุโขทัย." อนุสาร อ.ส.ท. 3:6-9,
75-79, 82 ตุลาคม 2520
- ทวี อมาตยกุล "ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย" แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสาร
โบราณคดี 3:27-42 กันยายน 2512
- ธิดา สาระยา "ธรรมราชาสมัยสุโขทัย" เมืองโบราณ 4.73-82 กรกฎาคม
กันยายน 2520
- พิเศษ เจียจันทรพงษ์ "บทบาทของพระมหากษัตริย์ไทย ศาสนาและ/หรือการเมือง"
เมือง" เมืองโบราณ 1:27-34 ตุลาคม-พฤศจิกายน 2521
- นคร พันธุ์รงค์ "ประวัติย่อของอาณาจักรสุโขทัย" วารสารคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก 5:89 2524
- นิคม มุสิกคามะ "สุโขทัย ยุทธยาแนวประวัติศาสตร์ในอนุภาคอันไกล" อนุสารอ.ส.ท.
3.34-37, 51-57 ตุลาคม 2520
- ประจุมพร คงทน "อินทศิลาสมัยใหม่" จักรกษัตริย์ 138:3-16 กันยายน -
ตุลาคม 252
- ประเสริฐ ๗ นคร "ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย" แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสาร
โบราณคดี 2:47-53 พฤษภาคม 2512

- สุพจน์ แจ่มเรื้อ "แผนยี่สิบห้าของพ่อขุนบางกลาวหาญ" ศิลปวัฒนธรรม
13:20-29 2523
- สุภัทรทิศ ศิษกุล,ม.จ. "ระบบกษัตริย์สมัยโบราณ บนภาคพื้นแผ่นดินเอเชียอาคเนย์"
มหาวิทยาลัยศิลปากร 1:1-19 ตุลาคม - ธันวาคม 2520
- อรุณ ศรีประเสริฐ "ภูมิศาสตร์สุโขทัย" วารสารคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ วิทยุโลก 3:125-129 2522

ภาคผนวก ก.

ลำดับกษัตริย์สุโขทัย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำวรวงษาภาณุพิบูลย์ราชเจ้าจักรคำคัมภีร์
ของสุโขทัยไว้ดังนี้

สมัยที่เป็นอิสระ

1. พระเจ้าศรีอินทราทิตย์
2. พระเจ้านานเมือง
3. พระเจ้ารามคำแหง
4. พระเจ้าเลอไทย
5. พระเจ้าลิไทย (มหาธรรมราชาที่ ๑)

สมัยขึ้นแก่กรุงศรีอยุธยา

6. พระมหาธรรมราชาที่ ๒
7. พระมหาธรรมราชาที่ ๓
8. พระมหาธรรมราชาที่ ๔

นายศรี อมาตยกุล จักลำดับกษัตริย์สุโขทัยไว้ดังนี้

พระนาม	ปีครองราชย์	ปีสวรรคต
1. พ่อขุนศรีอินทราทิตย์	พ.ศ. 1781	-
2. พ่อขุนบานเมือง	-	พ.ศ. 1822
3. พ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1822	พ.ศ. 1843
4. พระญาไสสงคราม	พ.ศ. 1843	-
5. พระญาเลอไทย	-	-

พระนาม	ปีครองราชย์	ปีสวรรคต
6. พระนางจันทน์นาม	-	พ.ศ. 1891
7. พระมหาธรรมราชา ที่ 1	พ.ศ. 1891	พ.ศ. 1912
8. พระมหาธรรมราชา ที่ 2	พ.ศ. 1913	พ.ศ. 1931
9. พระมหาธรรมราชา ที่ 3	พ.ศ. 1931	พ.ศ. 1962
10. พระมหาธรรมราชา ที่ 4	พ.ศ. 1962	พ.ศ. 1981

ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร จักลาคับภคศิษย์สุโขทัยไว้ดังนี้

พระนาม	ปีครองราชย์	ปีสวรรคต
1. พ่อขุนศรีอินทราทิตย์	เริ่มเสวยราชย์ระหว่งปี พ.ศ. 1762-1781	-
2. พ่อขุนบานเมือง	-	-
3. พระขุนรามราช (รามคำแหง)	พ.ศ. 1822	ประมาณพ.ศ. 1862
4. พระยาเลอไทย	-	-
5. พระยางจันทน์นาม	-	-
6. พระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไทย)	พ.ศ. 1890	ระหว่งพ.ศ. 1911-1917
7. พระมหาธรรมราชาที่ 2	-	ประมาณ พ.ศ. 1942
8. พระมหาธรรมราชาที่ 3 (ไสยลือไทย)	-	พ.ศ. 1962
9. พระมหาธรรมราชาที่ 4 (บรมपाल)	-	ประมาณ พ.ศ. 1981

หม่อมเจ้าจิตรีจิริยา รัชนี้ ทรงจักลาคับภคศิษย์สุโขทัยไว้ดังนี้

พระนาม	ปีครองราชย์	ปีสวรรคต
1. พ่อขุนศรีนาวนำถม	-	-
2. พ่อขุนศรีอินทราทิตย์	-	-
3. พ่อขุนศรีอินทราทิตย์	ราวพ.ศ. 1806	-
4. พระยาบานเมือง	-	พ.ศ. 1822
5. พ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1822	-

พระนาม	ปีครองราชย์	ปีสวรรคต
6. พระยาไสสงคราม	-	พ.ศ. 1865
7. พระยาเลอไท (ขรรมิกราช)	พ.ศ. 1865	พ.ศ. 1833
8. พระยาจันทน์งาม	พ.ศ. 1883	พ.ศ. 1890
9. พระมหาธรรมราชา (ลีไท)	พ.ศ. 1890	พ.ศ. 1922
10. พระมหาธรรมราชาที่ 2	ไม่ได้ขึ้นครองราชสมบัติ	
11. พระมหาธรรมราชา (ไสลือไท)	พ.ศ. 1922	พ.ศ. 1962
ก) สมัยผู้สำเร็จราชการ :	พ.ศ. 1922- พ.ศ. 1931	
1. พระนางมหาเทวี	พ.ศ. 1922	พ.ศ. 1924
2. พระยาศรีเทพาทุราช	พ.ศ. 1924	พ.ศ. 1931
ข) สมัยที่พระมหาธรรมราชา (ไสลือไท) ครอบครองราชย์	พระองค์เองระหว่างพ.ศ. 1931 ถึง พ.ศ. 1962	
12. บรมपालขั้วรมมิกราช	พ.ศ. 1962	พ.ศ. 1981

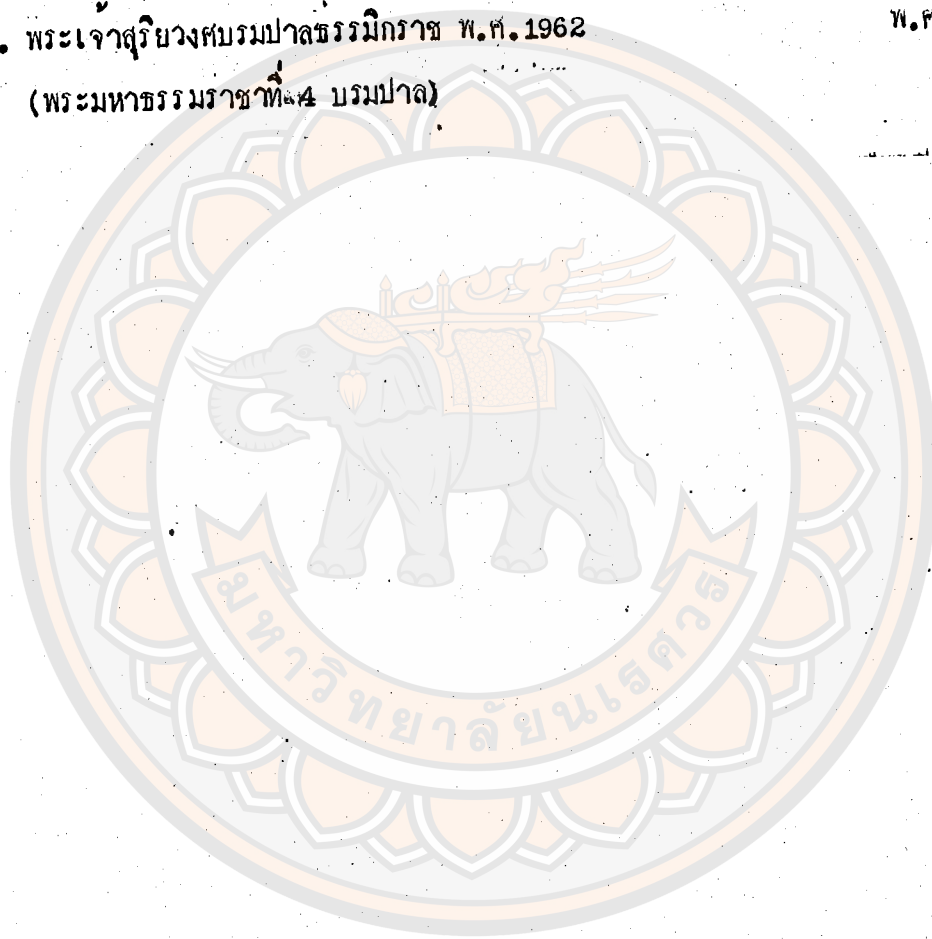
นายสินชัย กระบวนแสง ไก่จ๊กล่ากับเกษวิสัยสุโขทัยไว้ดังนี้

พระนาม	ปีครองราชย์	ปีสวรรคต
1. พ่อขุนศรีนาวนำถม	-	-
2. พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ (พ่อขุนผาเมือง)	-	-
3. พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ (พ่อขุนนางกลางท่าว)	ราวพ.ศ. 1800	-
4. พระยาบานเมือง	-	-
5. พ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1822	ราวพ.ศ. 1842
6. พระยาไสสงคราม	ราว พ.ศ. 1842	ราวพ.ศ. 1866
7. พระยาเลอไท	ราว พ.ศ. 1866	ราวพ.ศ. 1884
8. พระยาจันทน์งาม	ราว พ.ศ. 1884	ราวพ.ศ. 1890
9. พระยาศรีสุรยพงศ์ราม	พ.ศ. 1890	ระหว่างพ.ศ. 1911-1917

มหาธรรมราชาธิราช

(พระมหาธรรมราชาที่ ๑ ลีไท)

10. พระมหาธรรมราชาที่ ๒	-	ราวพ.ศ. 1942
11. พระยาไสลือไท	ราวพ.ศ. 1942	พ.ศ. 1962
(พระมหาธรรมราชาที่ ๒)		
12. พระเจ้าสุริยวงศบรมपालธรรมิกราช	พ.ศ. 1962	พ.ศ. 1981
(พระมหาธรรมราชาที่ ๔ บรมपाल)		

ภาคผนวก ข.

อำนาจทางการเมืองของอาณาจักรสุโขทัย

ในราวพุทธศตวรรษที่ 19 มีปรากฏการณ์หนึ่งที่สำคัญ เกิดขึ้นในแผ่นดินของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กล่าวคือ กำเนิดของอาณาจักรไทยต่างๆ ที่มีหลักฐานแน่นอนทางประวัติศาสตร์ บรรดาอาณาจักรเหล่านี้ เช่น สุโขทัย เชียงใหม่ อโยธยา หลวงพระบาง ต่างๆ ว่าเป็นอาณาจักรเล็กๆ ที่มีอิสระต่อกัน และคงช่วงชิงอำนาจความเป็นใหญ่ในการเป็นผู้นำของไทย

ในบรรดาอาณาจักรเหล่านี้จะเห็นได้ว่าสุโขทัยปรากฏตัวขึ้นเป็นอาณาจักรแรก (สุโขทัย พ.ศ. 1800, เชียงใหม่ พ.ศ. 1837, อโยธยา พ.ศ. 1893, หลวงพระบาง พ.ศ. 1896) และในการศึกษาประวัติศาสตร์ปัจจุบันก็มักจะถือว่าสุโขทัยเป็นอาณาจักรแรกของคนไทยในแผ่นดินเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความสำคัญของสุโขทัยไม่อาจจะเป็นทางประวัติศาสตร์ ทางศิลปวรรณคดีหรือแม้กระทั่งทางการเมืองก็เป็นที่ทราบกันทั่วไป

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าสุโขทัยจะมีความสำคัญในด้านต่างๆ เราก็เห็นได้ว่าอำนาจและบทบาทของสุโขทัยนั้นเป็นเรื่องที่ค่อนข้างมีระยะเวลาสั้นมาก และเป็นเรื่องชั่วคราว บทบาททางการเมืองของสุโขทัย เกิดขึ้นมาอย่างรวดเร็ว และก็สูญหายไปอย่างรวดเร็วเร็วเช่นเดียวกัน ไม่มีบทบาทที่ยาวนานดังเช่นอาณาจักรอื่น เช่น เชียงใหม่ อโยธยา หรือแม้กระทั่งหลวงพระบาง

ในที่นี้ใครขอเสนอประเด็นบางประการ เกี่ยวกับอำนาจทางการเมืองของสุโขทัย โดยแบ่งเป็นหัวข้อดังต่อไปนี้

1) อาณาเขตของสุโขทัย เมื่อผู้นำของคนไทยในแบบบริเวณเมืองสุโขทัยยกอำนาจจากเขมรได้นั้น อาณาเขตของอาณาจักรสุโขทัยอิสระภายใต้การนำของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ (พ่อขุนบางกลางหาวหรือพ่อขุนบางกลางหาว) คงอาจเป็นอาณาจักรเล็กๆ เริ่มต้นด้วยเมืองสุโขทัยและเมืองเซลิยง (ศรีสัชชาลัย) เท่านั้นเอง และในทศวรรษสมัยของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์และพ่อขุนบานเมือง (ประมาณ 1800-1822) นั้น อาณาจักรสุโขทัยคงแผ่ขยายออกไปเรื่อยๆ ก็คงจะเห็นได้จากการสงครามกับเจ้าเมืองนอก (ในจังหวัดตาก) อาณาเขตครอบคลุมกว้างขวางขึ้นและกินอาณาบริเวณที่ขึ้นอยู่กับเมืองหลวงทั้งสิ้น (กำแพงเพชรหรือนครชุม ศรีสัชชาลัย หรือเซลิยง พิษณุโลก หรือสองแคว พิจิตร หรือสระหลวง)

อาณาเขตของอาณาจักรสุโขทัยมากกว่ากว้างขวางใหญ่โตอยู่ในสมัยของพ่อขุนรามคำแหง (ประมาณ 1821-1841) ก็คงที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 1 อาณาเขตของสุโขทัยนี้อาจแบ่งให้เห็นได้ต่างๆ ว่าเป็นเมืองชั้นใน และหัวเมืองชั้นนอก

หัวเมืองชั้นในคือเมืองหลวงและเมืองลูกหลวงที่ตั้งใกล้หลวงมาแล้ว ซึ่งก็กินใจความถึงเมืองต่างๆ ที่ขึ้นอยู่กับเมืองลูกหลวงด้วย เช่น เมืองตาก เมืองนครสวรรค์ (หรือพระบาง) เมืองชัยนาท เป็นต้น บรรดาเมืองในเหล่านี้เป็นดินแดนที่สุโขทัยมีอำนาจในการปกครองค่อนข้างจะแข็งแรง

หัวเมืองชั้นนอกแบ่งออกเป็นเมืองพระยามหานคร และเมืองประเทศราช เมืองพระยามหานครนั้นก็มีเมืองสุพรรณบุรี (สุพรรณภูมิ) เมืองนครศรีธรรมราชและเมืองที่ขึ้นอยู่กับอีก เช่น ราชบุรีและเพชรบุรี เป็นต้น ส่วนเมืองทางประเทศราช ก็มีเมืองหงสาวดี (ซึ่งรวมถึง ทวาย เมะตะมะ หงสาวดี ทองอุ) ส่วนเมืองในแหลมมาลายู ก็เช่น มะละกา ยะโฮร์ นั้นไม่มีหลักฐานแน่นอนว่าขึ้นกับสุโขทัย เพราะระยะทางห่างไกลมาก สุโขทัยไม่มีกองทัพหรือความสัมพันธ์แบบเดียวกับเมืองมอญ (ที่มะละกาได้พระขัติยาพ่อขุนรามคำแหงไป) ที่จะนำเมืองแหลมมาลายูมาเป็นเมืองประเทศราชได้ นอกจากนี้เมืองมะละกาซึ่งไม่ได้สถาปนาขึ้นในระบายนั้น มะละกาตั้งขึ้นใน พ.ศ. 1943 ซึ่งเป็นสมัยที่สุโขทัยเสื่อมอำนาจไปมากแล้ว

ในอาณาเขตหัวเมืองชั้นนอกนี้ สุโขทัยมีอำนาจในการปกครองอย่างจริงจัง เพียงแต่เมืองพระยามหานครและเมืองประเทศราชมาสวามิภักดิ์เท่านั้นเอง การปกครอง การ

ออกกฎหมาย การเก็บภาษี ยังคงอยู่ในอำนาจของบรรดาเมืองเหล่านั้น เมืองส่วนใหญ่
เพียงแต่มีการส่งบรรณาการมาแสดงความสวามิภักดิ์เท่านั้น อำนาจของสุโขทัยมีแค่เพียงในนาม
ทั้งนั้น เมื่อสิ้นสมัยพ่อขุนรามคำแหง บรรดาเมืองเหล่านี้จึงแยกตัวออกเป็นอิสระหรือไม่ก็ไป
สวามิภักดิ์กับอาณาจักรอื่นที่มีอำนาจแทน

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าอำนาจในการปกครองอาณาเขตของสุโขทัยมีอยู่จำกัด มี
อำนาจและอิทธิพลมากในแถบเมืองชั้นใน ส่วนเมืองชั้นนอกนั้นมีแค่เพียงในนามและเป็นไปอย่าง
ชั่วคราว และเป็นไปในสมัยพ่อขุนรามคำแหงเท่านั้น พระองค์อาจเป็นกษัตริย์สุโขทัยเพียงองค์
เดียวที่มีความสามารถทั้งในทางการทหารและการทูตที่จะแผ่ขยายอาณาจักร

หนึ่ง ควรสังเกตไว้ด้วยว่า อาณาเขตสุโขทัยนั้น มิได้กินใจความถึงกินเกณฑ์
เป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือกินเขตทางทิศตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาแต่อย่างใด ทั้ง
ที่มีข้อสังเกตไว้ว่า บรรดาเมืองต่างๆ เช่น ลพบุรี (ละโว้) หรือเมืองในแถบที่จะกลายเป็น
อาณาจักรอยุธยา นั้น มิได้ปรากฏนามอยู่ในศิลาจารึกหลักที่ 1

2) ช่องว่างของอำนาจ อาจจะกล่าวได้ว่าอาณาจักรสุโขทัยตลอดจนอาณาจักร
อื่นๆ ของคนไทยมีกำเนิดขึ้นมาได้เนื่องจากสถานการณ์ที่อำนาจ สถานการณ์เช่นที่เวลานี้เรียกได้ว่า
มีช่องว่างของอำนาจเกิดขึ้น เป็นการเปิดโอกาสให้บรรดาผู้นำของคนไทยตั้งตนขึ้นเป็นเอกราช
ได้

ช่องว่างของอำนาจภายใน ช่องว่างนี้เกิดจากการที่เขมรเสียดอำนาจแก่ อาณา-
จักรของเขมรที่มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองพระนครหลวงนั้น เคยแผ่อำนาจทางการเมืองมาในดินแดน
ตอนกลางของลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ก็คงจะเห็นได้ว่าตั้งแต่สมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1
(1545 - 1593) นั้น เขมรที่พระนครหลวง ได้แผ่อำนาจมายังลพบุรีและไซเมืองลพบุรีเป็นเมือง
หน้าด่านของอาณาจักรตน น่าเชื่อว่า อำนาจของเขมรในแถบนั้นขยายขึ้นไปทางเหนือไม่เกิน
สุโขทัยและศรีสัชนาลัย

อย่างไรก็ตาม อำนาจของเขมรในเวลานี้ดูสั้นๆ ลงๆ ในบางครั้งลพบุรีก็เป็นอิสระ
ก็คงจะเห็นได้จากการส่งทูตไปเมืองจีนใน ปี พ.ศ. 1658 และ 1698 เป็นต้น ในสมัยของ

พระเจ้าสุริยวงมณีที่ ๒ (พ.ศ. 1656-1693) ลพบุรี ถูกยกยู่ใต้อำนาจของเขมรที่พระนครหลวง
 อีก บัณฑิตของจีนได้กล่าวถึงเรื่องนี้เอาไว้ ฎุ เหมือนว่าอำนาจของเขมรเหนือดินแดนลุ่มแม่น้ำ
 น้ำเจ้าพระยามีต่อไปจนกระทั่งถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ก่อนหน้าการประกาศเอกราชของ
 สุโขทัย จากศิลาจารึกพินานอากาศ พ.ศ. 1738 กล่าวถึง พระเจ้าสุริยวงมณีที่ ๗ โค้ส่ง
 โอรสมาปกครองลพบุรี อนึ่ง จากบัณฑิตจีนของเจ้า จูกัน ในปี พ.ศ. 1768 ถูกกล่าว
 ลพบุรีเป็นเมืองขึ้นของพระนครหลวง

หลังจากนั้นแล้วก็ดูเหมือนว่าเขมรจะหมดอำนาจในการมีอิทธิพลในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระ
 ยาไป เพราะปรากฏว่าลพบุรีเป็นอิสระและส่งทูตไปเมืองจีนในระหว่างปี พ.ศ. 1832-1842

อำนาจของเขมรที่เสื่อมลงในชองนี้อาจจะเนื่องมาจากการสงครามที่ติดพันกับอาณาจักร
 จัมปา ซึ่งทำให้เขมรต้องทุ่มกำลังคนและทรัพยากรไปในที่นั่น และทำให้อำนาจของ
 เขมรอ่อนลง อำนาจของเขมรที่อ่อนลงนี้จะเห็นได้ชัดเจนจากหลักฐานของไทยเองในเรื่องที่ว
 ณิชศรีย์ เขมรต้องพยายามเอาใจหัวหน้าคนไทย คือพ่อยุมาเมืองเจ้าเมืองภาค ที่นิชศรีย์เขม
 ยกพระราชธิดา "สิขรมหาเทวี" ให้พร้อมด้วยตำแหน่ง "กมลเท็งอัญ" และ "พระขรรค์ชัยศิริ"

การที่อำนาจเขมรเสื่อมลงนี้เป็นการเปิดช่องว่างของการเมืองภายในที่จะเป็นแรง
 กระตุ้นให้อาณาจักรไทยต่างๆ อันมีสุโขทัยเป็นกรณีแรกทำการสถาปนาเอกราชของตน

ช่องว่างของอำนาจภายนอก ในเรื่องนี้ก็จะกล่าวได้ว่าเมืองจีนภายใต้การนำ
 ของราชวงศ์หงวน หรือมองโกล (1822-1911) นั้นได้แผ่อิทธิพลทางทหารเข้ามาในเอเชีย
 ตะวันออกเฉียงใต้อย่างมาก และได้ทำการรุกรานประเทศต่างๆ เช่น เขมรในปี พ.ศ. 1825
 จัมปาในปี พ.ศ. 1826-28 พม่าในปี พ.ศ. 1830 และชวาในปี พ.ศ. 1836 การรุกรานของ
 จีนครั้งนี้ได้สร้างความไม่พอใจกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่น้อย แต่อย่างไรก็ตาม ในช่วง
 ของความไม่พอใจกับเอเชียนี้ ปรากฏว่า ดินแดนในประทศไทยกลับได้เปรียบ ทั้งนี้เพราะจีน
 มิได้รุกรานดินแดนในประทศไทยแต่อย่างใด ทั้งยังปรากฏว่ามีความสัมพันธ์อันดีกับดินแดนใน
 ประตศไทยด้วย ราชวงศ์หงวนได้มีการแลกเปลี่ยนทูตกับอาณาจักรสุโขทัยและอาณาจักรละโว้
 หลายครั้ง จีนส่งทูตมาสุโขทัยในปี พ.ศ. 1825, 1836, 1837 และ 1838 ส่วนสุโขทัยส่ง

ส่วนสุโขทัยส่งทูตไปจีนในปี พ.ศ. 1835, 1837, 1838, 1840, 1842, 1843, 1857, 1862, 1864 1866 (ทั้งหมดนี้อยู่ในรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหงและพระเจ้าเลอไท) ส่วนลพบุรีส่งทูตไปเมืองจีน ในปี พ.ศ. 1832, 1834, 1839, 1842

จากช่องว่างของอำนาจภายนอกอันเกิดจากการรุกรานของจีน และจากโอกาสอันเหมาะที่ดินแดนในแผ่นดินประเทศไทยนี้ ได้รับความกระทบกระเทือนจากสงครามครั้งนี้ เป็นผลให้บรรดาอาณาจักรไทยต่างๆ สามารถจะตั้งตนเป็นอิสระได้

3) กำลังคน สิ่งหนึ่งที่จะทำให้อาณาจักรต่างๆ สามารถมีอิทธิพลทางการเมืองได้ ก็คือ ฐานทางกำลังคนซึ่งสามารถจะใช้เกณฑ์มาเป็นทหารในยามที่ความต้องการ ในประเทศในเรื่องที่เกี่ยวกับกำลังคนนี้มีข้อสังเกตที่สำคัญคือบรรดาอาณาจักรต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งหมดมีจำนวนประชากรค่อนข้างน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับที่อื่น ทั้งนี้บรรดาอาณาจักรหรือผู้ปกครองต่างๆ ต่างก็พยายามรวบรวมกำลังคนไว้เป็นของตนเองให้มากที่สุด ทั้งนี้เพราะกำลังคนเป็นฐานของอำนาจทางทหาร และการเมืองและยังเป็นฐานทางเศรษฐกิจในแง่ของการทำการเกษตรปลูกทางการเกษตร สิ่งที่เราเห็นเด่นมาในอดีตก็คือ ผู้ปกครองมักจะสร้างระบบที่จะควบคุมกำลังคนของตนไว้ให้มีประสิทธิภาพที่สุด ไม่อาจจะเป็นระบบทาสหรือระบบไพร่ผู้ตาม ทั้งยังมีมาตรการบางอย่างที่จะเพิ่มพูนกำลังคนของตน ทั้งเช่นการสงครามที่ส่วนใหญ่แล้วมีจุดประสงค์ในการกวาดต้อนผู้คนไปเป็นของตน มิใช่เป็นการยึดดินแดนหรือพื้นที่โดยตรงแต่อย่างใด ในอดีตดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะมีสงครามแย่งชิงผู้คนกันอยู่เสมอๆ และสงครามเช่นนี้ก็เห็นเกิดจากหลักฐานของประวัติศาสตร์ไทย กล่าวคือ มีเหตุการณ์กวาดต้อนผู้คนไปหรือที่เรียกว่าการเทศน์เป็นต้น

สุโขทัยก็เช่นกันที่มีปัญหาเรื่องกำลังคน และมีความพยายามที่จะรวบรวมผู้คนไว้เป็นของตน เพื่อเป็นฐานของอำนาจทางการเมือง อาจจะกล่าวได้ว่าเมื่อถึงราวๆ พ.ศ. 1800 อันเป็นปีของการสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยนั้น ดินแดนต่างๆ ที่จะเป็นจุดกำเนิดของอาณาจักรไทยนั้น ได้มีจำนวนประชากรที่มากพอควรที่จะรวบรวมกำลังขึ้นมา การอพยพโยกย้ายของคนไทยที่ดำเนินเรื่อยมาเป็นเวลาหลายพันปี และเป็นการอพยพที่ค่อยๆ ดำเนินมาอย่างช้าๆ นั้น ได้ถึงจุดที่สามารถรวบรวมกำลังกันเป็นกลุ่มที่จะได้ นำเชื้อวงศ์ในช่วงระยะเวลา 200-300 ปีก่อนการตั้งกรุงสุโขทัยนั้น คนไทยได้รวมตัวกันอยู่จนแน่นหนาในบริเวณดินแดนที่จะเกิดเป็นอาณาจักร เชียงใหม่

สุโขทัย และอยุธยา และจากการที่มีกำลังคนมากขึ้นเช่นนี้ ก็ทำให้สามารถตั้งคนเป็นอิสระได้
เมื่อมีโอกาสจากช่องว่างทางการเมือง ทั้งที่ถนัดมาแล้วข้างต้น

น่าเชื่อว่าสุโขทัยเป็นอาณาจักรที่มีกำลังคนค่อนข้างแข็งแรง ก็คงจะเห็นได้จาก
รวบรวมกำลังทางทหารในการยึดอำนาจจากเขมรในเขตเมืองสุโขทัยและศรีวิชัยนาลายเอง และ
ในบางครั้งสุโขทัยก็ใช้กำลังทางทหารของตนแผ่ขยายอาณาเขตซึ่งที่เราได้ทราบจากสงครามกับ
เมืองนอก หรือจากหลักฐานของจีนที่จด มีการสงครามกับอาณาจักรพระนครหลวง เป็นต้น

ข้อสังเกตอันหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับผู้คนของอาณาจักรสุโขทัยก็คือ น่าเชื่อว่าระบบที่ได้คุม
ผู้คนก็คงจะเป็นระบบของทาสและระบบไพร่ซึ่งที่ปรากฏในอยุธยาตอนต้น ทั้งนี้เพราะสุโขทัยและ
อยุธยาเป็นอาณาจักรที่อยู่ในระยะเวลาใกล้เคียงกัน และเป็นดินแดนที่อยู่ภายใต้วัฒนธรรมและ
ประเพณีที่คล้ายคลึงกัน ทั้งนี้ สุโขทัยจึงมีทาสและไพร่ในแบบที่ใกล้เคียงกับอยุธยา ในเรื่อง
เกี่ยวกับทาสนั้น แต่เดิมนักประวัติศาสตร์ไทยรุ่นแรก (เช่น สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงฯ) ไม่
เชื่อว่า สุโขทัยมีระบบทาส แต่นักประวัติศาสตร์ไทยรุ่นต่อมา (เช่น ขจร สุขพานิช หรือ
จิตร ภูมิศักดิ์) ต่างก็ใ้พิพจน์แล้วว่า สุโขทัยเคยมีระบบทาสก็จะต้องเห็นได้จากศิลาจารึกต่าง ๆ
และทาสที่มีปรากฏอย่างแน่ชัดก็คือทาสเขลยศึก

แต่อย่างใดก็ตาม ประชากรส่วนใหญ่ที่ควรพิจารณาก็คือไพร่ ซึ่งหมายถึงประชา-
ชนที่เข้าไปมีได้เป็นชนชั้นปกครองหรือเป็นชนชั้นทาส ไพร่ก็คือคนธรรมดาที่ประกอบงานอาชีพของ
คนไปตามปกติ แต่จะต้องถูกเกณฑ์แรงงานเป็นครั้งคราว เพื่อรับใช้ชนชั้นปกครองหรือรับใช้
การสงคราม

อนึ่ง ในเรื่องเกี่ยวกับกำลังคนนี้ ถึงแม้เราจะพูดได้ว่าสุโขทัยมีกำลังคนเข้มแข็ง
พอสมควรจนสามารถปลดอำนาจของเขมรได้ และใช้กำลังทหารในการแผ่ขยายอาณาจักรเป็น
บางครั้งบางคราว แต่ถ้อยคำจะตั้งข้อสังเกตว่ากำลังคนของสุโขทัยนั้น เมื่อเทียบกับอาณาจักร
เชียงใหม่และอยุธยาอาจจะน้อยกว่า ทั้งนี้เพราะดินแดนอาณาจักรเชียงใหม่คงจะได้เปรียบ
กว่าในการเป็นแหล่งของชุมชนที่เก่าแก่กว่า มีประวัติศาสตร์หรือตำนานเกี่ยวกับเมืองต่าง ๆ
ที่ประกอบกันเป็นชุมชนของอาณาจักร ทางด้านอยุธยาที่เช่นเดียวกันนี้คงจะได้เปรียบในแง่ของ

การที่มีคนเกณฑ์อุดมสมบูรณ์ที่จะเลี้ยงประชากรจำนวนมากไว้ได้ ฉะนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับ
อาณาจักรที่ขนาดอยู่ สุโขทัยอาจจะเสียเปรียบในด้านของกำลังคนก็ได้ อันเป็นปัจจัยที่
ทำให้สุโขทัยต้องเลิ้อ่านาจไปอย่างรวดเร็ว เมื่อต้องมีศึกสงครามกันทางเชียงใหม่และ
อยุธยา

การที่สุโขทัยเป็นอาณาจักรที่มีกำลังคนน้อยกว่าอาณาจักรอื่นนี้ อาจจะสะท้อน
ให้เห็นได้จากนโยบายของผู้ปกครองสุโขทัยเอง ดังเช่นการเปิดการค้าเสรีในบางด้าน
การรงคเกื้อหนุนบางประเภท เช่น ภาษีผ่อนผัน ซึ่งน่าจะตีความได้ว่าเป็นการพยายามจะ
ชักจูงให้ผู้คนจากอาณาจักรอื่นๆ อพยพเข้าไปทำมาหากินในสุโขทัย ดังจะเห็นได้จากในเง
ของไพร่จากเมืองไต (อยุธยา) พยายามหลบหนีไปเมืองเหนือ (สุโขทัย) จนกระทั่งทั้งสอง
อาณาจักรต้องทำสัญญาเกี่ยวกับเรื่องไพร่นี้

การเศรษฐกิจ พื้นฐานทางการเศรษฐกิจของสุโขทัยถูกตั้งเหมือนอาณาจักรไทย
อื่นๆ กล่าวคือ ขึ้นอยู่กับผลิตผลการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าวเป็นหลักโดยทั่วไป
ไป เรามักมีความรู้สึกว่าสุโขทัยนั้นอุดมสมบูรณ์ด้วยข้าวปลามาก แต่อย่างไร ประเด็นนี้เป็น
เรื่องที่น่าสงสัยคือ สงสัยในความอุดมสมบูรณ์ว่ามีแค่ไหน ซึ่งมีใ้ตีความความว่าพื้นฐานทาง
เศรษฐกิจของสุโขทัยจะถึงกับออกอากยากจน แค่น่าสงสัยว่าความอุดมสมบูรณ์ของสุโขทัยนั้น
จะเทียบได้กับอาณาจักรอื่นๆ เช่น เชียงใหม่ หรือ อยุธยา หรือไม่

เมื่อลองพิจารณาสภาพภูมิศาสตร์ของสุโขทัยโดยทั่วไป (หมายถึงอาณาเขตของ
ดินแดนอยู่ในเมืองชั้นในทั้งหมด) ก็อาจกล่าวได้ว่าพื้นที่ที่ทำกรเพาะปลูกข้าวนั้นน้อยกว่าดิน
แดนทางตอนใต้ เช่น อยุธยา ฐานทางเศรษฐกิจของสุโขทัยอุดมสมบูรณ์พอมีพอกิน แต่อาจ
จะไม่อุดมสมบูรณ์มากถึงกับพอจะเลี้ยงประชากรมากๆ ได้ หมายความว่ามีความมีฐานะไม่พอที่จะตั้ง
ตัวเป็นอาณาจักรใหญ่ มีอำนาจเป็นเวลานาน ดังเช่นอยุธยา ถ้าจะวัดไปอาณาจักรสุโขทัย
ที่เคยกว้างขวางก็เสื่อมลง บรรดาเมืองชั้นนอกคงก็แยกตัวเป็นอิสระหมด

มีหลักฐานบางประการที่สื่อให้เราเห็นถึงสภาพทางเศรษฐกิจทางการเกษตรของ
อาณาจักรสุโขทัยที่ไม่สู้จะสมบูรณ์นัก ดังจะเห็นได้จากหลักฐานเงินว่า สุโขทัยต้องตั้งสินค้าข้าว

จากดินแดนทางใต้แถบสมุทรขึ้นไปกิน หรือหลักฐานจากเอกสารของไทยเอง เช่น ชินกาล-
มาลีปกรณ์ ก็เคยกล่าวถึง เมืองชยันตซึ่งเป็นเมืองในอาณาจักรสุโขทัยเคยชกแดนข้าว อัน
เป็นโอกาสเหมาะที่ทางอยุธยาจะขยายอิทธิพลเข้าไปเป็นต้น

จากการที่พื้นฐานทางเศรษฐกิจของสุโขทัยไม่สู้จะคึกคักนัก ทำให้ผู้ปกครองต้องพยายาม
หามาตรการมาช่วย ดังเช่น การเปิดการค้าเสรีบางประการ หรือการงัดภาษีบางประเภทนั้น
อันเป็นการชักจูงให้คนทำการค้าขายเพิ่มพูนรายได้ทางเศรษฐกิจ

นอกจากข้าวการค้าแล้ว พื้นฐานทางเศรษฐกิจของสุโขทัยที่สำคัญก็คือ เครื่องปั้น
ดินเผา

เครื่องปั้นดินเผาของสุโขทัย หรือที่เรียกทั่วๆ ไปว่า สังคโลกนั้น เป็นเครื่อง
ปั้นดินเผาที่มีคุณภาพค่อนข้างสูง กล่าวคือมีการใช้เคลือบและมีการวาดลวดลายอุตสาหกรรมประ-
เภทนี้เป็นสิ่งที่จีนเคยผูกขาดตลอดมาเป็นเวลาหลายร้อยปี ทั้งนี้เพราะจีนคิดค้นวิธีการเคลือบและ
การใช้ไฟ ที่มีประสิทธิภาพสูงมาก เครื่องปั้นจึงคงทนสวยงาม ไม่เปราะหรือหักง่ายอย่างเครื่อง
ปั้นธรรมดาๆ ที่ไม่มีการเคลือบ

ในช่วงที่ตรงกับสมัยสุโขทัยนั้น จีนประสบอุปสรรคในการส่งสินค้าเครื่องปั้นดินเผา
ออกนอกประเทศ ทั้งนี้ เพราะจีนเกิดสงครามกลางเมือง มีการเปลี่ยนแปลงราชวงศ์จากของมา
เป็นมองโกล แล้วถูกเปลี่ยนเป็นราชวงศ์หมิง สงครามอันยาวนานนั้นทำให้จีนมีอันเป็นเกิดความ
อศอยากทั้งยังมีโรคระบาดและน้ำท่วมเข้ามาอีกด้วยในสมัยนั้น เมื่อบ้านเมืองรุมร่ายโจรผู้ร้ายผู้ขุก
ขุม อีกทั้งชายฝั่งทะเลของจีนก็ยิ่งถูกโจรสลัดจีนรบกวนอีกด้วย สรุปแล้วจีนไม่สามารถจะผลิต
อุตสาหกรรมของคนได้ และก็ไม่สามารถจะส่งออกได้

ช่วงนี้แหละเป็นช่วงที่สุโขทัยจะเข้าไปยึดการค้าเครื่องปั้นดินเผาของจีนมา (เรียก
นามหรืออันนี้ก็เป็นอีกอาณาจักรหนึ่งที่เข้ามาแย่งตลาดการค้าของจีนในค่านี้นี่ไป) สุโขทัยคงจะ
สร้างอุตสาหกรรมของตนขึ้นมาโดยอาศัยความช่วยเหลือจากช่างเทคนิคของจีนทั้งนั้น ลักษณะบาง
ประการของเครื่องปั้นดินเผาไทยจึงมีอิทธิพลจีนน้อยวงมาก และสามารถเอาไปขายในตลาดโลก
ในฐานะแทนของจีนที่ขาดแคลนไปได้ ลูกค้าของสุโขทัยในต่างประเทศนี้มีอยู่ของพวก ก็พวก

อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ กับพวกชาวอินเดียนและตะวันออกไกล นอกจากนี้ก็ยังมีลูกค้าเล็กๆ เช่น ญี่ปุ่น หรือแอฟริกาตะวันออกเป็นต้น

เข้าใจว่าเส้นทางของการค้าเครื่องปั้นดินเผาของสุโขทัยมีอยู่ 2 ทาง คือทางหนึ่ง ปลายทางตะวันตก อีกทางหนึ่งไปทางทิศใต้

ทางตะวันตกนั้นหมายถึง การขนส่งสินค้าโดยทางบกจากสุโขทัยผ่านเมืองตาก (ระแหงในอำเภอแม่สอด) ไปจนถึงเมืองเมาะตะมะในอาณาจักรมอญ ที่เมืองเมาะตะมะนี้จะมีพ่อค้าเป็นนักเดินเรือ เช่น จีน อินเดีย และอาหรับ มารับซื้ออีกทอดหนึ่ง น่าเชื่อว่าสุโขทัยคงจะไม่มีเรือสินค้าเดินเรือทะเลของตนเอง คงจะใช้คนชาติอื่นๆ ส่งสินค้าไปขายให้แทน

เมืองเมาะตะมะในอาณาจักรมอญนี้ นับได้ว่า เป็นเมืองท่าที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่ง เพราะเป็นจุดที่พ่อค้าชาวตะวันตกไม่ว่าจะเป็นอินเดีย อาหรับหรือเปอร์เซีย จะเดินทางมาพบพ่อค้าจากทิศตะวันออก คือจีน ดังนั้นเมาะตะมะ จึงเป็นเมืองท่าแลกเปลี่ยนสินค้าที่สำคัญ

น่าสังเกตว่าเครื่องปั้นดินเผาส่วนใหญ่ที่เอามาขายใต้อย่างที่เมาะตะมะนี้มักจะเป็นพวกไหเคลือบสีน้ำตาลไหม้ ซึ่งเป็นไหขนาดใหญ่สำหรับใส่น้ำ น้ำมัน น้ำตาล หรือบรรจุของอื่นๆ ไหมแบบนี้เป็นที่ต้องการของนักเดินเรือมาก ข้าราชการแห่งหลาย คนเรียกกันติดปากว่าไหเมาะตะมะ (กล่าวกันว่า เมื่อสุโขทัย สลายตัวไปแล้วไม่มีใครทำไหขาย พวกแขกอินเดียก็ทำเลียนแบบขึ้นและประทับตราคำว่า เมาะตะมะ ข้าราชการใน คริสศตวรรษที่ 18)

อนึ่งในแง่ที่เกี่ยวกับเมืองเมาะตะมะนี้เราอาจจะเห็นความเกี่ยวพันทางปัญหาทางเศรษฐกิจและปัญหาทางการเมืองอีกด้วย กล่าวคือ ในสมัยของพ่อขุนหรืออิศราทิตย์นั้น ได้มีสงครามกับเมืองฉก (ตาก) ซึ่งเมื่อสุโขทัยได้รับชัยชนะแล้วก็ตั้ง เมืองนอกเป็นเมืองขึ้น "การที่สมเด็จพระเจ้าขุนรามคำแหงบรามเมืองนอกได้ ก็เหมือนตั้งกำแพงใหญ่ที่ขวางหน้าพระองค์ไว้ ทำให้พระองค์สามารถมองเห็นแหลมมลายู และเมืองหงสาวดีได้แน่ชัดก็จริง" การที่เมืองฉกมาทำให้สุโขทัยขยายดินแดนไปถึงอาณาจักรมอญ ก็คงจะเห็นได้จากความสัมพันธ์ที่มีกับเจ้าตำรวหรือมะกะโทในเวลาต่อมา ซึ่งหมายความว่า การได้ฐานะทางเศรษฐกิจ

ส่วนเส้นทางชนเครื่องปั้นดินเผาไปทางใต้นั้น น่าเข้าใจว่าจะลงลงมาทาง
น้ำ อาจจะเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาหรือแม่น้ำท่าจีน ซึ่งถูกต้องออกนอกไทย ดังนั้นจึงไม่น่าสงสัย
เลยในข่าวของเรือบรรทุกสิ่งของโลกที่จมอยู่ท่าล่อควพทยา

สินค้าเหล่านี้ถูกนำชื่ออีกเช่นกันว่าผู้ขนถ่ายและ เรือคงจะเป็นชาวจีนที่เป็นพ่อค้าอิสระ
(ทั้งนี้เพราะคนไทยไม่ชำนาญการเดินเรือตลอดสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ก็ให้ชาวจีนเป็นหลัก)

ลูกค้าที่สำคัญของสุโขทัยทางค้านี้ ก็คือ อินโดจีน เขี้ยวและฟิลิปปินส์ ซึ่งหมายถึง
บรรดาอาณาจักรต่างๆ ในเกาะสุมาตรา ซวา บอร์เนียว และลูซอน ซึ่งเป็นสถานที่ที่คนชอบ
เครื่องสังคโลกมากที่สุด และทั้งความสมบูรณ์ที่สุด ก็กว่าที่ค้นพบในประเทศไทยเสียอีก เพราะ
สินค้าที่ส่งไปขายคงจะเป็นสินค้าที่ได้รับการคัดเลือกแล้ว

ผู้คนในอินโดจีน เขี้ยวและฟิลิปปินส์ นิยมเครื่องปั้นของสุโขทัยแบบที่เป็น จาน ชาม
กระปุก คือชนิดที่เป็นสี เขียว ไข่กา หรือที่มีลวดลายเขียน คงนิยมการค้าทางค้านี้มาแต่ระยะ
หนึ่ง เพราะลูกค้าในอินโดจีน เขี้ยวและฟิลิปปินส์มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำกว่าทางอินโดจีนและตะ
วันออกไกล คือชนิดที่ห่อหุ้มของสุโขทัยที่มีลักษณะและคุณภาพคล้ายของจีน แต่ราคาถูกกว่าแต่
ลูกค้าทางอินโดจีนและตะวันออกไกลต้องการของที่มีคุณภาพสูงแบบจีน จึงไม่ยอมรับจาน ชาม
และกระปุกของสุโขทัย ยอมรับแต่เพียงไห เท่านั้น

กิจกรรมด้านเครื่องปั้นดินเผาของสุโขทัยคงจะใหญ่ไคร้งเรื่องมาก ทั้งนี้ ถ้าเรา
จะดูจากหลักฐานของแตกเสียดังกล่าวไว้ความแตกต่างๆ ในสุโขทัยและศรีวิชนาลัย หรือ แม้
กระทั่งเรือที่จมอยู่ กิจกรรมนี้คงทำรายได้เข้ารัฐมากทีเดียว เป็นการแก้ไขความเสียหาย
ทางด้าน การเกษตรกรรมที่ไม่ดีนักของสุโขทัย หรือการที่สุโขทัยเป็นอาณาจักรใหม่ผู้คนน้อย และ
อยู่หลบลีกเข้าไปในผืนแผ่นดิน (ไม่อยู่ในเส้นทางการค้าที่คั่งอวงอยู่ชวยำในตอนหลัง)

5) ลัทธิการปกครอง ในเรื่องลัทธิการปกครองนี้ อาณาจักรสุโขทัยมีลักษณะ
ที่น่าสนใจ ในแง่ของการผสมผสานลัทธิความเชื่อหลายอย่างเข้าด้วยกัน กล่าวคือมีลักษณะ
ของวิญญานนิยม หรือการนับถือผี มีลักษณะของลัทธิฮินดู อันเป็นอิทธิพลที่ได้รับจากเขมร และ
มีลักษณะของพุทธศาสนาในภายหลัง ซึ่งเป็นลัทธิที่แผ่ขยายไปทั่วในช่วงนั้น

ลัทธิวิญญูการนิยมหรือการนับถือผีนั้น หุ่นได้ชักจากหลักฐานที่วัด "มีพระชะพงณีเทพ
 ยก่าใน เขาอันนั้นเป็นใหญ่กว่าทุกผีในเมืองนี้" การนับถือผีนั้นนับได้ว่าเป็นศาสนาหรือความเชื่อ
 ของคนไทยแต่โบราณ แกะแวกศาสนาฮินดู หรือพุทธศาสนาที่คนไทยจะมารับทีหลังลักษณะอัน
 นี้ฝังลึกอยู่ในความเชื่อของคนไทย ถึงแม้จะไปรับความเชื่อจากต่างประเทศมาก็ยังไม่สามารถ
 จะลบเลือนความเชื่อเดิมนั้นได้ ทั้งนี้ "ขุนผู้ใดถือเมืองสุโขทัยนี้แล้ว ไหว้ก็พลับถูก เมืองนี้
 เทียง เมืองนี้ดี ผีไหวบ่ดีพลับถูก ผีในเขานับคุ่มเกรง เมืองนี้หาย" ทั้งนี้จึงเป็นหน้า
 ที่ของผู้ปกครองที่จะ เช่นขุนชาติ ไหว้ เพื่อความสงบสุขของบ้านเมืองตามความเชื่อเช่นนั้น

อาจจะกล่าวได้ว่า การนับถือผีเป็นลักษณะทั่วไปของสังคม วัฒนธรรมที่วิวัฒนาการ
 ของอารยธรรมยังไม่สลับซับซ้อน ทุกเมืองคงก็มีผีประจำเมือง ของตนเองและผีนี้ก็เป็นความเชื่อ
 ร่วมกันที่จะทำให้ผู้คนพลเมืองมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ลักษณะที่วางนี้ เป็นเรื่อง ของสังคม
 ที่ค่อนข้างเล็กไม่สลับซับซ้อน ก็จะเห็นได้จากประจักษ์พยานที่วัด การปกครองของเมืองสุโขทัย
 เป็นไปในลักษณะพ่อปกครอง ซึ่งผู้ปกครองค่อนข้างจะใกล้ชิดกับผู้ที่อยู่ใต้อำนาจ การ
 ทัศนคติที่พิพากษาตามกฎหมาย ใต้วัยตนเอง

แต่อย่างไรก็ตามจะเป็นเรื่องผิดพลาดอย่างยิ่งที่จะคิดว่าการปกครองของสุโขทัยเป็น
 ลักษณะกึ่งกลางขงคนไทยทั้งหมด เพราะอันที่จริงแล้วสุโขทัยก็เกือบจะไม่ต่างกับอาณาจักรเช่น
 อชยุธา ซึ่งต่างก็มีอิทธิพลของฮินดูอยู่มาก และถึงแม้ลักษณะกึ่งกึ่งจะมีอยู่ชัดเจน เช่นใน
 สมัยพ่อขุนรามคำแหง แล้วเมื่ออาณาจักรเริ่มลงหล่นก็ค่อยๆสูงขึ้น ทั่ววิไลเห็นถึงอิทธิพลของฮินดู
 มากขึ้นเท่านั้น ฉะนั้น จึงไม่น่าสงสัยอะไรที่ลัทธิเทวราช โดยผู้ปกครองให้เป็นเทวคาคามศาสนา
 ฮินดู แวกล้อมไปด้วยพิธีการและความลึกลับทางศาสนา และแยกผู้ปกครองออกจากผู้ที่อยู่ใ
 ปกครอง

อาจกล่าวได้ว่า ศาสนาฮินดูที่ปรากฏอยู่ในสุโขทัยนั้นเป็นศาสนาของผู้ปกครองเป็น
 ส่วนใหญ่ ทั้งนี้ สิ่งที่ควรปรากฏเป็นศาสนาของประชาชนมากกว่าก็คือ พุทธศาสนาแบบนิกาย
 เถรวาท ในเรื่องพุทธศาสนาแบบเถรวาทนี้ปรากฏว่าในช่วงก่อนการตั้งกรุงสุโขทัยนั้น พุทธ-
 ศาสนานิกายเถรวาท ได้แผ่ขยายมีอิทธิพลทั่วไป เป็นขบวนการของความเชื่อแบบใหม่ที่แทรกซึมไป
 ในหมู่ประชากรจำนวนมาก ทินเคเนมอยู่ซึ่งอยู่ในเขตแนวกลางนั้นกลายเป็นดินแดนศูนย์กลางของ

พุทธศาสนา ซึ่งบรรดาอาณาจักรอื่นๆ จะส่งผู้คนไปเล่าเรียนมา เมื่อความคิดเช่นนี้แผ่
ขยายไปทั่วทำให้ผู้ปกครองเมืองสุโขทัยตัดสินใจที่จะรับพุทธศาสนานิกายเถรวาทเป็นศาสนา
ประจำอาณาจักรก็จะเห็นได้จาก การรับผ่านทางนครศรีธรรมราช หรือการที่พระสงฆ์ผู้
ไปศึกษาต่อในดินแดนอยุธยา

พระเจ้าแผ่นดินหรือผู้ปกครองสุโขทัยนั้น ได้ใช้พุทธศาสนาเป็นเครื่องช่วยในการปก
ครองอยู่ไม่น้อย พุทธศาสนาได้เปรียบในแง่ที่มีพระสงฆ์ที่สามารถจะแผ่ขยายส่งลอบประชาชนไป
ได้อย่างกว้างขวาง เป็นการสร้างความเชื่อร่วมกันในหมู่ประชาชน ทั้งยังเป็นศาสนาที่มีข้อ
เรียกร้องจากผู้มีต้อยกว่าศาสนาฮินดู และเป็นศาสนาที่ใช้เหตุผลมากกว่าลัทธิของการนับ
ถือผี ฉะนั้นพุทธศาสนาถึงแผ่ขยายไปทั่ว ผู้ปกครองสุโขทัยตลอดจนผู้ปกครองอาณาจักรไทยอื่นๆ
ในเวลาต่อมา ล้วนเห็นความสำคัญของศาสนาในค่านับถืออยู่ไม่น้อย คือได้มุ่งให้ประโยชน์ที่นอกเหนือ
ไปจากความเชื่อในเรื่องของการทำบุญ ฉะนั้นบรรดาผู้ปกครองจำนวนมากจึงสนับสนุนบำรุงพุทธ
ศาสนาอย่างเต็มที่ สิ่งก่อสร้างต่างๆ ทางศาสนาของอาณาจักรจึงปรากฏมาในรูปของ วิหารอาราม
และเจดีย์หรือปราสาททางพุทธศาสนา วิหารกลายเป็นศูนย์กลางของชุมชนรวบรวมไพร่ชาชนตั้ง
หลักแหล่งอยู่ ณ ที่หนึ่งเป็นประจำในขณะที่เกี่ยวข้องกับผู้ปกครองก็ไปประโยชน์จากการที่ประชาชนตั้งหลัก
แหล่งอยู่เป็นที่เป็นที่มั่น และสามารถควบคุมได้โดยผ่านองค์การของพุทธศาสนา คือ คณะสงฆ์ซึ่ง
มีองค์การเป็นลำดับขั้นควบคุมกัน ตั้งแต่เมืองหลวงซึ่งมีพระสังฆราชเรื่อยไปจนถึงเจ้าอาวาสใน
วัดเล็กๆ ตามตำบลหมู่บ้านต่างๆ

สรุปแล้ว อำนาจทางการเมืองของสุโขทัยที่พึ่งพาปัจจุบันทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็น
ลัทธิวิญญานนิยม ฮินดูและพุทธศาสนาก็กลดมาแล้วอยู่ไม่น้อย

6) ระบบเครือญาติ ประเด็นสุดท้ายที่ควรจะต้องพูดถึงในเรื่องที่เกี่ยวกับอำนาจทาง
การเมืองของสุโขทัยก็คือ เรื่องความสัมพันธ์ระบบเครือญาติ ลักษณะนี้แหละที่เป็นส่วนช่วยให้สุโขทัย
มีอำนาจทางการเมือง และแผ่ขยายอาณาจักรได้อย่างกว้างขวาง

ดูเหมือนว่าจะเป็นลักษณะที่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนว่า บรรดากลุ่มชนชั้นผู้ปกครอง
ต่างๆ มักจะเกี่ยวคองกันเป็นญาติในค่านของการแต่งงานข้ามเมือง การแต่งงานข้ามหรือการยก

ลูกสาวให้แก่มันนี้ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ทางการเมือง เป็นอย่างดี ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็ในกรณีของพระเจ้าแผ่นดินอาณาจักรพระนครหลวงยกราชธิดาให้แก่มอญมาเมือง หรืออย่างในกรณีของพ่อขุนรามคำแหง ซึ่ง พงศาวดารโยนก กล่าวไว้ เป็นพระญาติกับเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช เจ้าเมืองพระนครหลวง และเจ้าเมืองอโยธยา หรือในกรณีของพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งพระธิดาของพระองค์เป็นแม่เหล็กของมะกะโทผู้สถาปนาอาณาจักรมอญ หรือยิ่งไปกว่านั้น ก็คือกรณีของพระเจ้าอู่ทองผู้สถาปนาอาณาจักรอยุธยา ซึ่งก็เกี่ยวข้องกับราชวงศ์สุโขทัยด้วยการแต่งงานเช่นกัน

ลักษณะการเกี่ยวของกันนี้แหละที่สามารถทำให้สุโขทัยไ้ระบบเครือญาติแผ่ขยายอาณาจักรสามารถจะถึงเอาเมืองต่างๆ เขมมาสวามิภักดิ์เป็นเมืองพระยามหานครหรือเมืองประเทศราชได้ กล่าวโดยย่อก็คืออาณาจักรอันกว้างขวางของสุโขทัยในสมัยของพ่อขุนรามคำแหงนั้นอาจจะมีรากฐานมาจากความสัมพันธ์ทางเครือญาติมากกว่าการใช้กำลังทหารเป็นเครื่องบังคับให้มาสวามิภักดิ์

อย่างไรก็ตาม เราจะเห็นว่าระบบเครือญาตินี้มีใช้ปัจจัยถาวรที่จะสร้างความเป็นเอกฉันท์ให้กับอาณาจักรได้ บรรดาเมืองต่างๆ ที่เข้ามาสวามิภักดิ์เพราะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับกันนี้อาจจะยอมขึ้นอยู่ตามแต่ที่สุโขทัยมีอำนาจหรืออิทธิพลอยู่ แต่เมื่อสุโขทัยเสื่อมอำนาจลงก็ไม่มีความจำเป็นอย่างไรที่เมืองต่างๆ จะต้องยอมสวามิภักดิ์อยู่ พึงสงสัยว่า ภูมิกว้างๆ ก็คือรากฐานทางการเมืองแถบนี้อาจจะสร้างขึ้นได้อย่างรวดเร็ว แต่สุดท้ายจะสลายไปอย่างรวดเร็วเช่นกัน ถ้าหากไม่มีปัจจัยอย่างอื่นคอยสนับสนุนอยู่ ทั้งนี้เรื่องไม่ประสงค์อะไรที่เมื่อสิ้นสมัยพ่อขุนรามคำแหงแล้ว บรรดาเมืองพระมหานครและเมืองประเทศราชแยกตัวเป็นอิสระกึ่งเช่นในกรณีอาณาจักรมอญที่หงสาวดี เมืองสุพรรณบุรี หรือเมืองนครศรีธรรมราช เป็นต้น

อาณาจักรสุโขทัยเป็นอาณาจักรแรกของไทย มีกำเนิดขึ้นมาและเรืองอำนาจอย่างรวดเร็วแต่ก็เป็นช่วงของอำนาจทางการเมืองที่สั้นมาก สุโขทัยมีอำนาจอย่างแท้จริงก็ให้สมัยพ่อขุนรามคำแหงเท่านั้น หลังจากนั้นแล้วอาณาจักรก็เสื่อมลงเรื่อยๆ อำนาจทางการเมืองที่เคยควบคุมอาณาเขตที่กว้างขวางใหญ่โตก็ถดถอย นำเชือกหลังสมัยพ่อขุนรามคำแหงแล้ว อาณาเขตที่สุโขทัยมีอำนาจอยู่คงเป็นแต่เพียงเมืองชั้นในเท่านั้น และเมืองชั้นในเหล่านี้ก็เริ่มถูกแย่งชิงไป ในเมื่ออาณา

จักรอยุธยาได้มีการสถาปนาขึ้นมาใน พ.ศ. 1893 ทั้งราชวงศ์อู่ทองและราชวงศ์สุพรรณบุรี
 ที่ผลักดันมีอำนาจในอยุธยาอิทธิพลของตนเข้ามาในอาณาจักรสุโขทัย อยุธยาใช้เวลาไม่ช้านใน
 การพยายามที่จะผนวกอาณาจักรสุโขทัย เริ่มตั้งแต่การสงครามระหว่งพระเจ้าอู่ทองกับมหา
 ธรรมราชาที่ 1 ใน พ.ศ. 1897 การสงครามระหว่งขุนหลวงพะงั่วกับมหาธรรมราชาที่ 2
 ในปี พ.ศ. 1921 อันเป็นผลให้สุโขทัยต้องยอมรับฐานะ เป็นประเทศราชของอยุธยา แต่สุโขทัย
 ก็พยายามที่จะต่อสู้และกอบกู้เอกราชกลับคืนได้อีกและมาเสียเอกราชอีกครั้งในปี พ.ศ. 1962
 ในสมัยของมหาธรรมราชาที่ 4 ที่ต้องยอมขึ้นกับพระอินทราชาแห่งอยุธยา และท้ายที่สุดเมื่อสิ้น
 สมัยของมหาธรรมราชาที่ 4 แล้ว (1981) อาณาจักรสุโขทัยก็ถูกรวมเข้ากับอาณาจักรอยุธยา
 เป็นอันสิ้นสุดของอาณาจักรแรกของไทย)

ช่วงระยะเวลาทางการเมืองของสุโขทัยจะสั้นมาก แต่ความสำคัญของสุโขทัยก็
 จะยิ่งใหญ่กว่าระยะเวลาที่อาณาจักรมีอำนาจอยู่ เพราะสุโขทัยเป็นอาณาจักรแรกของคนไทย
 มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่ถึง ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมมากมาย ไม่ว่าจะเป็น
 พุทธศาสนา สิ่งก่อสร้าง ศิลปกรรมต่างๆ ซึ่งทำให้สุโขทัยมีความสำคัญทางค่านิจ์ใจของคนไทย
 รุ่นหลังเป็นอย่างมาก และในบางครั้งเราจะเห็นว่าอดีตของสุโขทัยถูกมองควยสายตายปัจจุบันใน
 ฐานะ เป็นยูโทเปียของโลกคนไทย อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาประวัติศาสตร์ของสุโขทัยควร
 อย่างยิ่งที่จะต้องมองปัญหาอย่างจริงจัง เพื่อความเข้าใจอดีตของเรา